

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiei de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

- General-maior (r) dr. MIHAILE IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării Naționale, România

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **Prof. asociat dr. JORDAN BAEV**, Colegiul de Apărare și Stat Major, „G. S. Rakovsky”, Sofia, Bulgaria
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, University College London, Marea Britanie
- **SORIN ENCUȚESCU**, Președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. dr. IULIAN FOTA**, Consilier prezidențial, Președinția României
- **Dr. SERGHEI KONOPLIOV**, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA
- **Prof. dr. CRAIG NATION**, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA
- **Prof. dr. REINER POMERRIN**, Universitatea din Dresda, Germania
- **Prof. dr. ERWIN SCHMIDL**, Academia Națională de Apărare, Viena, Austria
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SCHAFIR**, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România
- **Colonel (r) dr. SHAUL SHAY**, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel
- **Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România
- **Dr. JEFFREY SIMON**, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, Redactor-șef „Revista de Istorie Militară”, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr.6, sector 1, București, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
www.mapn.ro/diepa/ispaim
e-mail:ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

SECURITATE ÎN ASIA / 3

Dr. Qiang Shen – Relațiile SUA - China: Tacticile și Strategiile Administrației Obama / 5

Dr. Șerban Filip Cioculescu – Relații ruso-chineze înainte și după Războiul Rece: aspecte politice, militare, economice / 13

Cristina Maglaviceanu – Întâlnirea a doi giganți. Politica lui Jawaharlal Nehru față de Republica Populară Chineză / 26

Eddy Mulya – Religious Terrorism in a Globalized World. The Case of Indonesia / 39

SECURITATE ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST / 49

Oana-Maria Ștefan – Etape în procesul de obținere a independenței Kosovo și impactul acesteia asupra comunității internaționale / 51

Dr. Georgeta Chirleşan – Studiu de caz: sarcini, subsisteme și actori în implementarea strategiei de securitate a României în contextul mediului de securitate al Europei Centrale și de Est / 60

Dr. Mihaela Stănculescu – Criterul religios în geneza și stingerea conflictelor din spațiul ex-iugoslav / 74

VIITORUL UNIUNII EUROPENE / 89

Prof. univ. dr. Vasile Secăreș – UE la răscruce. Va supraviețui Uniunea următorului deceniu? / 91

George Niculescu – The European Neighborhood Policy Review: Elements for a Critical Assessment / 104

RECENZII / 107

Recenzie la volumul *Explaining and Understanding International Relations* de Martin Hollis, Steve Smith – Mihaela Pădureanu / 109

Recenzie la volumul *Acțiunea și sistemul lumii*, de Thierry de Montbrial – Silviu Petre / 111

Recenzia la volumul, *Război clasic-limitat, război total* de Florin Diaconu – Silviu Petre / 114

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ ÎN CADRUL ISPAIM / 117

Prima reuniune a rețelei experților în domeniul relațiilor internaționale și al studiilor de securitate, Cercul Militar Național, 30 martie 2011 / 119

Redactor șef-adjunct: Șerban Filip Cioculescu

Redactor: Simona Soare

Tehnoredactor: Maria Dumitru

Tiparul executat la Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, sub comanda nr. 5318/2011

B 00136/25.08.2011

SECURITATE ÎN ASIA

Relațiile SUA – China: Tacticile și Strategiile Administrației Obama

Dr. Qiang Shen

Cu administrația Barack Obama aflată la conducere de peste un an, politica privind China a luat treptat o direcție mai clară. Patru acțiuni majore adoptate până în prezent de către această administrație au atras atenția, și pot fi considerate drept un important suport în interpretarea și revizuirea gestionării relațiilor SUA-China. Primele două reprezintă ajustări tactice ale practicii tradiționale ale administrațiilor anterioare privind începutul sinuos, și problema respectării drepturilor omului în cadrul relațiilor americano-chineze, în timp ce ultimele două reprezintă continuarea strategică a acordurilor predecesorilor săi privind vânzările de arme către Taiwan și întâlnirea cu Dalai Lama. În general, ajustarea tactică este doar o acoperire, care poate foarte ușor conduce la o concepție greșită, în timp ce continuarea strategică reprezintă tocmai esența ce tinde a fi disimulată și trecută cu vederea. Prin urmare, este necesar să judecăm lucrurile dincolo de aparența lor, pentru a dobândi o înțelegere relativ obiectivă și cuprinzătoare. Din punctul de vedere al guvernului american privind abordarea strategiei internaționale, este evident că ajustarea tactică ca instrument politic, reprezintă doar un mijloc spre un scop și, ca urmare, poate fi adaptat în funcție de diferite situații, în special ca răspuns la provocările emergente. Aceasta vizează obiective pe termen scurt și în esență este flexibilă și pragmatică. Spre deosebire de ajustarea tactică, continuarea strategică, privită prin prisma coerenței și consecvenței politicii, va constitui alegerea politicii guvernului american pe termen lung care nu va fi ușor schimbată. Pe scurt, ajustarea tactică este doar un mijloc politic, în timp

ce continuarea strategică reprezintă un plan pe termen lung. Prin urmare, este rezonabil să spunem că relațiile SUA-China sub administrația Obama vor continua din punct de vedere strategic să urmeze traiectoria de bază stabilită de administrațiile anterioare ale SUA, ajustări corespunzătoare fiind făcute doar din punct de vedere tactic.

I. AJUSTAREA TACTICĂ

Printre acțiunile majore întreprinse de către administrația Obama privind relațiile SUA-China, două dintre ele au marcat o deviere de la cele realizate de către predecesorii săi. Aceste două acțiuni extraordinare nu numai că vin în acord cu sloganul campaniei lui Obama pentru schimbare, dar de asemenea, au apărut dintr-o reală nevoie în fața unei schimbări complexe și profunde a relației China-SUA în noua eră. În ansamblu, acestea sunt de o mare importanță pentru dezvoltarea relațiilor dintre China și SUA, latura pozitivă compensând-o pe cea negativă, mai ales în asigurarea unei tranziții calme a relațiilor bilaterale după schimbarea administrației americane.

1. Ajustarea tactică a debutului nesigur al relațiilor dintre SUA și China odată cu începerea noii administrații

Dacă examinăm istoria evoluției relațiilor China-SUA de la recunoașterea diplomatică, un model incitant în politica SUA poate fi identificat

– ori de câte ori partidul de guvernământ sau administrația se schimbă după alegerile generale și, de regulă în primele zile ale noii administrații, problema Chinei este în mod inevitabil adusă în prim-plan și voit subliniată ca o necesitate a politicii interne americane sau din considerente geopolitice internaționale. China ar putea fi folosită drept cartea cea mare pentru obținerea avantajului politic, ce ar determina un început încordat al relației bilaterale dintre SUA și China, care mai apoi ar trece prin schimbări înainte de a putea reveni la normalitate și pe calea cea dreaptă. De-a lungul anilor, acesta a devenit un scenariu frecvent în cadrul relațiilor China-SUA odată cu începutul unei noi administrații americane. În acest context, aceasta reprezintă o provocare dificilă și de neînălțurat a președintelui Obama, un susținător al schimbării, de a se rupe de predecesorii săi în vederea abordării relațiilor americano-chineze la începutul mandatului său.

Din fericire, el a reușit să identifice o metodă diferită, schimbând-o pe cea urmată de predecesorii săi, prin angajarea activă a unei diplomații inteligente ce a contribuit la dezvoltarea unor relații pozitive, de cooperare și comprehensive între cele două țări. În primul an al mandatului președintelui Obama, secretarul de stat al SUA, președintele Camerei Reprezentanților și președintele însuși, trei mari importanți ai politicii americane, au vizitat succesiv China, un gest fără precedent în relația bilaterală sub o nouă administrație americană. Aceste vizite de succes au determinat rezultate importante și au consolidat și îmbogățit în continuare mecanismul important al dialogurilor strategice și economice între cele două state. Aceste inițiative majore nu doar au asigurat un început liniștit al relațiilor China-SUA, dar au pus totodată bazele semnificative pentru insuflarea unui viu dinamism în dezvoltarea viitoare a relațiilor bilaterale.

Deși aceste acțiuni majore ale Administrației Obama au marcat oarecum un progres în practica tradițională a relațiilor SUA-China în stadiul incipient al administrațiilor anterioare, putem constata dacă privim mai atent imaginea de ansamblu că o astfel de schimbare ar putea fi percepută doar ca o ajustare tactică. Există în principal două motive:

În primul rând, dualitatea politicii guvernului american privind politica față de China rămâne neschimbată sub administrația Obama.

Caracterul dual al abordării subliniază o trăsătură comună a tuturor administrațiilor americane în tratarea relațiilor cu China încă de la începutul relațiilor lor diplomatice, administrația Obama nefăcând nici ea excepție. Acest caracter dual se referă atât la partea pozitivă, cât și cea negativă a politicii americano-chineze – dorința guvernului SUA de a dezvolta o relație constructivă și de cooperare cu China, pe de o parte, și intenția sa de a se apăra și chiar de a include China pe de altă parte. Administrația Obama a început cu succes relațiile cu China, inițiind conceptul de dezvoltare al unei relații pozitive, de cooperare și multilaterale cu China, care cu siguranță reprezintă partea pozitivă a politicii sale cu privire la China. Dar acțiunile strategice pe care administrația Obama le-a luat, ulterior, și anume vânzarea de arme în valoare de 6.4 miliarde de dolari Taiwanului, în ciuda puternicelor proteste chineze, și întâlnirea președintelui și a secretarului de stat cu Dalai Lama, au subminat grav interesele fundamentale ale Chinei și au demască intenția strategică de a cuprinde și de a exercita presiune asupra Chinei. Având în vedere toate acestea, este greu să treci cu vederea latura negativă proprie politicii practicate de administrația Obama față de China. Prin urmare, o abordare dezechilibrată și o analiză parțială nu sunt suficiente pentru a construi o imagine obiectivă și completă a politicii administrației Obama privind China.

În al doilea rând, un început armonios al relațiilor SUA-China servește intereselor practice ale administrației Obama, contribuind astfel la reducerea presiunii atât pe plan intern cât și extern. În acest sens, această ajustare tactică este de natură pragmatică. În momentul în care administrația Obama a preluat puterea, aceasta s-a confruntat cu o mare dezordine în urma administrației anterioare și s-a aflat sub o enormă presiune atât pe plan intern, cât și extern. În astfel de condiții severe, a fost aproape un gest instinctiv și, în același timp, o alegere politică pragmatică a administrației Obama de a opta pentru diminuarea exercitării presiunii.

Pe plan intern, când SUA au fost profund afectate de criza financiară și de recesiunea economică, acestea nu au avut altă alternativă decât să se bazeze pe sprijinul Chinei de a continua să cumpere un mare volum de obligațiuni americane, care astfel oferea un impuls sistemului financiar și economic de a-și consolida puterea de acțiune și de a-și redresa economia. Pe plan extern, SUA se confruntau cu problemele din Irak și Afganistan, și încercau tensiuni sporite cu doi dintre vechii săi dușmani, R.P.D. Coreea și Iran. În acest context, dacă administrația Obama ar fi urmat vechiul model de dezechilibrare a relațiilor sale cu China, fără îndoială că s-ar fi aflat sub o mare presiune și, totodată într-o poziție mult mai puțin avantajoasă. Prin urmare, o transformare tactică a modului de abordare a Chinei pentru a-i câștiga sprijinul și a-și întări cooperarea, ar contribui la diminuarea presiunii exercitate, atât pe plan intern cât și extern, asupra administrației și ar realiza cu succes un început frumos pentru relațiile dintre SUA și China, în timpul mandatului său. O singură acțiune a reușit să mulțumească ambele părți, care într-adevăr s-a dovedit a fi o abordare foarte practică pentru administrația sa.

Cu toate acestea, este totuși greu să negăm importanța unui asemenea progres în relațiile China-SUA. O acțiune atât de iscusită nu a mai avut loc în istoria relațiilor dintre cele două țări de la recunoașterea lor diplomatică, și cu siguranță că a jucat un rol important și indispensabil în asigurarea unei tranziții calme și a unei dezvoltări profunde a relațiilor China-SUA în viitor.

2. Ajustarea tactică a problemei privind respectarea drepturilor omului de către administrațiile americane anterioare

Oricât de variabile și divergente tactic ar fi demersurile întreprinse de către administrațiile americane anterioare în evoluția neregulată a relațiilor China-SUA după instituirea relațiilor diplomatice, problematica respectării drepturilor omului a devenit o practică de rutină în abordarea Chinei de către fiecare administrație americană pentru a o forța să se schimbe și totodată să o constrângă strategic. Acest lucru a dus la fricțiuni cons-

tante sau chiar la confruntări succesive între cele două state, afectând profund efortul amândurora de a construi o încredere strategică reciprocă și per-turbând serios dezvoltarea relațiilor bilaterale. Obsesia guvernului american timp de decenii pentru această problemă are o pretinsă origine în mentalitatea și ideologia specifice Războiului Rece. SUA s-au considerat dintotdeauna un lider ce impune imaginea morală a democrației și a libertății. Americanii obișnuiesc să judece China prin prisma propriilor lor valori democratice și să o înscrie ca fiind unul dintre statele non-democratice în dezacord cu SUA, din cauza regimului comunist. Nu este greu să observăm că toate administrațiile anterioare din SUA au menținut politica de continuitate, coerență și consecvență pe această temă. Învinuirea Chinei privind problema drepturilor omului pare să fi devenit o practică obișnuită și imuabilă continuată de către toate administrațiile americane anterioare de-a lungul anilor.

Din fericire, această practică s-a schimbat odată cu inițiativele majore ale președintelui Obama care au atras atenția lumii nu cu mult timp după ce s-a stabilit la Casa Albă. Adaptarea abilității și tactică a acestei practici obișnuite a urmărit, de asemenea, accentuarea deosebirii administrației sale de cele anterioare. Decât să insiste pe chestiunea drepturilor omului pentru a pune presiune pe China așa cum au făcut celelalte administrații, secretarul de stat Hillary Clinton a declarat în mod deschis, după preluarea funcției că, deși Statele Unite consideră importantă problema drepturilor omului, cooperarea pentru abordarea crizei financiare are o mai mare prioritate decât preocuparea pentru raportul asupra Chinei privind drepturile omului, și că divergențele pe această problemă nu vor interfera cu cooperarea bilaterală pe probleme precum criza financiară, schimbările climatice și securitatea. Președintele Obama, de asemenea, a explicat în timpul vizitei sale în China că esența relațiilor SUA-China ar trebui să fie definită de dialogul economic.

Observațiile și declarațiile celor doi lideri americani au arătat că actuala administrație a SUA mai degrabă ar minimiza problema drepturilor omului și s-ar concentra mai degrabă pe cooperare, subliniind astfel devierea de la orientările administrațiilor anterioare. Deși această

mișcare importantă nu a fost decât o ajustare tactică și totodată o abordare pragmatică și eficientă, totuși pentru administrația Obama, în mod incontestabil, a avut o semnificație reală pentru începutul unei relații pozitive, de cooperare și înțelegere, precum și a dezvoltării în profunzime a relațiilor bilaterale cu China pe viitor. Este firesc să spunem că această mișcare majoră a lăsat o amprentă unică în istoria relațiilor diplomatice dintre cele două țări.

II. CONTINUAREA STRATEGICĂ

Motivul pentru care trebuie să definim înțelegerea administrației Obama cu privire la vânzările de arme către Taiwan și întâlnirea cu Dalai Lama ca o continuare strategică a gestionării relațiilor americano-chineze de către administrațiile americane, îl constituie faptul că aceste două acțiuni încalcă în mod deschis suveranitatea Chinei, intervin în politica ei internă, și îi subminează interesele fundamentale, și mai mult decât atât, acestea sunt parte integrantă a strategiei de *containment* adoptată de administrația SUA față de China. Se poate observa clar, din punct de vedere al politicii interne americane și al istoriei relațiilor SUA-China, că administrațiile succesive ale SUA au moștenit și au continuat aceeași strategie cu privire la aceste aspecte, astfel, păstrându-și continuitatea, coerența și consecvența în ciuda schimbării partidului de guvernământ sau a administrației. Prin urmare, aceasta a devenit o strategie stabilită de toate administrațiile americane față de China, pe termen scurt neexistând nici o schimbare majoră sau fundamentală. Cu siguranță administrația Obama nu face excepție.

1. Continuarea strategiei de vânzare a armelor către Taiwan aplicată de către administrațiile anterioare

Recentele vânzări de arme către Taiwan făcute publice de către administrația Obama au constituit, de fapt, continuarea și aplicarea deciziei luate de fosta administrație Bush în octombrie 2008. Astfel, putem vorbi de continuarea acordului strategic încheiat de pe timpul

predecesorului său, creându-se o conexiune între cele două administrații pe această temă. În ciuda protestelor puternice din partea chineză, statisticile arată că de la stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări, au existat mai mult de 50 de vânzări de armament ale guvernului Statelor Unite către Taiwan, cu tendințe de creștere atât a cantității de arme, cât și a dotărilor. Partea americană susține că acțiunile sale au la bază așa-numitul Act privind Relațiile cu Taiwanul (TRA). În cazul Statelor Unite, dreptul intern are întâietate în fața dreptului internațional, ceea ce înseamnă că Actul privind Relațiile cu Taiwanul este firesc plasat deasupra celor trei comunicate oficiale comune semnate între cele două guverne.

În plus, nicio administrație americană nu a intenționat până acum să urmeze cu strictețe cele trei comunicate comune chino-americane ca fiind documente de drept internațional, ci mai degrabă, a încercat să se elibereze de restricțiile aduse de acestea în ceea ce privește implicarea americană în problemele Taiwanului, încercarea de a-și realiza obiectivele strategice pe termen lung utilizând Taiwanul drept pârghie pentru menținerea Chinei sub control. Acesta este un exemplu al politicii de putere aplicate de SUA. Acest mod de interpretare și de evaluare a intențiilor strategice americane cu privire la problema taiwaneză a fost deseori demonstrat. David Shear, Directorul Adjunct al Secretarului Departamentului de Stat pentru Asia de Est și Pacific, participând la o prezentare a Comisiei pentru Economie și Securitate SUA-China în cadrul Congresului SUA pe 18 martie, a declarat că SUA își vor continua "angajamentul de a oferi Taiwanului articole și servicii de apărare". El chiar a afirmat că Taiwanul trebuie să fie încrezător pentru că are capacitatea de a rezista "intimidării și coerciției", din partea continentului.

Ceea ce administrația Obama a făcut cu privire la această problemă a avut un impact evident negativ asupra dezvoltării generale a relațiilor China-SUA. Pentru a evita ca aceasta să devină o restricție majoră în dezvoltarea viitoare a relațiilor bilaterale, administrația Obama trebuie să adopte măsuri importante pentru a aduce relațiile actuale pe drumul cel bun. La 29 martie, Secretarul Adjunct de Stat, James Steinberg, a reiterat, în cadrul unei ședințe infor-

mative al Centrului de Presă de la Washington că SUA caută o relație pozitivă și pragmatică în cooperarea cu China, în care cele două state vor acționa pentru extinderea domeniilor de interes reciproc abordând cu respect divergențele. Steinberg a declarat că, de când administrația Obama a preluat conducerea, cele două părți au menținut relații strânse prin întâlniri și convorbiri telefonice între cei doi șefi de stat. Vizita președintelui Obama în China în toamna anului 2009 și înființarea mecanismului de dialog strategic și economic au asigurat un început bun, care este foarte constructiv pentru relațiile dintre China și SUA. Steinberg a continuat prin a spune că Statele Unite se angajează să sprijine politica „Chinei unice” și că a menținut doar relații neoficiale cu Taiwanul. Acest tip de politică, ferm și de lungă durată, a fost urmărită de către administrațiile democratice și republicane, începând cu președinții Nixon, Carter și Reagan, politica centrală fiind cea a „Chinei unice”, care a rămas neschimbată. El a precizat că SUA nu susțin independența Taiwanului și se opun oricăror încercări unilaterale de schimbare a status quo-ului. Se apreciază continuarea îmbunătățirii relațiilor dintre China și Taiwan și se dorește ca prin dialog să se realizeze o rezolvare pașnică între cele două părți ale strâmtorii. Steinberg a reafirmat, de asemenea, că Statele Unite consideră Tibetul ca parte a Chinei și nu sprijină „independența Tibetului”, și va susține continuarea contactelor și a dialogului între guvernul chinez și reprezentanții lui Dalai Lama. Toate acestea sunt dovezi clare ale caracterului dual al politicii față de China a administrației Obama. Cercetând problema în profunzime, putem constata că cele mai recente vânzări de arme către Taiwan de către administrația Obama nu sunt doar înrădăcinate în istorie, ci de asemenea sunt opuse contextului unei realități complexe și intrigante. Mai întâi de toate, TRA a intrat în vigoare acum mai mult de trei decenii, pe 10 aprilie 1979, fiind semnat de către președintele Carter sub presiunea Partidului Republican. Potrivit acestui act, „Statele Unite vor pune la dispoziția Taiwanului articole și servicii de apărare necesare, astfel încât Taiwanul să dețină o suficientă capacitate de auto-apărare”. Din clipa în care TRA a intrat în vigoare, administrațiile succesive ale SUA au apreciat vânzarea de arme

Taiwanului drept legitimă și justificată. Iar administrația Obama nu face nicio excepție. În al doilea rând, vânzarea de arme răspunde necesității strategice de a controla China. Ca și administrațiile anterioare, administrația Obama a urmărit, de asemenea, îndeaproape evoluțiile relațiilor chino-taiwaneze și este de părere că modernizarea militară rapidă a continentului va ridica noi probleme în privința balanței de putere peste strâmtoare, și va amenința prezența militară americană în Pacific. În acest sens, dotarea continuă cu arme a Taiwanului ar satisface nevoile practice americane de a răspunde acestor provocări. În al treilea rând, vânzarea de arme urmărește să înăbușe conflictul din partea opozanților Chinei din Washington, care l-au muștrat pe președintele Obama că este prea moale în relațiile cu China, în detrimentul interesului național al SUA. În această situație, administrația Obama a ales să pună presiune pe China prin vânzarea de arme către Taiwan și în acest fel, a demonstrat Chinei că Statele Unite sunt cele care controlează în continuare inițiativa și puterea strategică. În al patrulea rând, vânzarea de arme reprezintă o modalitate de a face față intereselor bazelor militare și efectelor lor extinse. Pentru Statele Unite, aflate sub presiuni enorme din cauza crizei economice și a ratei ridicate a șomajului, vânzarea armelor în valoare de 6.4 miliarde de dolari nu înseamnă doar profituri uriașe, ci și oferirea de oportunități considerabile pentru crearea de locuri de muncă în SUA. În al cincilea rând, afacerea va atrage voturi pentru Partidul Democrat în alegerile parțiale care se apropie. Putem afirma că toate aceste elemente contribuie, la diferite nivele, la influențarea deciziilor strategice ale administrației Obama de a continua înțelegerea privind vânzările de arme către Taiwan. Împreună, formează un fundal important și de luat în considerare pentru a judeca și interpreta această mișcare majoră a administrației Obama.

2. Continuarea strategică a înțelegerii privind întâlnirea cu Dalai Lama aplicată de foștii președinți americani.

Ca și problema vânzărilor de arme, problema Dalai Lama constituie, de asemenea, un

important instrument al guvernului american în abordarea relațiilor SUA-China, de a ține China sub presiune strategică și constrângere americană, și are de asemenea rădăcini istorice. După înființarea RPC, politica americană față de China a suferit o transformare fundamentală. În urma preluării pașnice a Tibetului de către guvernul chinez, Statele Unite ale Americii, pornind de la mentalitatea de Război Rece, a acordat sprijin pentru "independența" Tibetului. Conform înțelegerii, grupul Dalai Lama a abandonat în mod public articolul 17 al Înțelegerii și a lansat o rebeliune armată în martie 1959. Când rebeliunea s-a sfârșit printr-un eșec, Dalai a fugit din Lhasa și a instaurat așa-numitul "Guvern tibetan în exil" în Darussalam, India, ce a primit asistență secretă din partea guvernului american de-a lungul timpului. Timp de jumătate de secol guvernul american i-a sprijinit pe Dalai și urmașii săi în încercarea de a diviza China, oferind atât suport politic, cât și asistență financiară. Nu am exagera dacă am afirma că fără sprijinul țărilor vestice conduse de SUA, forțele separatiste dirijate de Dalai Lama nu ar fi obținut un asemenea grad de influență politică și sprijin pentru mișcarea separatistă așa cum au astăzi. Începând cu 1957, administrația Eisenhower a început să ordone CIA-ului să antreneze tibetani pentru activități separatiste. Politica tibetană a administrației Eisenhower a fost continuată în mod strategic sub John F. Kennedy și Lyndon Johnson. Sub președintele Nixon, considerându-se importanța relațiilor China-SUA drept o măsură împotriva Uniunii Sovietice, SUA au abordat câteva ajustări tactice ale politicii tibetane prin care au redus fondurile și numărul de persoane antrenate pentru activități separatiste, și chiar au refuzat de trei ori la rând planul lui Dalai de a vizita SUA. Totuși lucrurile s-au întors pe vechiul făgaș după ce președintele Carter a preluat puterea, acesta acceptând vizita lui Dalai în SUA. În următorii 20 de ani, toți președinții SUA s-au întâlnit cu Dalai Lama la Casa Albă oferind sprijin forțelor sale în grade și forme diferite. În aprilie 1991, George H. W. Bush s-a întâlnit cu Dalai "în particular" într-o locație secretă din Casa Albă. În aprilie 1994, președintele Clinton s-a întâlnit cu Dalai la Casa Albă. Puțin

după aceea, Congresul SUA a promulgat un act care recunoaște Tibetul ca "țară suverană ocupată conform legislației internaționale". În noiembrie 1998, Clinton s-a întâlnit cu Dalai din nou, împreună cu prima doamnă, Hillary Clinton, în Sala Hărților de la Casa Albă. În iunie 2000, Clinton a avut a treia întâlnire cu Dalai la Casa Albă unde și-a exprimat sprijinul în vederea unei discuții pașnice între Dalai Lama și China. În mai 2001 a avut loc întâlnirea dintre George W. Bush și Dalai Lama, la Casa Albă, în urma căreia purtătorul de cuvânt al Casei Albe a afirmat că președintele Bush sprijină cu tărie efortul lui Dalai de a discuta cu guvernul chinez. În iunie 2003, Bush s-a întâlnit din nou cu Dalai la Casa Albă reafirmând sprijinul puternic al SUA de menținere în Tibet a unei singure religii, culturi și identități lingvistice. În octombrie 2007, Bush l-a întâlnit a treia oară și l-a medaliat cu medalia de aur a Congresului american la Dealul Capitoliului, fiind pentru prima dată în istorie când un președinte american a apărut în public cu Dalai. Urmărind acest important context istoric, administrația Obama după aprecierea avantajelor și dezavantajelor a decis ca întâlnirea cu Dalai Lama să aibă loc pe 18 februarie 2010. Această mișcare poate fi privită ca o practică tradițională a guvernului american, chiar mai mult o înțelegere internațională de urmărire strategică a ceea ce administrațiile anterioare au făcut în această privință.

III. ORIENTAREA STRATEGICĂ

De-a lungul celor patru mari mișcări strategice întreprinse de administrația Obama, primele două ajustări tactice (impuse de politica pe termen scurt) nu sunt complet lipsite de importanță, iar ultimele două continuând tradiția strategică a SUA (deși sunt considerate drept planuri pe termen lung ale guvernului și cauzează implicații negative) sunt cumva reținute în acțiune și încă mai lasă loc pentru discuții. Aceasta subliniază nu doar o simetrie subtilă a orientării strategice a managementului administrației Obama în privința relațiilor SUA-China, ci și un caracter dual, intrinsec, pe termen lung al orientării strategice referitoare

la managementul administrațiilor SUA în relațiile China-SUA. Din această perspectivă, orientarea strategică a abordării administrației Obama privind relațiile SUA-China are o mai mare și profundă influență cu privire la următoarele trei dimensiuni importante, în primul rând relațiile economice China-SUA acoperind atât interese convergente cât și conflictuale. Cele două părți au dezvoltat acum o relație de interdependență în care ambele țări au nevoi reciproce și interese mutuale în comerț și în sectorul financiar. O asemenea complexă și profundă schimbare în relațiile bilaterale a determinat nu numai un fundament important pentru guvernul american de a-și continua legăturile economice cu China, ci și un indispensabil și fundamental element pentru stabilitatea relațiilor în mod general. Acestea fiind spuse, politica chineză sub administrația Obama se confruntă de asemenea cu noi provocări, și anume, cum să evite posibilitatea de subminare a intereselor chineze, cuprinzând potențiale conflicte comerciale sau chiar un război comercial ca rezultat al măsurilor protecționiste privind comerțul, de asemenea cum să evite neînțelegerile și conflictele între cele două părți în eforturile lor de a-și proteja propriile interese financiare vitale.

În al doilea rând, orientarea strategică în relațiile politice China-SUA prezintă atât cooperarea constructivă cât și contradicția structurală. Administrația Obama a oferit o nouă definiție relațiilor bilaterale China-SUA, drept pozitivă, cooperativă și comprehensivă, dar un asemenea concept trebuie întărit și extins. Odată cu dezvoltarea puterii naționale a Chinei și a influenței sale atât în relațiile regionale, cât și internaționale, contradicția intrinsec structurală din cadrul conducerii guvernului Statelor Unite cu privire la relațiile SUA-China va deveni și mai evidentă. De modul în care administrația Obama va aborda aceste probleme, printr-o nouă menta-

litate și recunoscând și respectând interesele primordiale și problemele majore ale Chinei, va depinde asigurarea unei dezvoltări stabile a relațiilor sale cu China. În special, modul în care administrația Obama va transcende strategia tradițională a SUA în proiectul său pe termen lung de folosire a Taiwanului și Tibetului pentru a constrânge China și mai degrabă de a o lua ca fundamentare necesară pentru crearea încrederii mutuale strategice între cele două țări este esențială pentru evoluția stabilă a relațiilor SUA-China.

În al treilea rând relațiile militare SUA-China care prezintă atât angajamentul constructiv cât și politica strategică a *containment-ului*. Administrația Obama a afirmat în mod clar dorința sa de a extinde și promova schimburile militare și comunicarea, de a construi o înțelegere strategică în zona militară și de a preveni orice criză sau potențial conflict care ar putea să apară datorită unei neînțelegeri a teberii adverse. Dar o problemă mai importantă este aceea a modului prin care SUA își va adapta mentalitatea prin asemenea angajament și cum va conștientiza rațional relația dintre capacitățile militare emergente ale Chinei și cerințele obiectivelor sale conform noilor circumstanțe. În linii mari, SUA ar trebui să privească creșterea capacităților militare chineze cu o minte deschisă, în loc să se agățe de o mentalitate de tip Război Rece, privind-o ca pe o amenințare și demonizând China, recurgând chiar la descurajări și constrângeri strategice împotriva ei, care vor duce la fricțiuni militare și conflicte. Acest fapt ar constitui o gravă consecință pe care administrația Obama ar trebui să ia toate măsurile necesare spre a o evita, deoarece aceasta fără discuție că va avea un impact serios sau chiar va pune în pericol sănătatea și stabilitatea dezvoltării relațiilor sino-americane.

ABSTRACT

Since he took the White House office, Barack Obama carried up four important actions regarding USA-P.R. China's relations, that is the adapting of the traditional American practice of the difficult beginning, the issue of human rights respect, the continuing of his predecessor's agreement on selling weapons to Taiwan and the meeting with Dalai Lama. The first two are tactical adjustments seen as a political tool, while the last two represent the strategic continuity of US policies. Thus, it seems that the US-China relations under the Obama administration will strategically continue to follow the same path as that established by the previous presidential administrations of the USA, while necessary corrections are made only at a tactical level.

Keywords: China, USA, tactical, strategic, diplomacy, weapons, Tibet

Dr. Qiang Shen este directorul Departamentului de Cercetare, Institutul de Afaceri Externe din Republica Populară China

Relații ruso-chineze înainte și după Războiul Rece: aspecte politice, militare, economice

Dr. Șerban Filip Cioculescu

Republica Populară Chineză și Federația Rusă sunt cei mai mari actori statali ai lumii din punct de vedere teritorial și luați împreună și în plan demografic. Împreună, din punct de vedere geografic, controlează zdrobitor masa terestră eurasiatică. Cu alte cuvinte, China este numărul unu mondial în ceea ce privește populația (1,3 miliarde loc.) iar Rusia din punctul de vedere al teritoriului (17,098,242 km²).¹

Actualmente, deși cele două state nu sunt legate printr-un acord de alianță, între ele există un parteneriat strategic tacit bazat pe susținerea comună a unui sistem internațional multipolar și pe denunțarea permanentă și vocală a hegemoniei SUA în configurația unipolară apărută după Războiul Rece. Și totuși mulți experți se întreabă dacă relația ruso-chineză poate fi caracterizată prin interes comun, temeri similare, ori chiar prietenie, sau, din contră, este o relație doar aparent bună, în realitate existând o rivalitate latentă între cele două puteri. Statutul lor de putere naște, de asemenea, controverse și sugerează dezechilibre dar și complementaritate. China este principalul rival al SUA la statutul de super-putere sistemică, existând diverse predicții ce indică trecerea pe primul loc a RPC din punct de vedere economic și militar, în intervalul 2020-2040. Deja este cel mai mare producător mondial de bunuri manufacturate, cel mai mare „creditor” al SUA și din păcate principalul poluator cu CO₂ pe plan mondial. În schimb Rusia se califică drept o putere regională dar cu aspirații de actor global:

doar posesia locului de membru permanent în CS al ONU, a armelor nucleare, a unei armate de elită (parțial) și a resurselor imense de energie naturală și metale prețioase (aur) mai poate sugera o poziție majoră în plan sistemic. În schimb populația a fost timp de două decenii în declin, indicii de bunăstare economică și securitate umană scăzuți (speranța de viață, mortalitatea infantilă etc.) iar revoltele etno-religioase din Caucazul de Nord se intensifică tot mai clar. În plan economic se pune întrebarea cât de interdependente sunt cele două state, dacă dincolo de exportul rusesc masiv de arme către RPC și de tentația de a livra hidrocarburi, chiar poate exista o solidaritate în acțiunea strategică, mergând până la o opoziție militară contra SUA. De asemenea, există incertitudini privind relația ruso-chineză odată ce multipolaritatea va deveni poate realitate, nu doar aspirație a unor state și personalități.

Nu putem înțelege pe deplin complexitatea actualelor relații ruso-chineze fără a face o incursiune în istoria secolelor al-XIX-lea și XX, când balanța de putere dintre cei doi actori ai relațiilor internaționale a cunoscut diverse configurații, la fel ca și mediul de securitate regional în ansamblu. În acest studiu vrem să demonstrăm câteva ipoteze: gradul de conflictualitate depinde de contiguitatea teritorială, de „moștenirea” istorică, de percepțiile leadership-ului, mai puțin de natura regimului politic.

Configurația relațiilor dintre Beijing și Moscova vor juca un rol major în evoluția pe ansamblu a relațiilor internaționale în noul secol.

GRANIȚE, TRATATE, CONFLICTE

Majoritatea teoriilor conflictului internațional este de acord cu faptul că proximitatea teritorială și mai ales contiguitatea terestră între două entități suverane, sunt surse de tensiuni deoarece există o probabilitate sporită de revendicări teritoriale. Rusia și China nu fac excepție de la regulă, având o frontieră terestră întinsă pe 4300 de kilometri și dispute greu de soluționat. Un prim moment de răscruce a fost anul 1689, când cele două imperii au semnat Pacea de la Nertchinsk, document prin care imperiul rus recunoștea celui chinez câteva teritorii pe ambele maluri ale fluviului Amur (în chineză Heilongjiang), fiind vorba de fapt de primul acord de frontieră. În secolul al-XVIII-lea China, sub dinastia Qing, avea să se întindă către Asia Centrală, existând desigur o anume competiție cu Rusia aflată și ea în plină expansiune.

După mijlocul secolului al-XIX-lea, pe fondul slăbiciunii crescânde a imperiului chinez au avut loc diverse expediții ruse în zona Amurului soldate cu achiziții teritoriale, fapt ce avea să conducă la Tratatul de la Aigun din 1858 prin care Rusia controla tot malul stâng al Amurului până la vărsarea în mare. Este considerat de istorici primul „tratat inegal” ruso-chinez iar în 1860 s-a semnat Convenția de la Pekin, al doilea astfel de tratat inegal, prin care Rusia obținea regiunea Vladivostok de la o Chină recent învinsă în război de Franța și Anglia. Prin Tratatul de la Tarbagatai (1864), dinastia Qing a fost nevoită să accepte noi cedări însumând nu mai puțin de 1.5 milioane de kilometri pătrați. Prima tentativă de a demarca granițele datează din 1886 și evident a nemulțumit statul chinez deoarece consfințea raporturi de putere inegale.

În continuare, Rusia pare a fi urmărit atentă decadența puterii chineze în speranța unor noi câștiguri teritoriale, concomitent cu anxietatea produsă de eforturile Japoniei de a controla politic, militar și economic Manciuria, zonă ce conectează Oceanul Pacific cu Siberia de Est. Manciuria, Mongolia și Xinjiang au ajuns la finele secolului al XIX-lea mărul discordiei sino-ruse. Moscova obținea un succes geopolitic și economic prin dobândirea orașului Port Arthur dar în 1905 a urmat teribila înfrângere în războiul cu Japonia

(aliata discretă a Marii Britanii în Extremul Orient) și renunța la Manciuria și la Port Arthur.

Formarea URSS a reprezentat o șansă dar și o povară pentru nou formatul Partid Comunist chinez începând din 1921. URSS a sprijinit prea modest eforturile PCC în războiul civil contra naționaliștilor din Guo Min Dang deoarece nu era sigură de șansele militare ale comuniștilor și se poate spune că nu dorea în realitate încă o patrie a comunismului de talia și prestigiul său. Tot URSS, în anii '30, a expulzat din Extremul Orient rusesc membrii minorităților chineză și coreeană, alegând să aducă condamnați penal și politic precum și prizonieri japonezi spre a avea mână de lucru în industrie.² După cum se știe, în 1949 China continentală era deja condusă de comuniști în timp ce naționaliștii învinși se retrăgeau pe insula Formosa (Taiwan), creând acolo un stat chinez paralel, capitalist în plan economic și autoritar în plan politic. În februarie 1950, China și URSS semnav Tratatul de prietenie, cooperare și sprijin mutual care înlocuia practic vechiul tratat dintre URSS și regimul naționalist pe care sovieticii îl sprijiniseră diplomatic la început. Mao a înțeles că Stalin e un aliat cu intenții ascunse și nu unul de încredere dar a știut să ascundă acest lucru. Iar Stalin se știe că nu avea încredere în lideri comuniști veniți la putere prin forțe proprii – de pildă Mao și Tito – deoarece nu îi putea trata ca pe marionete.³

Presați de solicitările PCC, sovieticii, conduși de I.V. Stalin, nu au dorit să ofere arme nucleare RP China din teama de a nu crea o nouă putere nucleară în zona de interes strategic a URSS și spre a nu risca o escaladare a conflictului politico-strategic cu SUA și restul NATO. Abia în 1965 RP China a testat cu succes prima bombă nucleară, însă comuniștii chinezi nu au putut uita că Stalin a dorit să păstreze China lui Mao într-o poziție de subordonare și nu i-a oferit oportunități de dezvoltare și asumare a rolului de putere regională.⁴ Relațiile lui Mao cu Hrușciiov s-au deteriorat mai ales după ce liderul PCC al URSS a condamnat public în 1956 politicile criminale ale lui Stalin, cu ale cărui metode Mao se identifica ușor. Mao care se lupta în plan intern cu aripa reformistă a PCC se temea că politica sa va fi delegitimată, de aceea a devenit ostil liniei oficiale din URSS. De asemenea, fiind un radical, nu era de acord cu

tentativele URSS se normalizare a relației cu SUA, patria comunismului și cea a capitalismului neputând coexista, în opinia lui Mao. E posibil să se fi temut și că superputerile ar putea ajunge la un acord în dauna Chinei.⁵ Sovieticii au reacționat dur, anulând asistența pentru programul nuclear chinez și apoi, decisiv și nediplomatic, în iulie 1960, și-au rechemat numeroșii tehnicieni și oameni de știință care ajutau la modernizarea economiei chineze.

Treptat au apărut tensiuni între cele două state comuniste, fapt ce a infirmat faimoasa teză leninistă a păcii permanente între țările frățești, cu regimuri marxiste. În anii '60, liderul PCC, Mao Zedong, a denunțat tratatele inegale ruso-chineze din secolul al-XIX-lea și a sugerat ca URSS să redea Chinei aceste teritorii din bazinul Amurului. El vorbea chiar de „imperialismul socialist sovietic” și de „revizionismul” anti-marxist al Moscovei! În acel moment, RP China apărea ca un rival al URSS pentru conducerea mișcării comuniste mondiale.

În 1964, Mao cerea Rusiei să dea Chinei diverse teritorii luate în secolul al-XIX-lea și chiar și înapoierea Kurilelor către Japonia, cu toate că liderul sovietic Nikita Hrușciov acceptase ca URSS să se „retragă” din Mancuriia și să renunțe la presiunile economice din vestul chinez, provincia Xinjiang! Mao a mai menționat acapărarea de URSS a unor teritorii ale Germaniei, Finlandei și României. Au existat incidente de graniță foarte grave în 1969, soldate cu peste 1000 de decedați per total. Mai precis spus, la 15 martie, forțele chineze și sovietice s-au înțeles pe granița de pe fluviul Ussuri, a cărui albie se schimba adesea în funcție de puterea apelor și de aluviunile purtate. Insula Zhengbao (Damansky) a fost mărul discordiei. Liderii comuniști Kosâghin și Ciu En Lai au negociat finalmente o încetare a focului. Chinezii au respins propunerile sovietice precum un pact de neagresiune și acceptarea „principiului talvegului” pentru delimitarea graniței fluviale disputate, în zona marilor fluvii Ussuri și Amur. Comuniștii chinezi nu au putut accepta mai ales rămânerea insulei Heixiazhi (Bol'shoi Ussuriisk) în stăpânirea Moscovei, fiind vorba de un punct strategic vital la confluența celor două ape menționate. De asemenea insula Tarabarov din provincia Heilongjiang și o altă insulă din bazinul

râului Argun, în provincia Habarovsk. În 1986, Gorbaciov anunța dorința de a relua negocierile cu chinezii spre a dezamorsa conflictele. În 1989, liderul PC al URSS a reluat negocierile cu chinezii spre a se pune capăt conflictului și a propus părții chineze recunoașterea posesiunii asupra zonei Damansky (Zhengbao), nu însă și a insulei Heixiazhi.

Se pune întrebarea cum a privit URSS în anii '60-'70 ascensiunea lentă a RP China și sporirea nivelului de ostilitate manifestat de chinezi față de super-puterea ce simboliza comunismul mondial. Știm azi, grație accesului la arhive, că URSS a luat în calcul inclusiv ideea de a ataca prin surprindere și a distruge instalațiile nucleare chineze.⁶ A fost nevoie de apropierea sino-americană din anii '70, orchestrată de Richard Nixon și secretarul de stat H.Kissinger, pentru ca SUA să ofere garanții de apărare chinezilor în caz de agresiune sovietică neprovocată. În august 1969, ambasadorul sovietic în SUA, Anatoly Dobrinin, îi spusese secretarului de stat al SUA, Henry Kissinger, că URSS ar putea ataca RP China solicitând însă neutralitatea americană. În octombrie, Kissinger semnala Moscovei că SUA nu vor sta neutre și vor retaliia militar. Acest lucru se pare că a condus la anularea planului militar sovietic. Trebuie spus, totuși, că în războiul coreean din 1950-1951 unele cercuri din SUA au vrut să folosească arma atomică contra forțelor chineze și nord-coreene iar în 1963 SUA sugerase URSS o acțiune comună de distrugere a facilităților nucleare pe care China le construia.⁷ Sovietologul Bobo Lo considera că în epoca Războiului Rece se formase un triumf strategic SUA-URSS-China, dar unul „distorsionat, asimetric și incomplet”, deoarece nici una dintre cele trei mari puteri nu a putut-o folosi pe o a doua contra celei de-a treia spre a schimba raporturile de putere și configurația geostrategică.⁸ În 1979, SUA recunoscuseră RP China ca fiind unicul stat chinez, în dauna Taiwanului, dar continuând să acorde sprijin militar taiwanezilor. Din acel moment, Washingtonul se gândea deja la un scenariu de război sovieto-chinez în care era greu să nu intervină. Strategiile de încercuire și contra-încercuire ale Chinei și URSS puteau duce către așa ceva.

Sfârșitul Războiului Rece a schimbat radical parametrii relațiilor în regiune. În 1989, Gorbaciov

și Den Xiaoping s-au întâlnit și au discutat despre normalizarea relațiilor. Pe 16 mai 1992 Rusia și China semnav un tratat asupra frontierelor care însă nu reglementa decât parțial teritoriile în litigiu, mai precis se soluționau cele din Vestul Chinei. În 1996 prin Acordul de la Shanghai s-a delimitat frontiera Chinei cu statele din Asia Centrală, iar Rusia a servit ca mediator. Ca să liniștească fobiile Chinei față de Rusia, Gorbaciov a retras între 1989-1992 trupele sovietice din Mongolia, sugerând că URSS nu mai vedea RP China ca pe un adversar ci ca pe un partener de securitate.

În 1997, la summit-ul de la Moscova dintre liderii Jiang Zemin și Boris Iețin s-a semnat Tratatul de prietenie, cooperare și bună vecinătate ruso-chinez.

În octombrie 2004, Beijing și Moscova au semnat un nou tratat de delimitare a granițelor, prin care China urma să recupereze unele teritorii iar parteneriatul strategic să se intensifice. Acest document avea să fie ratificat în iunie 2005.

Premierul Rusiei, Vladimir Putin, a propus atunci o împărțire 50-50% a insulelor aflate în dispută, mai precis Rusia era gata să cedeze vecinei sale jumătate din insula Heixiazi (Bol'shoi Ussuriisk) și insula Yinlong (Tarabarov) în întregime, iar Beijingul renunța la pretențiile asupra jumătății „rusești” a insulei Heixiazi. Înțelegerea a fost finalmente transformată în acord semnat de părți pe 21 iulie 2008, când șeful diplomației ruse, S. Lavrov a vizitat Beijing-ul, astfel încât actualmente cele două nu mai au teritorii disputate. Mai mult, cele două au decis să dezvolte în comun din punct de vedere economic și logistic insulele din bazinul fluviilor Ussuri și Amur, lăsând istoriei vechile neînțelegeri.⁹ Din punct de vedere politic, normalizarea relațiilor bilaterale devenise evidentă încă din iulie 2001, când Moscova și Beijing au semnat Tratatul de Prietenie și Cooperare, iar mulți experți au arătat că aversiunea lor comună față de ascensiunea SUA și față de unipolaritate constituia baza înțelegerii, prima de o asemenea amploare în mai bine de cincizeci de ani.¹⁰

Orgoliul statului chinez pare a fi fost satisfăcut de cei 174 km² (din insula Bolshoi Ussuriisk) primiți de la ruși, o compensație simbolică pentru „tratatele inegale” din secolul al-XIX-lea, cu toate

că, la drept vorbind, Heixiazi fusese luată de URSS în 1929, când China se afla pradă tulburărilor interne și incipientei agresiuni japoneze. Cedările efectuate de ambele părți, deși nu au mulțumit în totalitate clasa politică și opinia publică din țările respective, se pot explica prin mai mulți factori: dorința părților de a intensifica comerțul bilateral, mai ales vânzările de energie naturală și armamente către China, fobia celor doi actori față de sistemul internațional unipolar dominat de SUA și dorința lor de a vedea apărând un sistem multipolar, teama față de efectele scutului anti-rachetă pe care SUA îl anunțaseră după retragerea unilaterală din Tratatul ABM în 2002, riscurile percepute ca decurgând din extinderea NATO către Est în Regiunea Extinsă a Mării Negre, teama față de efectele războiului din Irak din 2003, combaterea în cooperare a terorismului islamic și a mișcărilor separatiste cu fundament etno-religios, teama de așa-numitele „revoluții colorate” ce se manifestau în spațiul ex-sovietic (Georgia, Ucraina, Kirghistan) și în care ambele state bănuiau o anumită implicare a unor cercuri de putere din SUA etc.¹¹

Desigur, geografia, profund ancorată în istorie, nu facilitează relațiile dintre cele două foste imperii. Granița ruso-chineză e lungă și sinuoasă. La Vest are 55 de km și separă Republica Altai de Regiunea Autonomă Xinjiang. La est e un tronson de 4.195 km ce separă Manciuria de Extremul Orient rus iar spre nord-est urmează cursul fluviului Amur apoi fluviul Tumen înainte de vărsarea în Oceanul Pacific. De partea rusă identificăm oblasturile Habarovsk, Primorie, Amur, Tchita și așa-numitul oblast autonom evreiesc. În China granița ruso-chineză mărginește Mongolia interioară, și provinciile Jilin și Heilongjiang.

De remarcat faptul că ex-președintele și actualul premier rus V. Putin nu a dorit să ofere și Japoniei teritorii în compensație ca să ajungă la o pace durabilă – este vorba de insulele Kurile de Sud! Teoretic starea de război se poate relua deși în 1956 declarația comuna ruso-japoneză îi pune capăt. Că este un armistițiu și nu o pace echitabilă se vede și din incidentele petrecute în februarie 2011, când avioane militare japoneze au survolat zona iar Rusia a trimis portavioane și nave Mistral spre a descuraja o potențială agresiune japoneză.

Totuși în 1956, URSS a vrut să retrocedeze Japoniei insulele Shikotan și Habomais dar s-au opus SUA! Prin Tratatul de la San Francisco din 1951, art. 2 c, Tokyo renunța la pretențiile asupra Kurilelor cu excepția lanțului de insule Kunashiri, Etorofu, Shikotan și Habomai ce nu fac parte tehnic din Kurile! Rusia, care de altfel nu a semnat acest tratat, pare că nu dorește să dea prioritate Japoniei față de China pentru că în plan politico-militar Japonia e aliata SUA, în același timp Rusia se teme mai puțin pe termen lung de Japonia decât de China din motive demografice, politice și militare – Japonia postbelică e pacifistă, e și ea în declin demografic ca și Rusia și nu are arma nucleară!

Poate că Rusia ar dori să cedeze toate insulele Kurile Japoniei dar Putin și Medvedev se tem de furia naționaliștilor ruși și de disprețul Chinei care ar vedea asta ca pe un semn de slăbiciune! Pre-siunea naționaliștilor ruși și a vechilor comuniști nu poate fi minimizată, mai ales că aceștia au protestat frecvent față de cedările efectuate de Moscova în beneficiul Beijingului. De pildă postul rusesc de radio Ekho Moskvy pe 21 iulie 2008 a difuzat un comentariu care sugera că teritoriile recuperate de China îi vor deschide apetitul și pentru cei peste 1 milion km² din Manciuria pierduți în secolul al XIX-lea în favoarea Rusiei.¹²

La finalul Războiului Rece, relațiile ruso-chineze începeau să se amelioreze. Cei doi actori regionali, dar cu vocație de puteri globale, au ajuns în primul deceniu post-Război Rece să își identifice un interes comun vital în contracararea sistemului unipolar, "hegemonic", dominat de SUA. Multipolarismul visat de Beijing și Moscova se bazează pe o estompere a dominației Occidentului asupra lumii, pe o denunțare radicală a "americanizării" globului. Paradoxal, două state care în politica internă cultivă un stil autoritar, puțin democratic, doresc o "democratizare" a relațiilor internaționale! Cele două țări partenere în plan strategic sunt și membre permanente ale CS al ONU unde recurg adesea la dreptul de veto spre a apăra așa numitele "rogue states" – Iran, Sudan etc. China susține aderarea Rusiei la OMC deși ea însăși are numeroase probleme la OMC generate de practici economice discutabile gen dumping și piraterie.

PROIECTUL „TRIUNGHIULUI EURASIATIC” ȘI S.C.O.

Relațiile sino-ruse sunt de o importanță strategică extraordinară pentru situația SUA ca hegemon sistemic, deoarece o eventuală alianță ruso-chineză ar putea contrabalansa cu succes puterea americană. De asemenea va influența decisiv și situația de securitate a UE. În aprilie 1997, liderul rus Boris Ielțin și liderul chinez Jiang Zeming au semnat "Declarația comună asupra unei lumi multipolare și a stabilirii unei noi ordini mondiale", afirmându-și încrederea în virtuțile unei lumi mai echilibrate și mai "democratice". În 1998-1999, ministrul rus de externe din acea vreme, Evgheni Primakov, își exprima credința că se va forma un «triunghi strategic» eurasiatic Rusia-China-India care va precipita trendul spre multipolaritate, evident în dauna hegemoniei SUA. Rușii și chinezii au chiar cuvinte ce exprimă această noțiune de multipolaritate: *mnogopolarnost* și *duojihua*. Pe 8-9 mai 2010, liderul chinez Hu Jintao a vizitat Rusia spre a participa la parada de la Moscova dedicată sărbătoririi a 65 de ani de la victoria contra Germaniei naziste, și și-a manifestat din nou sprijinul pentru *duojihua* și *guojiguanxi minzhuhua* (democratizarea relațiilor internaționale).

Se pune întrebarea dacă se poate naște o asemenea alianță și cât de "naturală", adică de așteptată este ea.¹³ Dacă aplicăm o grilă geopolitică de tip clasic, acest triunghi odată format va asigura stăpânirea mării mase terestre eurasiatice dar și a unei mari porțiuni din "rimland-ul" Oceanului Indian.¹⁴ Ideea, deși apreciată în unele cercuri politice din țările vizate, a rămas la stadiul de plan deoarece se știe că R.P. China nu dorește o alianță permanentă cu un alt stat ci forme mai subtile de contrabalansare a SUA, iar India, ca și acum, era divizată între adepții apropiierii de SUA și cei ai neutralității sau ai relațiilor privilegiate cu Rusia și China. Speech-ul rostit de Primakov în mai 1997 la summit-ul ASEAN a scos în evidență speranța Rusiei că o lume multipolară, mai echilibrată, va asigura mai bine securitatea națională și regională. Rusia și China sprijină normele dreptului internațional clasic: suveranitate, integritate teritorială, neamestec în tre-

burile interne, opunându-se consolidării unor practici precum intervenția umanitară și cedările de suveranitate către organizații internaționale.

Explicația comportamentului Rusiei și Chinei poate face apel la relațiile internaționale, mai ales la balanța puterii și cea a amenințării. O altă teorie aplicată cu succes este cea a “teoriei identității sociale” care poate pune în lumină unele anomalii de comportament și utilizează factorul identitate în locul celui al puterii materiale folosit de neorealști. Identitatea și dorința de prestigiu și recunoaștere pot explica acțiuni strategice ce au condus la pierderi economice prin recursul la mituri ale umilinței din trecutul istoric al celor două state.¹⁵ Conceptul blocului eurasiatic ilustrează din punct de vedere ideologic importanța geopoliticii clasice asupra mentalului colectiv al decidenților ruși, o anumită obsesie a controlului asupra teritoriului și o credință foarte “realistă”, din punctul de vedere al teoriilor relațiilor internaționale, în recurența războaielor pentru hegemonie între marile puteri.

Apariția Organizației de Cooperare de la Shanghai (SCO) în 2001 prin cooperarea dintre China, Kazahstan, Kârgâstan, Rusia, Tadjikistan și Uzbekistan a avut ca scop combaterea terorismului islamic, a crimei organizate, cooperarea economică dar în subsidiar și contracararea supremației SUA în sistemul internațional. Încă din 1996 a existat așa-numitul “Shanghai Five” (membrii viitorului SCO dar fără Uzbekistan) ca grup informal de cooperare dintre Beijing, Moscova și câteva state din Asia Centrală.¹⁶ Ulterior, India, Iran, Pakistan și Mongolia au devenit observatori în SCO. Deși nu este o alianță politico-militară, SCO a fost uneori descris ca un “anti-NATO” iar marile exerciții militare ruso-chineze din 2005-2006 au alimentat această viziune.¹⁷ Retrospectiv, la zece ani de la crearea acestei organizații interguvernamentale de securitate, cei doi “coloși” – China și Rusia – doresc să gestioneze problemele complexe ale mediului de securitate din Asia Centrală. Astfel, se pune problema unei împărțiri echitabile a resurselor energetice, cunoscut fiind apetitul extrem al Beijingului pentru gaze și petrol, a diminuării riscului fundamentalismului islamic și a separatismului teritorial dar și a formării pe termen lung a unui parteneriat destinat contracarării

sistemului unipolar axat pe supremația militară a SUA.¹⁸ Dacă SCO ar deveni un bloc politico-militar compact, ar cumula resurse umane, materiale și geografice ieșite din comun: 30 milioane de km², circa 1,5 miliarde locuitori și un bazin de resurse energetice și metalifere extrem de bogat. Practic, după cum arată o statistică a *British Petroleum Energy Survey* din 2008, statele central-asiatice, Iran, Rusia și Azerbaijan dețin împreună circa 22% din rezervele mondiale de petrol și 45% din cele de gaze naturale¹⁹, fapt ce le transformă într-un “eldorado” energetic pentru China, cu atât mai mult cu cât agitația revoluționară din Golful Persic și Africa de Nord pune problema accesului dificil la resursele din acel areal cu încărcătură geopolitică prea mare.

Din fericire pentru Occident, punctele care separă aceste state membre ale SCO sunt aproape la fel de numeroase ca și cele care le unesc. În vara anului 2008, când Rusia și Georgia au avut o înclăștare militară, China și statele central-asiatice au refuzat recunoașterea celor două republici secesioniste sprijinite de Moscova – Osetia de Sud și Abhazia. În plus, Beijingul nu este prea mulțumit de tendința Rusiei de a monopoliza spațiul central-asiatic și mai ales de a controla coridoarele enregetice eurasiatice.

SCO prezintă o anumită atractivitate în plan regional. La fel ca și Pakistan și India, Iran și Mongolia au solicitat și au obținut statutul de observatori la ultimele summit-uri ale organizației și anticipăm că dorința lor de a adera ca membri deplin se va intensifica. Spunem acest lucru deoarece revoluțiile ce zguduie Africa de Nord și Orientul Mijlociu (MENA) în primele luni ale anului 2011, soldate cu alungarea unor șefi de state (Tunisia, Egipt) și intervenții militare din exterior (Libia) au sporit teama liderilor regimurilor nedemocratice sau psuedo-democratice (cazul Iranului) și tendința lor de a își ancora țările la organizații patronate de state anti-occidentale și conservatoare (opuse democratizării). În Asia Centrală, Kirghistan este statul cel mai marcat de agitații interne și chiar de un început de război civil în 2010. Mai mult chiar, SCO ar putea realmente să devină o entitate destinată stopării tentativelor de democratizare și liberalizare a Asiei Centrale, iar Iranul, conector geostrategic

al zonei MENA și Caucazului-Asiei Centrale ar putea juca rolul de bastion esențial al “înghețării” status quo-ului politic regional. În același timp, membrii SCO par decizi să se implice din ce în ce mai mult în stabilizarea Afganistanului, deoarece o situația scăpată de sub control în acel stat va produce efecte de *spillover* și în arealul SCO. În orice caz, angajamentul ferm pentru multipolaritate rămâne constanta relației ruso-chineze, baza unui eventual “triunghi” eurasiatic și singurul mecanism viabil de *confidence-building* dintre Moscova și Beijing.

SIBERIA DE EST – MĂRUL DISPUTEI?

Analizii politici ruși, experții în securitate, jurnaliștii nu pot omite trecutul istoric iar amintirea acaparării de către imperiul rus a unor vaste teritorii chineze în secolul al XIX-lea și a revendicărilor chineze din anii '60-'70 ai secolului trecut încă bântuie memoria colectivă a celor două popoare. Extremul Orient rusesc (Siberia estică) acționează de decenii ca un “magnet” asupra a milioane de chinezi săraci, aceștia trecând granița în număr mare, cel mai adesea ilegal. Bine-înțeles, din punctul de vedere strict economic, în zone atât de slab populate, prezența acestor asiatici pare a fi o binecuvântare ei asigurând mâna de lucru. Cu toate acestea, naționaliștii ruși au denunțat adesea “pericolul asiatic” al schimbării balanței demografice în acea zonă relativ puțin controlată de Moscova. Dacă riscul de prim ordin este această modificare, cu toate consecințele imaginabile – xenofobie, revolte, valuri de violență – adesea strategii de tip “realist” care abundă în aparatul de politică externă al statului rus contemporan invocă și un risc pe termen lung, anume posibilitatea desprinderii acestei zone de Rusia și preluarea sa de către R.P. China, ținând cont de “foamea” de resurse energetice, minerale și de pământ agricol a acesteia. În plus, o parte din opinia publică și din elitele rusești sunt atinse de un val de xenofobie ce îmbracă și forma “sino-fobiei”. Mișcările extremiste de tip neonazist sunt tot mai active în rândul tineretului din zona europeană a Rusiei și au făcut deja victime printre

emigranții caucazieni stabiliți în marile orașe rusești.

Geografia, atât fizică cât și umană, nu poate fi ignorată de decidenții politici ai unui stat iar rușii sunt recunoscuți pentru sensibilitatea lor geopolitică asociată unui anumit sentiment de vulnerabilitate față de posibile “invazii” din afară, poate o reminiscență a venirii vikingilor și mongolilor în Evul Mediu. Iar realitatea este una descurajantă pentru Moscova: în partea rusă a teritoriului delimitat de fluviul Amur și afluenții săi se găsesc maxim șapte milioane de locuitori (pe 6,2 milioane km²), pe când în partea chineză, în provincia Heilongjiang se găsesc aproape 40 de milioane iar în cele trei provincii nordice Heilongjiang, Jilin, Liaoning sunt 107 milioane de chinezi)!²⁰ Potrivit Institutului Japonez pentru Dezvoltarea Cercetării, numărul de rezidenți permanenți din zona Orientului Îndepărtat al Federației Ruse este de aproximativ 7, 2 milioane persoane, cifră preconizată să ajungă la 6,8 milioane la nivelul anului 2015. Deci o mare vulnerabilitate demografică a Extremului Orient rusesc!²¹ Numărul exact al cetățenilor chinezi aflați pe pământ rusesc nu este cunoscut cu precizie, dar un lucru este cert: estimările oficiale la nivelul anului 2008, anume 35.000 de chinezi sunt mult sub cifra reală, fie aceasta de 100.000 sau chiar de 200.000. Expertul rus Alexei Voskressenski afirma că “o analiză a dezvoltării economice regionale arată că în ciuda unei creșteri dinamice a parametrilor comerțului ruso-chinez, Extremul Orient rusesc încet dar sigur își pierde legăturile cu restul țării iar producția industrială scade, fără a se produce o substituție vizibilă a unor noi sfere de dezvoltare economică, începând cu sfârșitul anilor ‘90.”²² Populația este în declin, exporturile regiunii tind să meargă către China iar locuitorii ruși se simt adesea ignorați de Moscova.

Sărăcia și subdezvoltarea structurală din Extremul Orient rusesc duc la plecarea multor ruși către partea europeană sau central-asiatică, cei care rămân nu fac destui copii spre a compensa “pierderile”, în timp ce etnicii chinezi sunt prolifici și au tendința de a veni continuu peste granițele oricum poroase și greu de controlat. Semn al tensiunilor etnice și sociale cu care se confruntă Extremul Orient rusesc, în ianuarie 2009 au avut loc la Vladivostock incidente vio-

lente, reprimite în forță de trupele speciale venite din Moscova.²³ Singura șansă a Rusiei spre a nu pierde treptat controlul asupra acestei zone ar fi un parteneriat economico-strategic cu China prin care să exploateze în comun o parte din rezervele energetice, dezvoltarea unei infrastructuri energetice adecvate și sporirea nivelului de trai prin investiții, astfel încât mai mulți cetățeni ai Federației Ruse să accepte să se stabilească acolo, corectând severul deficit demografic.²⁴ Cele două state se dezvoltă inegal în plan economic, relațiile vor rămâne asimetrice pe termen lung iar mult clamata Strategie de co-dezvoltare Rusia-China deși concepută pe termen lung (50 de ani) și în detaliu, e puțin probabil să corecteze situația.²⁵

ARMELE

În general, vânzările de arme între două state indică nu doar interese de piață ci și existența încrederii din partea părții care vinde, referitoare la improbabilitatea utilizării acestora contra sa. Rusia este marele furnizor de armamente pentru RP China, aceasta fiind alături de India principalul cumpărător. Conform *The Economist* în 2010, Rusia a vândut 23% din armele exportate către China, fiind pe locul doi după India cu 33%.²⁶

La finele anilor '90, o problemă foarte delicată a fost cea a cooperării militare și tehnologice între cele două state – China a dat de înțeles că are mare nevoie de tehnologie avansată rusească și putea plăti foarte avantajos. Dar establishment-ul rus a fost divizat foarte clar în acestă privință. Experții ruși liberali se temeau că exportând Chinei tehnologii Rusia va contribui la consolidarea unui actor ce poate deveni un pericol în viitor pentru Rusia, că va duce la degradarea relațiilor cu SUA și UE, actori care au impus un embargo Chinei pe arme și tehnologii militare după episodul Tiananmen din 1989. În plus, ziceau ei, China va produce și va imita tehnologia rusă și o va exporta spre state terțe, deci le va fura rușilor piețe. De pildă Alexei Arbatov, deputat în Duma și expertul în securitate Alexander Chavarin. Unii militari credeau și ei la fel deși se aflau în minoritate – Igor Rodionov, ex-ministru al Apărării, denunța pericolul chinez ca și amiralul Igor Kasatanov. Li se

opuneau majoritatea politicianilor și experților, plus reprezentanții complexului militar-industrial dornici să vândă profitabil Chinei. Ei afirmau că RPC nu e un pericol, că Rusia are nevoie de banii Chinei și că în acest fel se obține și o marjă de negociere mai mare cu Occidentul jucând “cartea chineză”. În opinia lor, Rusia are un avans tehnologic asupra Chinei, deci un decalaj de ani buni, iar China e un partener în rivalitatea cu SUA, în plus China e interesată de recuperarea Taiwanului și hegemonia în Asia de Est și Sud-Est, nu de “cucerirea” Siberiei! În acest sens se pronunțau Iuri Baluevski, șeful Statului Major General și Anatoli Klimenko, directorul centrului de cercetare militar strategică a Statului Major General.²⁷

În 2001-2001, ministerul Apărării din Rusia nu a vrut să fie vândute către China avioane de vânătoare SU 35 și bombardiere TU 22 M. Motivul era, desigur, teama de o Chină prea puternică și agresivă în viitor – Rusia însă avea și are nevoie de valută fiind afectată grav de criza economică pornită în 2008 și din cauza războiului cu Georgia din același an. Vânzările se faceau adesea prin sistemul barter în epoca președinției lui Boris Elțin. De pildă, China a plătit uneori chiar cu sandale, pantofi, haine etc. fapt ce i-a nemulțumit pe unii șefi de fabrici militare din Rusia. Anunțarea de către Li Zhaoxing, purtătorul de cuvânt al Congresului Național al Poporului din RPC, în martie 2011 a unui buget militar de 601 miliarde de yuani (91,5 miliarde USD), așadar o creștere cu peste 12% față de 2010, la un PIB ce a sporit cu 10,3%²⁸ sugerează continuarea înarmărilor și avansarea pe calea Revoluției în Afacerile Militare grație tehnologiilor de vârf. Astfel, e clar că RPC va cumpăra și mai multe armamente din Rusia în 2011. Așadar sectorul vânzării de armamente deși este unul foarte activ și apropiat cele două state, în realitate este influențat și de anumite calcule strategice și gânduri “nemărturisite”, deoarece nici unul dintre cei doi mari actori nu poate fi sigur de persistența pe termen lung a relației de cooperare și bună-înțelegere. Cu atât mai mult începând cu momentul, deocamdată ipotetic, în care SUA nu va mai fi *number one* al sistemului internațional ci doar un pol de putere major între alți doi-trei similari.

COOPERAREA ECONOMICĂ ȘI COMERȚUL CU ENERGIE

Se remarcă în ultimii ani o tendință de creștere a cifrei comerțului bilateral, cu toate că venirea crizei economice globale a avut tendința de a produce și scăderi. Astfel, analizând cifrele existente, între 2005 și 2008 s-a consemnat o creștere de 15% anual în comerțul bilateral însă în 2009 s-a manifestat o scădere cu 33% față de anul precedent, de la 57 miliarde USD la 39 miliarde USD. Anul 2010 a adus o scădere și mai evidentă, ajungându-se la doar 45 miliarde USD, cifră clar inferioară pronosticului prea optimist formulat de V. Putin în 2006 – 80 miliarde USD în 2010! Anii 2010-2011 au adus o reluare a tendinței de creștere, cu toate că, de pildă, Rusia a interzis vânzarea de cereale în afară, după ce seceta și incendiile din vara anului 2010 au redus drastic producția națională agricolă.

Rusia este unul dintre marii producători mondiali de gaze naturale dar și de petrol: circa 20% din producția mondială de gaz și 12,4% din cea petrolieră.²⁹ Rezervele rusești de gaze naturale au fost estimate în 2008 la 47,8 trilioane m.c. iar rezervele de petrol sunt de cca. 79 miliarde barili. Cu siguranță Rusia deține locul întâi în lume la producția și stocurile de gaze și unul dintre primele patru locuri în ceea ce privește petrolul. În același timp, China este unul dintre primii consumatori mondiali: în 2008 era al treilea mare consumator de petrol după SUA și Japonia cu peste 178 milioane tone.³⁰

Exporturile de petrol ale Rusiei către China reprezintă aproape 50% din totalul vânzărilor rusești către această țară. Practic hidrocarburile și armele sunt principalele produse exportate de Rusia către China, fapt ce a determinat unii analiști ruși să arate cu teamă că în viitor, din moment ce China va deveni prima putere economică a lumii iar Rusia va scădea demografic și economic, ea ar putea deveni doar o sursă de materii prime pentru China, nu un partener strategic egal! Nu întotdeauna cooperarea trece înaintea rivalității: astfel Rusia nu a reușit să împiedice construcția unei conducte de petrol între Kazahstan și China.³¹

În 2003, firma Yukos a semnat cu Chinese National Oil Company un contract pentru cons-

truirea unei conducte între Angarsk și Daking, așadar China ar fi beneficiat direct de fluxul de energie din Rusia.

Cu toate acestea, în anul 2004, Rusia a fost de acord cu construcția unui oleoduct din Irkutsk către Nakhodka, în Marea Japoniei, poate din dorința de a evita dependența excesivă de piața chineză. Taishet – Nakhodka reprezenta strategia Rusiei de a “juca la două capete”, intensificând competiția dintre China și Japonia pentru resursele eurasiatice.³² În cazul alegerii variantei prin Daqing, trebuie spus că orașul Daqing se află pe coasta chineză, așadar China ar fi avut control asupra terminalului, pe când Nakhodka se află pe teritoriul rusesc! Căderea în dizgrație a fondatorului firmei Yukos, cea care trebuia să construiască conducta către Nakhodka și probabil anumite supoziții ale serviciilor ruse de informații privind legăturile lui Mihail Hodorkovski cu anumite cercuri politico-economice din Japonia, au dus la trecerea în „adormire” a proiectului. În cele din urmă, s-a construit varianta prin Daking (Skovorodino-Daqing), lungă de 1030 km, iar chinezii au primit în decembrie 2010 circa 250.000 tone de țiței brut. Conducta va transporta maxim 15 milioane de tone anual. Conducta unește zona rusească a Amurului de Est cu provincia chineză Heilongjiang.³³

Catastrofa naturală și umană ce a lovit Japonia în anul 2011 ar putea conduce Rusia să construiască și conducta prin Nakhodka, având o piață avidă de resurse energetice naturale, mai ales dacă încrederea japonezilor în centralele nucleare va scădea. Având Japonia drept client, Rusia și-ar reduce dependența economică de China și ar putea găsi un teren de înțelegere cu SUA, în contextual politicii de resetare practică de Barack Obama. Conducta către Japonia are peste 4000 de km lungime iar costurile sunt în jur de 18 miliarde USD. Petrolul ajuns la Nakhodka va fi trimis pe vapoare către Japonia dar eventual și către China, SUA etc.³⁴

Nevoile Japoniei după catastrofa din martie 2011 vor impune mai mult petrol și gaze, ceea ce implică o sporire a importanței Rusiei pe piața energetică mondială. Cu atât mai mult cu cât zona Orientului Mijlociu și a Africii de Nord este tot mai volatilă, pe fondul revoluțiilor și revoltelor izbucnite la începutul anului 2011.

În anul 2009, Rusia a reluat și exporturile de energie electrică către China, întrerupte timp de mai mulți ani din cauza unor neînțelegeri de natură tehnică. Pe scurt, Rusia dorește să nu depindă exclusiv nici de consumatorii europeni nici de China, de unde nevoia de a vinde “echilibrat” hidrocarburi, atât spre Vest cât și spre Est. La rândul său, China înțelege că Rusia o folosește pe post de “sperietoare” pentru Europeni în caz că mai insistă pentru ca Moscova să semneze Carta Europeană a Energiei și să permită companiilor europene să achiziționeze infrastructuri energetice în Rusia.³⁵ În discuțiile pe care autorul acestui studiu le-a avut cu cercetători chinezi în relații internaționale, în anul 2008, aceștia considerau că avertismentul Rusiei față de statele UE că va direcționa exportul de gaze către China dacă UE nu îndeplinește cerințele politice ale rușilor este doar o strategie discursivă, nicidecum o amenințare reală. S-a mai remarcat faptul că Rusia și China au viziuni și interese diferite asupra energiei: “pentru Rusia, securitatea energetică înseamnă securitate a cererii” sau cu alte cuvinte “securitatea accesului pe piață” în timp ce “pentru China securitatea energetică înseamnă securitatea ofertei”, ceea ce contează fiind “securitatea structurilor ofertei”.³⁶

SUPRAPUNEREA SFERELOR DE INFLUENȚĂ

În ultimul deceniu, China a devenit un actor economic și strategic deosebit de activ în Asia Centrală, Beijingul fiind interesat de accesul la gazele naturale din Turkmenistan, Kirghistan, Kazahstan ori Azerbaidjan, dar și de zăgăzuirea fundamentalismului islamic ce alimentează, în opinia decidenților chinezi, separatismul etno-religios din provincia vestică Xinjiang. De asemenea, China mai este interesată de reconstrucția “drumului mătăsii”, spre a avea un acces mai larg la piețele europene pentru bunurile de consum. Deși există în mod latent o stare de rivalitate cu Rusia, cel puțin pentru accesul la hidrocarburi, în condițiile în care Moscova urmărește de cel puțin un deceniu monopolizarea resurselor de gaz, mai ales, din Asia Centrală spre a le revinde europe-

nilor, în același timp Moscova și Beijing au scopul comun de a limita semnificativ influența SUA în Asia Centrală. În acest scop, prin SCO, au solicitat după 2005 retragerea bazelor militare americane din Kirghistan și Uzbekistan. Așa-numitele “revoluții colorate” din Moldova, Ucraina, Georgia, Kirghistan au fost foarte neliniștitoare pentru Rusia și China, state cu regimuri autoritare. Aici intervine un semi-paradox: deși în ceea ce privește “filosofia” sistemului internațional, Rusia și China nu pridesc să solicite “o ordine internațională nouă, democratică, justă și rațională”³⁷, în politica internă democrația este una de fațadă iar elitele mențin puterea în mod autoritar și chiar brutal la nevoie.

În schimb divergențe s-au remarcat în ce privește susținerea acordată secesiunii unor provincii rebele gen Abhazia și Osetia de Sud de către Rusia, respectiv politica de nerecunoaștere din partea Chinei, stat ce se teme că provinciile Xinjiang și Tibet ar putea copia modelul secesionist. Desigur, o sporire a rivalității sino-ruse în Asia Centrală ar putea precipita sfârșitul “ideologiei” eurasiene a “triunghiului” primakovian. Parteneriatul ruso-chinez, deși structurat pe baza fobiei față de hegemonia americană, nu are un conținut clar, cu direcții pe termen lung. În plus, cele două state nu pot fi complet sigure că nu vor mai fi adversare niciodată, ele nu pot forma o comunitate de securitate după modelul UE și al NATO. În acest fel, percepția reciprocă este ambivalentă și vor exista permanent opinii reciproc ostile, fie că e vorba de naționaliști sau de strategii militari ancorați în experiențele trecutului istoric. Cu alte cuvinte, parteneriatul sino-rus este unul bazat pe un element negativ, antiamericanismul, mai puțin pe ceva constructiv: valori comune, aspirații similare privind ordinea mondială post-americană, sentimentele de prietenie între popoare etc.³⁸

China este sensibilă la logica jocului marilor puteri: ca să fi luat în seamă trebuie să fii o mare putere “daguo shi guanjian” spune un proverb geopolitic chinez. Mai există o stare de rivalitate latentă și în ceea ce privește Siberia Orientală, din cauza resurselor de energie, disparității demografice și a prezenței numeroșilor cetățeni chinezi pe teritoriul rusesc destul de slab controlat de la Moscova. Momentan, China aplică strategia

peaceful rising și preferă instrumente de tip *soft power*, evitând tonul agresiv, înarmarea accelerată, alianțele amenințătoare.³⁹ Analistii cred că trebuie evitată aplicarea de către SUA, eventual împreună cu Rusia sau cu UE, a unei politici de “neo-containment”⁴⁰ contra Chinei, deoarece Beijingul ar fi forțat să adopte mecanisme mai brutale și mai directe de garantare a securității, generând poate strategii de *brinkmanship*. Și Rusia și SUA par să prefere o politică de atragere a Chinei în proiecte de cooperare, spre a îi diminua agresivitatea inerentă oricărei mai puteri în ascensiune. În plus, probabilitatea unei coaliții a SUA și Rusiei contra Chinei, deși existentă este foarte redusă actualmente, cel puțin atâta vreme cât China nu face greșeala de a la amenința interesele simultan.⁴¹

Când China va ajunge prima putere a lumii, în cazul în care acest scenariu se va adevăra, Rusia – adeptă ideii de “mare putere”, *derjavnost* - va tolera extrem de greu să fie văzută de Beijing doar ca o sursă de energie și armamente și nu actor egal cu pretenții la remodelarea noului ordin internațional. Sau poate că abia atunci se va contura o alianță ruso-americană reală și durabilă...

IMPLICAȚII POSIBILE PENTRU ROMÂNIA

Scopul acestui studiu nu implică decât relația bilaterală ruso-chineză, dar nu trebuie omise nici implicațiile acesteia asupra securității României. Astfel, pare destul de clar că un “triunghi” eurasiatic de tipul celui sugerat de Primakov, asociat unei rivalități mai accentuate a polilor de putere la linia de clivaj Est-Vest (SUA, UE) ar ridica serioase riscuri la adresa securității naționale a României. Indiferent dacă apreciem că sistemul unipolar este cel mai bun pentru promovarea intereselor strategice ale României sau din contră, acceptăm și virtuțile multipolarismului, emergența unei coaliții având în componență puterea ce aspiră la hegemonie și puterea cu cel mai întins teritoriu și cele mai abundente resurse energetice, un bazin uman de peste două miliarde oameni (în cazul în care și India aderă la bloc) nu

poate să nu ne influențeze mediul de securitate. Continuarea parteneriatului strategic dintre Moscova și Beijing se încadrează în parametrii “normali” ai poziționării României față de marile puteri extra-UE și NATO. Ca membră a UE și NATO, România va căuta să își armonizeze viziunile și acțiunile cu acestea și să își maximizeze situația de securitate. Dacă nu se va putea contura o poziție unitară, e probabil că Bucureștiul se va alia cu un grup de state mai apropiate de interesele sale politice, economice și strategice. Dacă se va contura o alianță ruso-chineză, caz puțin probabil actualmente, acest lucru va trebui să reprezinte un mare semnal de alarmă pentru decidenți și opinia publică din România. De asemenea, în cazul în care treptat Rusia va “migra” către SUA și UE, distanțându-se de China, diplomația română va avea de făcut față marii provocări a regândirii rapide și masive a relației cu Rusia. În faza actuală, Rusia este un stat cu care avem relații destul de tensionate și puțin productive pe fondul amintirilor istorice, inerției birocratice și rusofobiei colective a multor români. Cu China aveam relații economice bune, cooperare politică și chiar o relație prietenească moștenită din epoca comunistă. Astfel încât nu este inutil să ne gândim că Beijingul ar putea juca un rol moderator asupra Moscovei în ceea ce ne privește, mai ales dacă Rusia va ajunge treptat să depindă tot mai mult de China în planul securității naționale.

Schimbarea regimului politic în unul din cele două state sau în ambele va avea desigur consecințe asupra relațiilor bilaterale. Dacă în viitor Rusia și China se vor democratiza iar opiniile publice vor irumpe în mecanismele de politică externă, este posibil ca elitele care acum conduc din cabinetele lor izolate politica externă, fără teama de a fi criticate de populații, să nu mai poată “mușamaliza” elementele de divergență dintre China și Rusia. În plus, se știe că statele care se democratizează rapid, revoluționar, au un risc sporit de a fi atrase în războaie față de regimurile consolidate, fie ele democratice sau autoritare, deoarece noile elite, lipsite de legitimitate și incapabile să asigure prosperitatea maselor, vor practica tehnici de diversivitate, așadar fiind dispuse să își asume riscuri sporite față de posibilități adversari externi.⁴²

Concluzii

Iata cum pot fi aşadar descrise relaţiile ruso-chineze actualmente:

- Ambiguitate: parteneri dar şi rivali;
- Unele interese economice şi strategice comune;
- Viziuni diferite pentru viitorul Asiei de Est;
- Rusia este potenţial mai apropiată de UE decât de China în planul valorilor şi normelor identitare;
- Pentru China, zona Asia Pacific este prioritară;
- Rang de putere diferit – China va deveni putere globală, Rusia va fi probabil doar putere regională;
- Avantaj demografic clar pentru China, dezavantaj pentru Rusia;
- Rusia va trebui să facă faţă Chinei în plan economic, strategic şi cultural iar în cazul Rusiei, identitatea europeană va fi “contrabalansată” de cea asiatică sau eurasiatică;
- Emergenţa Chinei ca superputere ar putea accentua dilemele strategice ale Rusiei şi crizele ei de identitate;
- Nu se prefigurează o alianţă Rusia-China, cel puţin dacă SUA nu vor deveni o putere extrem de agresivă şi ameninţătoare, deocamdată Moscova şi Beijing practicând forme de *soft balancing* faţă de super-puterea americană.

Finalmente, nu geografia sau aşa-zise “legi de fier” ale istoriei vor conduce la pace sau la război, la prietenie sau rivalitate între poporul rus şi cel chinez ci, în primul rând, caracteristicile leadership-ului celor două state (valori, tradiţii, percepţii, patologii politice, structura aparatului decizional etc.), prezenţa şi influenţa opiniei publice şi miturile politice prin care elitele pot manipula masele. Eventualul declin al puterii americane şi ridicarea Chinei ca putere egală cu fostul hegemon sau chiar superioară vor conduce la regândirea relaţiei Rusia-China şi la noi priorităţi pe agenda celor două state. Iar Rusia care încă nu s-a consolatat cu pierderea statutului de superputere al URSS va accepta la fel de greu ascensiunea vecinului chinez care secole de-a rândul i-a servit ca “pepinieră” de teritorii şi resurse sau ca tampon contra invaziilor străine.

Note

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>.

² Gilbert Rozman, „Russia in Northeast Asia: in search of a strategy”, in Robert Legvold (ed), *Russian Foreign Policy in the XXIst century and the shadow of the past*, Columbia University Press, New York, 2007, p. 353.

³ Rajan Menon, „The Limits of Chinese-Russian Partnership”, in *Survival*, vol. 5, no. 3, June-July 2009, pp. 99-130. Vezi p. 100.

⁴ Robert Conquest, *Stalin. Breaker of Nations*, Phoenix Press, 1991, p. 302. Conquest sugerează că Stalin era conştient de tendinţele anti-sovietice ale maoiştilor şi de aceea nu este exclus să îşi fi dorit o victorie a naţionaliştilor chinezi în dauna comuniştilor. Se poate ca Stalin să fi sperat că o Chină slabă condusă de naţionalişti va permite URSS să păstreze concesiunile din Manciuria. Semnarea în 1950 a tratatului de prietenie sovieto-chinez nu a produs o ameliorare reală a relaţiei bilaterale.

⁵ Rajan Menon, „The Limits of Chinese-Russian Partnership”, in *Survival*, vol. 5, no. 3, June-July 2009, p. 101.

⁶ Vezi Vladislav Zubok, *A Failed Empire. The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, Chapel Hill, NC University of Carolina Press, 2007, pp. 209-210.

⁷ Idem. P. 152.

⁸ Bobo Lo, *Axis of Convenience. Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Chatham House-Brookings Institution Press, London and New York, p. 159.

⁹ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Powers Policy*, Rowman and Littlefield Publishers Inc, Lanham 2009.

¹⁰ Idem, p.204.

¹¹ Rajan Menon, „The Limits of Chinese-Russian Partnership”, in *Survival*, vol. 5, no. 3, June-July 2009, p. 106.

¹² Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Powers Policy*, Rowman and Littlefield Publishers Inc, Lanham 2009, p. 206.

¹³ Bobo Lo, “The Long Sunset of Strategic Partnership: Russia’s Evolving China Policy”, *International Affairs* 80, no. 2 (2004): 302-03.

¹⁴ Definit de geopoliticianul american N. Spykman, *rimland*-ul este banda terestră ce separă un stat de oceane şi mări ce îl bordeiesc , fiind echivalentă cu ţărmlul.

¹⁵ Deborah Welch Larson, Alexei Shevchenko, “Status seekers. Chinese and Russian Response to US Primacy”, in *International Security*, vol. 34, no. 4, Spring 2010, pp. 63-95.

¹⁶ Niels Aadal Rasmussen, “Shanghai Cooperation Organisation”, *DIIS Report* 2008:5, www.diis.dk.

¹⁷ Marcel de Haas, “The Shanghai Cooperation Organisation’s Momentum Towards a Mature Security Alliance.” *Scientia Militaria* 36, no. 14-30 (2008).

¹⁸ Shanghai Cooperation Organization, <http://www.globalsecurity.org/military/world/int/sco.htm>, accesat pe 2 aprilie 2011.

¹⁹ Andrew Scheineson, “The Shanghai Cooperation Organization”, March 24, 2009, <http://www.cfr.org/>

international-peace-and-security/shanghai-cooperation-organization/p10883.

²⁰ Elizabeth Wishnick, „The Securitization of Chinese Migration to the Russian Far East: Rhetoric and Reality”, 2004, http://www.rsis-ntsasia.org/resources/publications/research-papers/migration/Elizabeth_Wishnick.pdf.

²¹ Idem.

²² Alexei D. Voskressenski, „Variants of Russia's Policy towards the Rise of China”, CEPS, DCAF, GCSP common paper, February 2008, www.isn.ethz.ch.

²³ Vilya G. Gelbras, *Kitaiskaya real'nost' Rossii*, [Russia's Chinese Reality] (Moscow: Muravei, 2001), pp. 144-5. Sondaje de opinie credibilă efectuate în Vladivostok și Moscova în anii 2000-2003 arată că populația din Vladivostok are o tendință anti-chineză marcată pe când cea din Moscova vede mai degrabă favorabil prezența chinezilor. Vladivostok și Habarovsk se individualizează prin tendința colectivă a localnicilor ruși de a demoniza elementul chinez alogen.

²⁴ Nadezhda Mikheeva, „Social and Economic Differentiation in the Russian Far East,” in eds. Judith Thornton and Charles E. Ziegler, *Russian Far East: Region at Risk*, Seattle: University of Washington Press, 2002.

²⁵ B. Kuzik, M. Titarenko, „Russia and China 2050: Strategy of codevelopment”, Russian Academy of Sciences, 2006.

²⁶ Global Arms Exports, 23 March 2011, http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/03/global_arms_exports.

²⁷ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Powers Policy*, Rowman and Littlefield Publishers Inc, Lanham 2009. pp. 200-205.

²⁸ An Analysis of China's 2011 Defense Budget and Total Military Spending – The Great Unknown, Jamestown Foundation, China Brief Volume: 11 Issue: 4, 10 March 2011.

²⁹ EIA, statistics 2009.

³⁰ British Petroleum, 2009.

³¹ Lin, Y. Christina. „The Prince of Rosh: Russian Energy Imperialism and the Emerging Eurasian Military Alliance of the Shanghai Cooperation Organisation.” *ISPSW Institut für Strategie- Politik- Sicherheits- und Wirtschaftsberatung Berlin, Germany* (2010).

³² Bobo Lo „The Long Sunset of Strategic Partnership: Russia's Evolving China Policy.” *International Affairs* 80, no. 2 (2004): 302-03.

³³ Doar 72 de kilometri de conductă sunt pe teritoriul rusesc, restul se află în China.

³⁴ Sergei Blagov, „Russia's Pacific Oil Pipeline Seen As Double-Edged Sword”, *Eurasia Daily Monitor* Volume: 2 Issue: 8, www.jamestown.org, January 11, 2005.

³⁵ Guillaume Mascotto, „Demystifying Russia's Energy Strategy toward China: Strategic Manipulation or Unwitting Vulnerability?”, Avril 2010, Note de recherche CEIM, Centre d'études sur l'intégration et la mondialisation Institut d'études internationales de Montréal, <http://www.ceim.uqam.ca>, p. 15.

³⁶ Idem, p. 12.

³⁷ Shanghai Cooperation Declaration, June 2001, www.sco.org.

³⁸ Bobo Lo vorbește de „the 'anti-relationship' dimension of the partnership” - *Axis of Convenience*, p. 181.

³⁹ Idem, p. 129.

⁴⁰ „Introducing neo-containment,” *The Economist*, May 6, 1995.

⁴¹ Angela Stent, „Russia and America: How Close an Embrace?” *World Policy Journal*, vol. 20, no. 4 (Winter 2003/04)—www.worldpolicy.org/journal/articles/wpj_03-4/stent.html.

⁴² Edward D. Mansfield, Jack Snyder, „Pathways to War in Democratic Transitions”, in *International Organization*, 63, Spring 2009, pp. 381-390.

ABSTRACT

In spite of the existence of historic tensions and numerous episodes of territorial rapt and wars between Russia and China during the history of the last two centuries, after the Cold War's end, these countries began to progressively solve their territorial disputes and to forge a strategic partnership which is obviously directed against the systemic hegemony of the USA. Anyway, there are still some elements which keep them apart from forming an alliance and many Russians fear that a rising China which could become number one in the world could generate a serious threats for Russian national interests on the long term.

Keywords: China, Russia, security, war, power, Eurasia, cooperation

Serban F. Cioculescu, PhD in political science, guest teacher at the University of Bucharest, Department of Political Science, International Relations and Security Studies, also a senior scientific researcher at the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Bucharest. He is specialized in Black Sea area studies, Eurasian studies, security studies, and international relations theory.

Întâlnirea a doi giganți. Politica lui Jawaharlal Nehru față de Republica Populară Chineză

Cristina Maglaviceanu

Relația dintre India și China se anunță ca una dintre cele mai importante mize de pe scena relațiilor internaționale contemporane prin prisma potențialului de a modifica dinamica sistemului internațional, promovând multipolarismul sau dimpotrivă un status quo, exprimat într-o ecuație de echilibru al puterii. Interesul față de India este cu atât mai mare cu cât perspectiva unei Chine „hegemonice” își definește conturul. Cele două state se găsesc în atenția opiniei publice recente mai ales din perspectivă economică. China a aderat la liberalizarea economiei la sfârșitul anilor '70, mulțumită măsurilor propuse de Deng Xiaoping, marcând debutul unei creșteri fără precedent, peste 8% anual, ajungând astăzi a fi citată de către experți internaționali ca a doua mare economie a lumii¹. La o distanță de peste un deceniu, India se detașează de norma de „creștere hindusă” sau *Hindu rate of growth*² abia la începutul anilor 1990, când Ministrul Economiei, actualul Prim Ministru, Manmohan Singh, adoptă noi strategii ce vor deschide economia Indiei lumii și vice-versa. Alături de China în topul celor mai mari economii, previziunile sugerează un potențial „bronz” pentru India în următorul deceniu. În plan economic, ar părea că cele două și-au marcat competențele³ fără a rivaliza într-un mod incompatibil cu relațiile de prietenie. China este cu precădere un magnat al manufacturării, un atelier al lumii actuale, în timp ce India se remarcă în sfera serviciilor, în special în domeniul IT-ului și al telecomunicațiilor.

Un alt aspect care se cere remarcat este identitatea politică a celor două. Începând probabil

cu evenimentele din Piața Tiananmen din 1989, continuând apoi cu arestările disidenților politici și ale activiștilor din sfera drepturilor omului, China are o reputație de regim politic autoritar, închis. Situația drepturilor omului, în special cele civile și politice, este frecvent ținta criticilor internaționale. Acordarea premiului Nobel disidenților Chinezi, precum Liu Xiaobo 2010, constituie un motiv de cenzură⁴ în China și de nemulțumire exprimată în sfera relațiilor diplomatice. În paralel, India este o democrație, se mândrește cu libertatea de expresie individuală și mai mult, opinia publică beneficiază de canale mediatice independente, se manifestă activ, influențând direct decizii politice și justițiere. Deși India a luat contact cu un regim mai autoritar sau cu „starea de urgență”, sub Indira Gandhi, în perioada 1975-1977, iar din punct de vedere social, ierarhia și tradițiile castelor, îi conferă o notă particulară, ce ar putea părea contrară noțiunii vestice de stat liberal, putem afirma că în ceea ce privește identitatea politică, cele două state se găsesc la poli opuși.

Combinând cele două sfere, economia și identitatea politică, ajungem la o altă dezbatere contemporană „*bread versus freedom*”⁵ unde cele două state joacă rolurile principale. China încarnează modelul unui stat autoritar, a cărei dezvoltare economică (*bread*) este principiul legitimator ce justifică suprimarea în ierarhia valorilor a importanței acordate drepturilor și libertăților fundamentale. În ceea ce privește India, istoria luptei pentru independență, ca și context de dezvoltare ale acestor tehnici, mișcările de non-cooperare pe fundalul non-violenței (*ahimsa*), par

să fi întemeiat o cutumă internă. Populația își exercită acele drepturi și libertăți - de expresie, de asociere, de grevă-beneficiind de accesul la informație independentă și critică, astfel că impactul opiniei publice este conturat de-o manieră ce conferă Indiei o aură a democrației participative. Deși măsurile economice au purtat China pe culmile dezvoltării economice, în contextul indian aceleași măsuri ar fi fost extrem de dificil de realizat, implicând costuri politice semnificative și ar fi contribuit la inducerea unui climat de proteste și manifestații. Așadar, în timp ce poporul chinez se bucură de procente bune adăugate la visteria statului, poporul indian alege motivele de satisfacție, ce și cât să sacrifice pentru realizarea acesteia. Ambele state sunt marcate de creșteri economice plecând de la premise diferite: China este o poveste de succes economic, dar cu un sistem intern opac, în timp ce India, este un stat democratic și ca atare răspunde în fața alegerii populare. Dacă până în prezent dezvoltarea economică era asociată statelor „din Vest”, democratice, China dezmente această judecată. Modelul chinez ar fi putut legitima retorica unor state autoritare justificând situația politică „*we are not ready for democracy*”⁶ prin necesitatea de a impune dezvoltarea forțată. În schimb, modelul indian confirmă compatibilitatea respectării acestor drepturi și libertăți fundamentale cu creșterea economică. În principiu, această dezbatere aduce în prim plan o discuție ce conturează sfera de acțiune a statelor din categoria celor mai puțin dezvoltate (LDC) asupra manierei de ameliorare a condiției interne – primordialitatea dezvoltării în detrimentul drepturilor și libertăților, respectiv promovarea drepturilor și libertăților sacrificând ritmul și volumul creșterii.

Așadar, doi giganți economici și demografici, potențial competitori sau aliați și încarnând modele antagonice sunt componente ale unei relații ce privește dinamica internațională de azi și de mâine. Însă ce fel de relație se anunță? Acest eseu își propune să analizeze politica dusă de Jawaharlal Nehru față de Republica Populară Chineză, întrucât este relevantă pentru orice studiu ce dorește să indice atât istoricul relațiilor cât și potențiale direcții viitoare. Mai mult, sub

Jawaharlal Nehru, India, ca stat independent, debutează în relația sa cu „noua Chină” (R.P.C.) la a cărei conducere se află un guvern comunist. Cele două entități statale se găsesc într-o fază a relației incipientă, reprezentând două entități cu personalitate internațională aflate la început de afirmare, ieșite dintr-un context istoric-colonizare, respectiv cvasi-colonizare - ce va contura politica externă a ambelor și care, în definitiv, nu se cunosc sub această formulă. Pentru a înțelege această primă etapă a relaționării, vom adopta perspectiva Indiei și a acțiunii sale față de RP Chineză, privind la politica dusă de Jawaharlal Nehru - considerată o etapă fundamentală în dezbateră relației bilaterale- la succesul și eșecul acesteia, corelând posibile reverberații asupra actualei politici indiene față de China, dar și la imaginea pe care și-au conturat-o în timpul interacțiunilor.

Politica dusă de Jawaharlal Nehru în ceea ce privește China este relevantă atât din perspectiva calității actorului politic de a contura o astfel de strategie, dar și din perspectiva evenimentelor ce s-au succedat în timpul mandatului. Jawaharlal Nehru a ocupat funcția de Prim Ministru al Indiei, ales în cadrul partidului Congresul Național (Congress Party), debutând în această calitate în momentul simbolic al predării autorității britanice de către ultimul Vice-Rege, Lordul Mountbatten, oficialilor indieni, la miezul nopții 14-15 august 1947. În această fază de tranziție, India fiind dominion, se inițiază accederea statelor indiene într-un cadru federal, au loc dezbateri cu privire la viitoare constituție, iar în 1950 India devine republică. Doi ani mai târziu, au loc primele alegeri populare, iar partidul Congresului - a cărui emblemă în timpul alegerilor este chiar chipul lui J. Nehru - obține majoritatea voturilor. Astfel, exercițiul democratic reconfirmă dubla poziție a lui Nehru de Prim Ministru și cea de Ministru al Afacerilor Externe, fiind probabil cel mai cunoscut membru al Cabinetului pe scena internațională. De manieră succintă, personalitatea lui Nehru influențează decisiv cursul evoluției Indiei în plan intern - (privind crearea statului), conturează conținutul Constituției, promovează secularismul, practica democratică și printre altele imprimă viziunea sa în plan economic. În ceea ce privește dimensiunea externă a acțiunilor sale, se evidențiază non-alinierea și

viziunea personală cu privire la viitorul continentului asiatic.

Înainte de a dezvolta perspectiva ce a stat la baza arhitecturii în sfera externă, trebuie completată cu importanța suprapunerii acesteia contextului internațional al vremii. Un context marcat de dinamica Războiului Rece, de partajarea lumii în două tabere inamice și de strategia de îngădire (*containment*) care marchează această perioadă a mandatului lui Nehru (până în 1962). Nehru se afla la conducerea unui stat marcat de trauma colonialismului, moștenind o dimensiune internă îngreunată de mize și dificultăți majore, cu un grad de sărăcie extrem de ridicat, lovit de cel mai grav val de foamete (în West Bengal), ce precede momentul independenței cu numai câțiva ani. Atât statutul de foste colonii, percepția opresiunii, precum și „moșternirea” internă, constituie liantul la care Nehru face apel, în vederea consolidării și recrutării de state emergente—ca urmare a decolonizării, în cadrul mișcării de non-aliniere⁷. Fundamentul non-alinierii și promovarea păcii ca identitate internațională, dar și strategie pentru India, nu este o poziție idealistă dat fiind contextul vremii, așa cum s-ar crede la prima vedere. Un episod este revelator în acest sens. În 1948, Nehru îl recrutează pe P.M.S. Blackett, un fizician britanic și laureat al premiului Nobel, care a jucat un rol central în eforturile tehnologice ale aliaților în timpul războiului. Misiunea acestuia era de a analiza mijloacele științifice prin care s-ar putea spori capacitățile de apărare ale Indiei. Raportul lui Blackett recomandă o poziție neutră pe scena internațională, pentru a evita cursa înarmărilor, prea *costisitoare* și inutilă Indiei, limitând bugetul alocat apărării la 2% din PIB. În schimb, a pus accentul pe dezvoltarea industrială și tehnologică. Conform viziunii propuse, dezvoltarea internă atât de necesară ameliorării situației noilor state se bazează pe un climat de stabilitate intern și internațional, incompatibil cu un mediu străbătut de interese definite antagonic. În acest sens, Nehru sprijină mișcarea de non-aliniere din considerente practice, starea de conflict agravând situația internă ale noilor state emergente. Desigur, componenta personalității sale, în mod clar atașată cauzelor vremii—lupta de emancipare, independență, non-violență—a avut un impact

semnificativ. Non-alinierea este deci o alternativă la blocul american și sovietic, promovând non-violența, stabilitatea și cooperarea. În această logică „pașnică, necesară dezvoltării interne”, Nehru a fost unul dintre susținătorii Organizației Națiunilor Unite⁸, ca autoritate cu vocație universală, menită a menține și promova pacea.

Foarte conturată este viziunea lui Nehru cu privire la viitorul continentului asiatic, în special rolul mai marelui vecin, China și a relației sino-indiene. Noul spirit al Asiei, cum apare într-un eseu de-al lui Nehru, prevede înlăturarea influențelor imperialiste, cooperarea și dezvoltarea armonioasă ale statelor. În sensul dezvoltării, clar o prioritate pentru toate statele asiatice ce se confruntă cu un grad extrem de ridicat de sărăcie, pune accentul pe impactul pozitiv al cooperării dintre India și China. Această cooperare ar promova dezvoltarea internă a celor două state, ameliorând din start situația unui sfert din populația lumii. În al doilea rând, dezvoltarea economică ar duce la crearea unui nou pol de putere sino-indian. Obiectivul ultim al acestui demers comun, este instrumentalizarea capitalului de influență ce derivă din recalificarea economică, pentru a promova un climat de pace și stabilitate internațională. Dincolo de valențele anticipative de care face dovadă—motivul economic fiind și la baza tezei actuale ce promovează o mai strânsă cooperare economică sino-indiană sau Chindia—această viziune a conturat acțiunile externe ale Indiei față de China. Tonul său optimist se reflectă la nivelul opiniei publice de la acea vreme, sugerat prin sloganul *Hindi-Chini Bhai Bhai*⁹. Importanța Chinei alături de India în cadrul acestei misiuni internaționale este configurată în suportul oferit de India, materializat de Nehru, în favoarea accederii Chinei Populare în cadrul Consiliului de Securitate¹⁰. Motivele acestui suport constau în dimensiunea demografică a acesteia, reprezentând un miliard de oameni, și de situația internă menită să alinieze China cauzei statelor în curs de dezvoltare.

Pentru Nehru, China este un exemplu de popor eroic ce luptă pentru eliminarea opresiunilor imperialiste, care a dat dovadă de mult curaj în depășirea obstacolelor interne și care tinde spre unitate în fața unui inamic comun. Este un stat

cheie în perspectivă globală, a cărui valoare va fi recunoscută. China (sub Kuomintang) se ridică mai puternică, unită, modernă și cu o viziune umană¹¹. Dorința personală a lui Nehru este de a promova o strânsă relație de prietenie, de apropiere, sugerând chiar înfiptuirea unei federații ce ar cuprinde China, India, Burma, Ceylon (Sri Lanka), Afghanistan¹². Este evident că acele calități de care China dă dovadă –, emanciparea și unitatea – fac parte din proiectul politic al lui Nehru raportat la India. În 1939, întreprinde o vizită în China, unde are parte de cea mai somptuoasă primire și îl întâlnește pe Chiang Kai-shek. În timpul vizitei, ambele părți își exprimă dorința de a lucra împreună, de a dezvolta relații de prietenie între popoarele lor¹³. Dorința apropierei de China, se justifică pe de-o parte prin considerente culturale, tradiționale, mizând pe impactul cultural al Budismului asupra culturii chineze și al tradiției de schimburi culturale și comerciale și pe de altă parte, potențialul conlucrării lor economice și politice. Nu în puține rânduri, Nehru vorbește despre noua etapă în relația sino-indiană, ca un ciclu ce debutează cu relații de prietenie, în timpul pelerinajelor, urmat apoi de o etapă umilitoare, pusă pe seama politicii britanice referindu-se la Războaiele opiumului, aflându-se la începutul unei noi etape, de data asta de prietenie.

Raportat la evenimentele ce se succed în timpul mandatului lui Nehru, marcând evoluția relației bilaterale, vom menționa două ce par să se împletească culminând cu ciocnirea armatelor sino-indiene în 1962. În primul rând, vom aborda chestiunea Tibetului, ce debutează în 1951 cu un vârf al crizei în 1959 și în al doilea rând pe marginea primului aspect, vom aborda contradicțiile cu privire la frontiera dintre India și China. Cele două aspecte au constituit prilejuri de interacțiune în timpul cărora atât India cât și China, iau aminte de identitatea politică a celui alt vecin, de mizele împărțite, experimentând situații ce se dovedesc mai degrabă incompatibile cu prietenia veșnică (*undying friendship*). Mai mult, ca urmare a acestor reluări de poziții, dinamica regională se schimbă, marcând apropierea Chinei de Pakistan (precum și de Statele Unite în anii '70), și cea dintre India și Uniunea Sovietică (India îndepărtându-se de Statele Unite post-Nehru, după ce

Nehru cochetează cu SUA în 1963, în eforturile de a destabiliza China via Tibet). În definitiv, contextul Războiului Rece, în principal situația din Kashmir și poziția SUA în această chestiune, înclinând spre Pakistan, continuarea colonialismului portughez în Goa în ciuda configurării Republicii Indiene și sprijinul american acordat acesteia – justificat probabil de parteneriatul militar (NATO) ce unește Portugalia și SUA¹⁴ – determină relația bilaterală dintre, pe de-o parte, SUA-India și India-URSS, de cealaltă parte, ambele cu potențial de a modifica raporturile sino-indiene. Cu toate acestea, în timpul lui Nehru, India se găsește într-o situație de non-aliniere sugerată de S.P. Cohen ca fiind „flexibilă”¹⁵, resimțind acțiunile marilor puteri. India a beneficiat de ajutor financiar din partea Statelor Unite¹⁶, iar în plan economic, a adoptat un plan de dezvoltare socialist¹⁷, Nehru fiind atașat paradigmei socialismului de tip fabian.

Relația sino-indiană debutează cu un rol precis atribuit de Nehru Chinei, alături de India, înscriindu-se într-o logică internaționalistă, morală, în special în ceea ce privește continentul asiatic, așa cum relevă discursul său în cadrul conferinței Asiatică din 1947¹⁸. Nehru pare să se dedice unor cauze specifice vremii, autodeterminarea popoarelor, pacea și dezvoltarea economică. Relația cu China este fundamentală atât pentru viitorul Indiei cât și pentru echilibrul balanței de putere în plan internațional (Nehru). De altfel, este cunoscută relația de prietenie dintre el și leaderul Kuomintangului Chiang Kai-shek, care a făcut presiuni pe lângă americani ca la rândul lor să preseze retragerea britanică din India. În 1949, în China are loc venirea comuniștilor la putere și, cu această ocazie, evenimentele ce se succed semnalează contradicția dintre rolul atribuit de Nehru și rolul asumat de China. Pentru a sugera continuitatea relațiilor, Nehru își menține ambasadorul, K.M. Pannikar, la Beijing, care un an mai târziu are prima audiență cu Mao Zedong. Se pare că diplomatul a fost foarte impresionat de personalitatea plăcută a lui Mao și de aparența de bunătate a acestuia¹⁹. La puțin timp după ce Nehru află de la ambasadorul său de natura binevoitoare a lui Mao are loc intervenția armatei populare chineze în Tibet în 1950.

În timpul Rajului Britanic, Tibet a fost în cheie realistă, instrumentalizat ca un buffer state, menit a menține China (și Rusia) departe de frontierele Indiei Britanice și de eventuale revendicări teritoriale. În 1913-1914, în cadrul conferinței de la Simla, al 13-lea Dalai Lama semnează un acord prin care este recunoscută independența politică a Tibetului, codificând astfel interesele britanice. Acordul stipula suzeranitatea Chinei asupra Tibetului, deși aceasta era considerabil restrânsă, având caracter „nominal” menit probabil a masca ceea ce ar părea ca o impunere din partea britanicilor. Tot în cadrul acestui acord a fost stabilită și frontiera dintre Tibet și India Britanică-McMahon Line, pe care Republica Chineză refuză să o recunoască ca fiind legală²⁰. Prin acord, provinciile tibetane aflate la granița cu India, au fost configurate în așa zisul Tibet exterior, aflate sub autonomia biroului de la Lhasa și implicit a lui Dalai Lama. În timp ce, provinciile din estul Tibetului, Amdo și Kham, învecinate de provinciile chineze Sichuan și Yunnan, deși exersau un grad de autonomie internă confortabil, erau din punct de vedere administrativ influențate de modelul chinez (așa cum se manifesta în provinciile vecine). Pe același principiu, în timpul prezenței britanice în sub-continentul indian, Tibet s-a bucurat de un grad lejer de autonomie internă, fiind în mai multe ocazii, reprezentat ca entitate independentă de China- de exemplu, delegația din Tibet participă la negocierea tratatului de la Simla. De altfel, între 1911-1951, Tibet s-a bucurat de independență de facto²¹. După încheierea procesului de decolonizare și retragerea britanică, în Tibet este menținută o reprezentanță comercială britanică și preluând politica predecesorilor, India păstrează niște avant posturi militare în apropierea frontierei comune.

În octombrie 1950, Armata Populară Chineză, numărând aprox. 100.000 soldați detașați²², pătrunde în Tibetul Interior, înaintând până la Lhasa în Tibetul exterior. Cu un raport de 0.08 soldați tibetani raportați la cei chinezi, oficialii trimiși de Dalai Lama la Pekin, acceptă așa numitul „Plan cu 17 articole” prin care Tibetul este „eliberat de opresiunea imperialistă” și marchează „reuniunea Tibetului cu patria mamă chineză”. Prezența armatei afectează economia locală prin

creșterea inflației și induce un deficit de hrană. La sugestia lui Heinrich Harrer apropiat al lui Dalai Lama (și autorul romanului Șapte ani în Tibet) mai multe delegații sunt trimise în India, Nepal și Marea Britanie căutând sprijin, însă niciuna nu se întoarce cu garanțiile așteptate²³. Ca urmare a acestui act, Tibetul Interior trece de facto și de iure sub autoritatea guvernului central chinez, al cărui nou statut este configurat în planul “Măsurile Pașnice de eliberare a regiunii Tibetane”, urmând ca reformele din Tibetul Interior să se extindă și în Tibetul Exterior în decursul anilor.

Atitudinea Indiei în fața acestui eveniment, a fost exprimată prin canale diplomatice, de manieră informală prin scrisori și memorandumuri către Pekin, prin care cerea acestuia o abordare pașnică de rezolvare a diferendelor, în special în fața unui actor „non-violent” și „ne-armat”. Deși prezența chineză, prin ocuparea Tibetului, a dobândit o nouă frontieră cu India, acest fapt nu constituie un semnal de alarmă pentru Nehru²⁴. Nu la fel se poate spune de maniera în care alt membru al Cabinetului a receptat întreprinderea chineză. Vallabhbhai Patel, „Omul de fier al Indiei și Ministru al Afacerilor Interne, l-a atenționat pe Nehru de potențialul pericol emanând de la China comunistă, care în postura de stat unit, puternic și motivat de o ideologie este un real pericol. Într-o circulară, Nehru remarcă probabilitatea scăzută a unei aventuri peste Himalaya din partea Chinei. Proiectând asupra Chinei comuniste propria concepție asupra priorităților în India, o astfel de întreprindere ar fi fost costisitoare, iar libertatea de acțiune a Chinei era restrânsă de imperativele interne de dezvoltare și unitate.

Episodul „eliberării pașnice” prin forță armată nu este singurul de acest gen. Cu un an înainte Turkestanul oriental este „eliberat” și alipit provinciei Xinjiang. În urma acestui episod, Nehru motivează o politică prudentă față de China „India va fi mai atentă la fiecare pas când are de-a face cu China”, însă menține primordialitatea relației strategice sino-indiene „...dar nu putem lăsa ca aceste evenimente să schimbe fundamentele relației noastre”²⁵. De altfel, de ce ar fi fost Nehru alarmat de politica armată a Pekingului de abordare a provinciilor, când el însuși a întâmpinat dificultăți în India privind unificarea statelor Junagadh și

Hyderabad (cazul statului Jammu-Kashmir a fost particular), într-un proiect federal.

Poziția Indiei față de noua situație a Tibetului în raport cu China este configurată în acordul bilateral²⁶ din 1954 prin care este recunoscută legitimitatea chineză asupra Tibetului, ca parte integrantă. Prin acest tratat, India renunță la dreptul de a menține o reprezentanță diplomatică și avant posturi militare, în schimb stabilește rutele de comerț între Tibet, devenit acum Regiunea Autonomă Tibetană, și India, permițând accesul pelerinilor și al schimburilor culturale. Preambulul acordului codifică principiile pe baza cărora se vor dezvolta viitoare interacțiuni bilaterale sino-indiene, sub numele de „cele cinci principii” sau Panch Sheel. Acestea sunt i. respectul reciproc al integrității teritoriale și a suveranității, ii. non-agresiunea, iii. non-interferența în afacerile interne, iv. egalitatea și beneficiul reciproc și v. coexistența pașnică. Pe plan intern, acest tratat a stârnit criticile unei facțiuni de politicieni indieni²⁷. În 1956-1957, Nehru se întâlnește cu Dalai Lama aflat în vizită în India, iar când acesta din urmă prezintă situația nefericită a Tibetului sub autoritatea chineză, Nehru răspunde că India nu se află în poziția de a ajuta Tibetul („India nu poate să vă ajute cu nimic”), marcată fiind de imperatiile interne. Mai mult, nu sprijină intenția acestuia de a cere azil politic în India, sfătuindu-l să se reîntoarcă în Tibet și să coopereze cu autoritățile chineze în baza acordului în 17 puncte. Atitudinea lui Nehru se înscrie poate în demersul de a promova o politică „prudentă”, însă vom reveni la această interpretare când vom aborda al doilea aspect, cel al frontierei sino-indiene. În negocierile sino-indiene ce se succed 1956-1957²⁸ și ating chestiunea Tibetului, Nehru punctează că, de-a lungul istoriei, au existat aspirații dinastice asupra Tibetului, dar că acesta a beneficiat de un grad ridicat de autonomie, fiind administrativ independent de vreun control exterior. Oficialii chinezi, Chou En-lai și Mao, l-au asigurat în prezența lui Dalai Lama că statul budist va beneficia de un statut „de care nu se mai bucură nicio altă provincie în RP Chineză”²⁹.

Ar părea astfel că Nehru nu se angajează în a susține cauza tibetană, așa cum este ea propusă de leaderul de la Lhasa-un Tibet independent, și acceptă dreptul istoric al Chinei asupra acestuia

deși promovează caracterul autonom al regiunii tibetane în cadrul Republicii Populare Chineze. Politica Indiei față de RP Chineză, în directă legătură cu evenimentele din Tibet, are parte de o primă provocare în 1959³⁰ când Dalai Lama se refugiază aici, urmat la scurt timp de mii de refugiați tibetani. Deși inițial, sub prerogativele de ordin strategic ce emană din relația sino-indiană, Nehru anunță că nu va primi refugiați tibetani, considerând chestiunea ca fiind de ordinul afacerilor interne chineze- declarație ce a fost catalogată ca un act de „prietenie” de către omologii de la Pekin –, în fața anunțului sosirii iminente a lui Dalai Lama, guvernul indian acceptă găzduirea sa. Or acest demers marchează începutul neînțelegerilor sino-indiene, ce se vor reflecta în presa oficială chineză, în corespondența bilaterală și în cadrul negocierilor. În fața acestui *fait accompli*, strategia de apropiere și prietenie a lui Jawaharlal Nehru față de China, susținută pe parcursul unui deceniu, a fost subminată de considerații de altă natură. În primul rând exista o legătură culturală tradițională între Tibet și India, cea din urmă fiind locul unde budismul a înflorit și s-a răspândit în Tibet, China și alte regiuni din Sud Estul Asiei. În al doilea rând, Nehru era foarte atașat principiului secularismului configurat în Constituția Republicii Indiene ca „toleranță față de toate religiile”³¹, mai mult, în India există o minoritate de religie budistă (cca. 2-3%)³². Indiferența în fața unei etnii atât de profund legată de India prin determinanți culturali³³, ar fi fost o încălcare a unui principiu fundamental ce a stat la baza creării Indiei ca stat modern. Așadar, implicațiile prezenței lui Dalai Lama și a refugiaților tibetani în India transcend dimensiunea pur umanitară – de a oferi statut de azilanți și refugiați, având considerații de ordin politic și ideologic.

În încercarea de a preveni compromiterea relației sino-indiene, Nehru adoptă o poziție „de mijloc. Pe de-o parte, acceptă să găzduiască miile de refugiați tibetani, numărând în decursul unui an 100.000 persoane, trecând această prerogativă sub auspiciile Ministerului de Externe, pe care îl conduce. Personal negociază cu alți reprezentanți ai statelor indiene pentru facilitarea condițiilor de găzduire și pune bazele unui sistem de educație autonom, menit a prezerva cultura tibetană.

Diplomele și certificatele emise de aceste instituții de cult tibetane sunt perfect valabile și recunoscute în India. În schimb, refuză să recunoască statutul biroului lui Dalai Lama ca guvern-în-exil și respinge cererea acestuia de a ridica cauza în cadrul Adunării Generale a Națiunilor Unite³⁴. În plus, nu îi este permis lui Dalai Lama ca, aflat pe teritoriul Indiei, să emită mesaje politice, mai ales implicând China³⁵. În linii mari, refugiații tibetani se bucură de un tratament preferențial din punct de vedere umanitar-un alt grup de refugiați sub aspicile unui Prim Ministru au fost refugiați din Pakistanul de Est, devenit Bangladesh în 1971, însă India nu este angajată politic în a susține cauza Tibetului. Această poziție însă nu a mulțumit pe leaderii chinezi. Imaginea Chinei a fost prejudiciată în urma declarațiilor lui Dalai Lama³⁶, asaltat de multele delegații de jurnaliști internaționali. Statutul de refugiați implică o conotație politică – cei care fug din calea persecuției datorate rasei, religiei, naționalității, calității de membru al unei formațiuni politice – sau viziune politică (conform definiției din Convenția asupra statutului refugiaților din 1954), mai mult mărturiile tibetanilor contribuie la înrăutățirea imaginii Chinei pe scena internațională, în timp ce India se află în fața unei crize umanitare, iar cele două sunt prezentate în contrast.

Gestul Indiei de a-l găzdui pe Dalai Lama și refugiații tibetani, stârnește un val de declarații furioase din partea Beijing-ului. În primul rând, India este acuzată de a fi încălcat principiul de non-interferență în afacerile domestice și de vocație imperialistă, aducând prejudicii integrității teritoriale chineze prin încercarea de a separa Tibetul de statul-mamă. Însuși oficialul chinez Chou En Lai acuză India de a fi distrus relațiile bilaterale. În zadar Nehru susține că gestul său, conform dreptului internațional, nu este interpretabil ca fiind un act de neprietenie, reafirmând poziția neutră a Indiei față de cauza Tibetului. În optica chineză³⁷, demersurile ce au loc la nivel internațional, referindu-ne la dezbaterea în cadrul Adunării Generale a chestiunii Tibetane, sunt inevitabil puse pe seama rolului Indiei. Situația sino-tibeto-indiană escaladează cu intensificarea eforturilor combative ale „rebelilor tibetani”. Rebelii tibetani staționați în India

execută incursiuni în teritoriul tibetan chinez, deși fără o legătură cu guvernul de la Delhi sau cunoștiința or acordul autorității de la Dharamsala unde se aflau Dalai Lama și stafful său. În principal, motivată de incidentele induse de aceste mișcări, India are parte de o primă declarație belicoasă din partea Chinei³⁸ în noiembrie 1961.

În paralel cu situația Tibetului, relațiile sino-indiene mai poartă un aspect contencios, și anume delimitarea graniței. China nu recunoaște așa zisa Linie McMahon, practic cea mai mare porțiune a graniței sino-indiene, numită după secretarul britanic care a negociat delimitarea, fiind denunțată ca ilegală, imperialistă și impusă într-un moment de slăbiciune. Acest sindrom al slăbiciunii istorice a Chinei a fost bine perceput de Nehru, sesizând o potențială neînțelegere privind frontiera comună. În 1958, o revistă chinezească *China Pictorial* publică o hartă în care mari porțiuni din teritoriul Provinciei din Nord Est (NEFA) în prezent Arunachal Pradesh apar ca teritoriu chinez, iar acest episod antrenează așa numitul război cartografic împotriva Indiei. Însă, există o strânsă legătură între situația din Tibet și neînțelegerile privind frontiera. În primul rând Linia McMahon a fost ratificată de către India Britanică și Tibet în conferința de la Simla (1913–1914), unde era prezentă și o delegație chineză. Nerecunoscând statutul Tibetului ca entitate independentă la acel moment implică nerecunoașterea tratatului de la Simla prin care frontiera a fost formal delimitată. Or prin poziția Indiei de a accepta Tibetul ca parte integrantă a Chinei trecute și viitoare, era subminat statutul Tibetului la momentul conferinței și implicit valabilitatea rezultatului de la Simla. Conform poziției chineze, întregul stat Arunachal Pradesh (considerat ca Tibetul de Sud) și porțiuni din Assam aparțin statului chinez, ceea ce este de neconceput oricărui guvern de la Delhi. În plus, un alt punct contencios este regiunea Tawang, care reprezintă o punte între chestiunea Tibetului și pretențiile teritoriale sino-indiene, fiind un important centru cultural budist, revendicat de ambele state ca parte integrantă.

De ce Nehru a acceptat legitimitatea chineză asupra Tibetului, când un Tibet independent era cea mai bună garanție a menținerii status quo-ului la granița de nord, menținând și distanța de

siguranță ? Răspunsul la această întrebare se regăsește poate în ideea lui Nehru cu privire la China, la dezvoltarea Indiei, pacea regională și „secolul Asiei” interdependente de relația sino-indiană. Percepând China, într-o situație similară cu cea a Indiei, concentrată asupra ameliorării situației interne fără intenția de a se hazarda în campanii costisitoare și dependentă de un climat de pace, nu a prevăzut valențele naționaliste de la Beijing ce căutau un prilej de reabilitare în urma episoadelor istorice de slăbiciune. O altă explicație este că Nehru a acceptat trecerea Tibetului sub controlul chinez, sperând că astfel va obține de la Beijing asigurări definitive și formale cu privire la Linia McMahon. Corespondența dintre Nehru și Chou En Lai din 1956 pare să indice evoluția negocierilor în acest sens. Chou En Lai acceptă, ca urmare a acordului din 1954, să recunoască frontiera și să intensifice prietenia sino-indiană, dar într-o formă prin care să denunțe imperialismul britanic și în urma unui referendum organizat în Tibet. Din conținutul negocierilor reiese că delegația chineză în mai multe rânduri ar fi fost flexibilă în a abandona pretențiile chineze privind Arunachal Pradesh (fosta *Northeastern Frontier Province*) în schimbul unei poziții similare indiene în Ladakh, Aksai Chin³⁹.

Practica referendumului se lasă așteptată, deși Nehru argumentează că un referendum nu va schimba cu nimic baza legitimă pe care se fondează poziția Indiei. În 1957-58, India ia aminte de derularea proiectului de infrastructură chinez din Aksai Chin, din 1956. Aksai Chin a fost descrisă de Nehru ca fiind o zonă aridă, „unde nu crește un fir de iarbă”, însă din perspectivă chineză este de o importanță strategică permițând accesul din regiunea XinJiang în Tibet, în special a forțelor militare, menite a aplană izbucnirea unor revolte. Mai mult, confruntările dintre armata indiană și cea chineză de-a lungul frontierei, la Chin, Hoti, Longju, Konka Pass în 1958-1959 înrăutățesc relațiile bilaterale. În acest context are loc venirea lui Dalai Lama și a miilor de refugiați în India.

Dacă punctul culminant al unui conflict este cuantificat de gradul de violență, atunci ajungem la o astfel de culme în 1962. În acest an are loc confruntarea dintre armata chineză și cea indiană

pusă de unii analiști, pe seama politicii indiene de înaintare în teritoriul incert (din apropierea graniței). Armata indiană nu a fost pregătită și dotată, având numai echipament lejer, potrivit unui teatru de operațiuni de câmpie și în niciun caz unui mediu muntos, în apropierea iernii. Mulți soldați indieni au sucombat frigului. În al doilea rând, trupele chineze au avut avantajul că, spre deosebire de cele indiene, nu urcau venind de pe un platou ridicat, în timp ce, de partea indiană, panta trebuia urcată. O altă diferență, muniția chineză era cantitativ și calitativ superioară celei indiene „antice” rămasă de pe vremea Primului Război Mondial. La un moment dat armata indiană ajunge într-un punct critic de a fi rămas fără muniție și hrană. Încă dinaintea operațiunilor a existat o disensiune între șeful armatei Thimayya și Ministrul apărării, un apropiat a lui Nehru, Krishna Menon, privind pregătirea, echiparea și dispunerea trupelor. În timp ce Thimayya era pentru întărirea graniței cu China și echiparea cu armament nou – propunând modelul belgian al puștii automate FN4 – Menon era convins că pericolul vine de la Pakistan, nu de la China și că nu va tolera muniție NATO în țară!

În linii mari, a fost o victorie relativ ușoară pentru armata chineză. Durata războiului a fost scurtă dar survine într-un moment de sincronizare cu criza rachetelor din Cuba. Contextul internațional este tensionat dar va fi urmat de debutul perioadei de ameliorare a relației sovieto-americane (debutul perioadei de destindere). Uniunea Sovietică deplânge acțiunea belicoasă a Chinei, iar Statele Unite și alte guverne europene trimit ajutoare în muniție și echipamente guvernului Indian la cererea lui Nehru⁴⁰.

Efectele războiului au avut ecouri puternice în India. În primul rând, odată făcută publică corespondența dintre Nehru și oficialii chinezi, politicienii indieni au denunțat maniera prietenoasă de negociere și vulnerabilitatea de care s-a făcut vinovat Nehru. Ca urmare a războiului cu China, bugetul dedicat apărării naționale a fost regândit, a început „goana” după muniție, reformarea armatei și păzirea graniței nordice (în special în punctele sensibile din Tawang, Arunachal Pradesh, Sikkim). În plan regional, Pakistan se apropie de Republica Populară Chineză, ca urmare a susținerii americane și aliate arătate Indiei cu

ocazia conflictului. Acesta încheie un tratat teritorial, prin care cedează teritorii din Kashmir aflate încă în contencios cu India, Chinei. Relațiile diplomatice între India și China sunt suspendate și reluate 15 ani mai târziu, în 1976. Între timp, suportul chinez este asociat unor mișcări de gherilă și insurgențe pe teritoriu indian, în special ale naxalișilor și grupurilor tribale naga din regiunea Nord-Estică⁴¹. Asemănător, de partea Indiei se intensifică susținerea acordată trupelor de gherilă tibetane, atât din partea guvernului indian cât și din partea celui american⁴²- ce a continuat până la îmbunătățirea relațiilor sino-americane din timpul lui Nixon.

Remarci finale

Conform viziunii nehruviene, o relație amicală de cooperare economică sino-indiană corespunde interesului național indian, fiind o prioritate în politica externă și explică în parte poziția Indiei față de Tibet. Negocierile dintre Nehru și oficialii chinezi au fost criticate pe de-o parte de a fi fost prea permissive, iar pe de altă parte de a nu fi acceptat propunerea chineză din 1956, atunci când China abordează o atitudine flexibilă de a recunoaște Linia Mc Mahon în zona statului Arunachal, în schimbul recunoașterii legitimității chineze în zona Ladakh și Aksai Chin. Argumentele de natură cutumiară și tratatele predecesorilor au constituit baza legitimității indiene, așa cum au fost prezentate de Nehru și astfel o flexibilitate de a ceda și primi teritorii percepute ca de facto și de jure ale Indiei nu a fost deloc motivantă.

Situația tibetană a acutizat relația sino-indiană. Un Tibet independent ar fi fost fezabil conform raportului Comisiei Juridice Internaționale din 1960, acesta ar fi îndeplinit funcția desemnată de britanici, stat-tampon și ar fi prevenit astfel de „ciocniri” la graniță. Mai mult, așa cum notează Stephen Cohen⁴³, un Tibet independent ar preveni un posibil război pe două fronturi India-Pakistan, India-China. Militarizarea Tibetului, prezența a 500.000 soldați chinezi, plasarea rachetelor balistice etc, precum și prezența aici a izvoarelor principalelor râuri și fluvii ce parcurg teritoriul indian (și nepalez)- Gange, Brahmaputra, Yamuna,

Chenab, Ravi, Gandak, Saptakosi – sunt alte aspecte importante, după cum remarcă strategii indieni⁴⁴. Importanța strategică a Tibetului pentru India este recunoscută și de chinezi care dau dovadă de extremă sensibilitate și neîncredere privind poziția neangajată a Indiei raportată la Tibet. În această ecuație, refugiații tibetani în India sunt percepuți ca potențiali recruți în eventuale insurgențe, ceea ce nu reduce nicidecum aceste temeri.

R.P. China a profitat de războiul din Coreea (1950), unde armata americană era angajată și a intervenit în Tibet, contând pe non-intervenția Washington-ului. Între discursul de „eliberare pașnică” și prezența armatei există o contradicție puternică, ce ridică semne de întrebare privind standardele de pace în perspectivă chineză. De ce a avut China nevoie de Tibet ? O explicație (tradițională) ar fi de a consolida poziția Partidului Comunist venit la putere cu un an înainte. La fel de bine, conducerea comunistă a reacționat la garanțiile americane față de Taiwan și la izolarea resimțită pe scena internațională. Și nu în ultimul rând, a căutat să se revanșeze față de episoadele de „slăbiciune”; în definitiv atât existența frontierei McMahon precum și statutul Tibetului înaintea intervenției armate sunt produse ale acțiunilor „imperialiste”. Din păcate, China a contestat statutul entității celei mai puțin ofensive, Tibet. Aceași situație se regăsește și în contextul integrării Turkistanului oriental, populat de Uighuri, în provincia Xinjiang. Nehru nu a contestat legitimitatea Chinei asupra Tibetului, recunoscând pretențiile istorice ce au conectat mereu Tibet de China. Mai mult a înțeles că din perspectiva ideologiei chineze decuparea acestuia ar antrena distrugerea „țesutului statului chinez”.

Visul lui Nehru de a genera un parteneriat sino-indian capabil să influențeze lumea în bine pare a fi decupat de contextul Războiului Rece. Cu privire la politica sa față de China a fost acuzat de „idealism” și de a fi permis o scăpare ce a pus India într-o poziție strategică inferioară față de China (așa numita tactică „a șiragului de perle” prin care India se vede încercuită de China, de-a lungul graniței cu Tibet, de Myanmar în Nord-est, în Bangladesh, de Pakistan, devenit partener al

Chinei în vest). Făcând apel la un exercițiu de imaginație, care erau alternativele Indiei? Oficiali britanici l-ar fi sfătuit pe Nehru să întreprindă un război pre-emptiv în Tibet prin care India să ocupe Tibetul, înainte ca R. P. China să facă același lucru, iar aceasta ar fi fost o primă alternativă. În același sens, adoptarea unei poziții ferme, în timpul negocierilor cu chinezii, contând pe menținerea Tibetului, în poziția de *buffer*. În privința granițelor fie acceptarea planului chinez, pierzând Aksai Chin și poate Tawang, în schimbul recunoașterii chineze a statului Arunachal Pradesh ca parte a Indiei. Trecerea Tibetului sub suzeranitatea chineză a constituit evenimentul de învecinare a celor două, de aceea o situație diferită în Tibet ar fi prevenit discuțiile la graniță ce s-au succedat în privința Tawangului, centru budist și a statului Arunachal Pradesh, considerat de chinezi Tibetul de Sud, ar mai fi rămas regiunea Ladakhului, în special Aksai Chin, care capătă conotație strategică numai în momentul în care devine evident că aceasta constituie o rută de access din XinJiang în Tibet- mai puțin strategic dacă trupele chineze nu ar fi avut nevoie de acces spre un Tibet independent. Însă niciuna din alternativele propuse – intervenția pre-emptivă și poziția fermă – nu ar fi fost substanțiate de situația în care se afla India- nearmată și cu un buget infim dedicat achizițiilor militare.

Obiectivele guvernului indian exprimate în planul adoptat de Adunarea Constituantă și anunțate în primul discurs a lui Nehru 15 august 1947, erau de a eradica sărăcia, de a promova educația, dezvoltarea economică și în linii mari de a preveni lipsurile cetățenilor. India era afectată de subdezvoltare, ani la rând a făcut apel la surse alimentare americane pentru a preveni valuri de foamete. Situația internă a fost agravată de eforturile militare catalizate de relația cu Pakistan ce a antrenat distribuția de resurse bugetare în sensul apărării granițelor cu acesta din urmă. O situație altfel decât pașnică, non-violentă ar fi ridicat și mai multe obstacole în demersul propus, afectând viața cetățenilor și poate însăși fezabilitatea proiectului politic al Uniunii Indiene, mergând spre dezmembrare. Într-adevăr, India ar fi putut să se angajeze pre-emptiv și ar fi putut adopta o poziție fermă, dar nu în postura de non-aliniat, ci bene-

ficiind de suportul posibil a celor două blocuri, într-o ecuație ce valorifica poziția Indiei de potențial „balansoar”. Ceea ce era contrar atât fondului principal al lui Nehru cât și costisitor.

În același timp, o atitudine altfel decât prietenoasă cu China, ar fi putut determina apropierea acesteia de Pakistan, (cu siguranță Nehru era familiarizat cu „teoria mandalei” a lui Kautilya) ceea ce s-a și întâmplat. Nehru poate să fi fost idealist, neluând în considerare mizele strategice ce legau Tibetul de securitatea națională a Indiei. În special, se remarcă tendința acestuia de a proiecta necesitățile interne ale Indiei, așa cum le concepea el – unitate și dezvoltare, dependente de un climat pașnic și de restrângerea costurilor militare, asupra Chinei. Posibil marcat de episoadele când India era un pion al unei mari puteri acolo unde nu ar fi vrut să se afle (referindu-ne la cele două războaie mondiale) a încercat să prevină angajamentul formal al Indiei față de una din marile puteri ale vremii. Parafrazându-l pe Prim Ministrul indian, Manmohan Singh, un stat poate alege care îi sunt prietenii dar nu vecinii (referindu-se la Pakistan), se poate spune că, în legătură cu Tibet, poziția Chinei ar fi putut fi prevenită, dar nu fără a compromite principiul non-alinierii, așa cum era interpretat de Nehru. Tocmai acest aspect al politicii externe nehruviene a fost compromis prin războiul din 1962. India a înțeles importanța „alinierii” și capabilităților defensive considerând mizele și contextul de securitate ce emană din vecinătatea sa. Cu referire la originea disputei sino-indiene, Nehru oferă poate cea mai bună explicație în 1959 : ambele sunt state națiuni noi, proaspăt independente, dirijate de un leadership naționalist asertiv și care oarecum se întâlnesc pentru prima dată în istorie la graniță. Prin urmare, este natural ca un anumit grad de conflict să existe înainte de stabilizarea frontierelor. Ceea ce este problematic este continuarea militarizării de-o parte și de alta a frontierei, precum și trimiterile sporadice la acest episod care, într-o oarecare măsură, a pus bazele relației sino-indiene.

Bibliografie

HASAN, Mushirul, „Culegere de discursuri, scrisori și texte ale lui Jawaharlal Nehru” citat în (ed) *Nehru's India Select Speeches*, Oxford University Press, 2007

Discursul lui Jawaharlal Nehru în cadrul conferinței asiatice 1947 www.tibetsun.com

BHUTANI, Sudharshan, „Note guvernamentale și corespondența oficială” citate în *A Clash of Political Cultures*, Roli Books Pvt. Lmt, New Delhi, 2004

GYATSO, Tenzin, Autobiografia lui Dalai Lama, *Au loin la liberte-Memoires* (Freedom in Exile) Fayard, 1990

NEHRU, Jawaharlal, *The Discovery of India*, 1946

NEHRU, Jawaharlal, *Glimpses of World History*, 1942

NEHRU, J., China, *Spain and the War*, 1940

NEHRU, J., *Recent essays and writings*, 1941

NEHRU, J., Autobiografie *Toward Freedom*, 1941

BHUTANI, Suharshan, *A Clash of Political Cultures*, Roli Books Pvt. Lmt, New Delhi, 2004

COHEN, Stephen, *Emerging India*, Oxford University Press, 2001

COHEN, Stephen, DASGUPTA, Sunil, *Is India ending its Strategic Restraint Doctrine?* Center for Strategic Studies, 2011

DILLON, Michael, *Contemporary China*, 2008

GUHA, Ramachandra, *India after Gandhi*, UK, MacMillan 2007

LUCE, Edward, *In spite of Gods India s Rise*, Penguin, 2008

MARGOLIS, Eric, *War at the Top of the World*, Taylor and Francis library, 2005,

PRADNIS Urmila, GANGULY, Rajat (eds), *Ethnicity and Nation Building in South Asia*, Sage Publications, New Delhi, 2001

METCALF, Barbara și METCALF, Thomas, *A Concise History of Modern India*, Cambridge, 2001

SEN, Amartya, *Argumentative India*, Penguin, 2001,

THAROOR, Shashi, *India from Midnight to Millenium*, Penguin 2003

WALSH, Judith, *Brief History of India*, New York, Routledge, 2006

ZACHARIA, Benjamin, *Nehru*, Routledge, 2005

Note

¹ Un articol publicat pe site-ul Fondului Monetar International estimează că economia Chinei va depăși economia americană în jurul anului 2016, IMF, World Economic Outlook, Recovery, Rish and Rebalancing, oct 2010, valabil pe siteul www.imf.org, China a depășit economia Japoniei, fiind clasată după Statele Unite, Philip Inman, vezi site www.guardian.co.uk, 21 ianuarie 2011.

² Economistul Raj Krishna a popularizat această sintagmă estimată la 3.5% anual în intervalul 1950-1980.

³ Deși aparent cele două par să fie într-o relație addiaccentă, într-un interviu cu premierul chinez Wen Jiabao, Fareed Zakharia notează interesul crescând al guvernărilor Chinezi în educație având ca scop formarea unei clase de activanți în servicii IT și telecomunicații, în timp ce în India se încearcă reconfigurarea standardelor manufacturii, tinzând spre dezvoltarea acestui domeniu, revista Newskeep, 29 sept, 2008.

⁴ Dr. Yang JIANLY, reprezentantul lui Liu Xiaobo-laureat al premiului Nobel, în cadrul ceremoniei de decernare a premiului 2010 susține o Conferința „Three Chinas”, New Delhi noiembrie 2010.

⁵ Shashi, THAROOR, citează istoricul britanic E.P. Thompson care declară că India este cea mai importantă țară pentru viitorul lumii, într-un cânt antrenează cele mai importante dezbateri ale secolului, în *India from Midnight to Millenium*, Penguin 2001, p. 5

⁶ Pentru o discuție asupra democratizării și aplicabilității sale în anumite medii culturale vezi, Fareed, ZAKARIA, *Iraq is not ready for Democracy*, valabil la <http://www.guardian.co.uk/world/2003/nov/12/usa.iraq>, ultima accesare 26.04.2011.

⁷ Hennie, Strydom, *The Non-aligned Movement and the Reform of International Relations*, Max Planck Yearbook of United Nations Law, vol 11, 2007, p. 1-46

⁸ Anartya, SEN, *The Argumentative Indian*, Penguin, London, 2001.

⁹ Hindi-Chini Bhai Bhai se traduce în românește „Indian-Chinez frate frate” (indianul și chinezul sunt frați)

¹⁰ Ibidem5

¹¹ Jawaharlal, NEHRU, *Recent essays and writings*, 1940, p. 18

¹² Jawarhalal, NEHRU, Autobiografie, *Toward Freedom*, John Day Company, new York, 1941, p.367

¹³ Jawaharlal, NEHRU, *China, Spain and the War*, 1941

¹⁴ Ramachandra GUHA, *India after Gandhi*, Macmillan, 2007

¹⁵ Episodul din 1956 este citat pentru a sugera apropierea Indiei de Uniunea Sovietică, atunci când reprezentatul Indiei la ONU, Krishna Menon se abține de la denunțarea intervenției sovietice în Ungaria, deși ulterior denunțase intervenția Israelului (Franței și Regatului Unit) în Egipt. Se pare că abținerea acestuia este emanația propriei decizii, Nehru a fost împotriva și chiar a trimis scrisori prin care sugerea retragerea trupelor din Ungaria.

¹⁶ Gradul ridicat al sărăciei în India, a motivat conducătorii indieni, inclusiv pe Nehru, să facă apel la ajutor financiar din partea statelor mai dezvoltate, în principal Statele Unite, care în cursul unei suite de ani a susținut cu ajutor monetar și bunuri agricole statul indian. Acest ajutor umanitar a fost criticat de politicieni americani care critică suportul american unui stat ca India, care deși existențial condiționată de aceste ajutoare, în plan politic menține o poziție de non-aliniere (la blocul american) Ramachandra, GUHA, *India after Gandhi*, 2007, p.151

¹⁷ Edward, LUCE, *In spite of the Gods, India's Rise*, Penguin, 2008

¹⁸ Discursul lui Jawaharlal Nehru în cadrul conferinței asiatice, 1947, valabil la <http://www.tibetsun.com/archive/1947/03/24/pt-jawaharlal-nehrus-speech/>, ultima accesare 28.04.2011.

¹⁹ Ramachandra, Guha, *India after Gandhi*, p. 166

²⁰ Eric, MARGOLIS, *War at the Top of the World*, Taylor and Francis e-library, 2005, p.190

²¹ DILLON, Michael, *Contemporary China*, 2008, p.168

²² Ibidem 14

²³ Tenzin, GYATSO, Autobiografia lui Dalai Lama, *Au loin la liberte- Memoires* (Freedom in Exile) Fayard, 1990.

²⁴ Scrisoare scrisa de J Nehru „nu cred ca prezenta trupelor chineze la granița de nord ar trebui să ne sperie,...nu este o amenințare” Ibidem⁸.

²⁵ Corespondenta lui Nehru, citat in BHUTANI, Suharshan, A Clash of Political Cultures, Roli Books Pvt. Lmt, New Delhi, 2004

²⁶ *Agreement between the Republic of India and the People's Republic of China on Trade and Intercourse between the Tibet Region of China and India*, valabil până în 1962

²⁷ Acharya Kripalani, îl caracterizează ca fiind „un fruct al păcatului destinat să sigileze cu aprobarea noastră distrugerea unei națiuni vechi (t.m) „, un fruct de peche destine a sceller de notre approbation la destruction d une vieille nation, p.211

²⁸ Nehru a discutat cu Mao de posibilitatea unui război atomic între marile puteri, Nehru temându-se de acest prospect. În schimb Mao și-a exprimat speranța ca acest fapt să aibă loc, dat fiind că în urma unui astfel de război populația „imperialistă ar fi sever restransă, pe când cea socialistă, numeric superioară se va înmulți, și astfel socialismul va fi mondial- citat în Ramachandra GUHA, p. 171

²⁹ Ramachandra, Guha, op.cit., p.120

³⁰ Situația Tibetului se agravează în cursul anilor 1958-1959, când stimulați de ajutoare externe, Chushi Gangdruk, alianță a combatanților provenind din provinciile Amdo și Kham, atacă contingentele soldaților chinezi. În consecință, armata chineză reacționează atacând mănăstiri, edificii și rănind civili. Veștile atrocităților comise în regiunile menționate ce ajung în capitală purtate de migranții provenind de aici, cuplate cu „pericolul iminent” ce plana asupra lui Dalai Lama generează o manifestație de amploare, când mii de oameni se adună în jurul mănăstirii Norbulinkha (la reședința lui Dalai Lama) pentru a-i asigura protecția. În acest context, Dalai Lama se retrage în exil în India, în martie 1959, nu înainte de a denunța acordul în 17 puncte și de a reafirma guvernul său ca fiind singurul legitim în Tibet, la Tezpur.

³¹ Acesta fiind principiul ce permite existența statului Indian și legitimează pretențiile indiene asupra Kashmirului (populație majoritar musulmană),

³² Shashi Tharoor, *India from Midnight to Millenium*, Penguin, 2001.

³³ Vezi despre importanța marcărilor culturale în conturarea identității în Urmila, PRADNIS, Rajat GANGULY,

Ethnicity and Nation Building in South Asia, Sage Publications, New Delhi, 2001.

³⁴ Această chestiune a fost ridicată în 1959-1960 de către Malaizia și Irlanda,

³⁵ În urma unui protest susținut de refugiați tibetani (stigmatizând portretul lui Mao), în fața ambasadei Chineze din Delhi, 1959, China critică India de a fi permis astfel de reprezentatii. Replica lui Nehru este că identitatea și cultura politică a Indiei permite astfel de manifestații, însuși el fiind criticat adesea în Parlament.

³⁶ Acesta menționează că partenerii de dialog nu erau dispuți la a da crezare confesiunilor sale privind atrocitățile comise de soldații chinezi în Tibet, mai mult, SUA și alte guverne erau angajate déj într-un război în Coreea cea ce făcea și mai puțin probabil un ajutor semnificativ.

³⁷ "Although Indian government repeatedly stated that it has only granted asylum to Dalai Lama and the Tibetan rebels and does not admit the existence in India of a Tibetan government led by Dalai Lama, nor allow him and Tibetan rebels to engage in political activities against China, nor favour their submission of the so called "ibet question" to United Nations, yet Dalai Lama has submitted the question to UN, thus exceeding by far what is permissible under the international practice of asylum" Pekin Review, citat în Ibidem¹⁹

³⁸ "If the Indian Government should continue to connive at the harassing and disruptive activities of the Tibetan rebel bandits which are liable to cause tension on the border, serious consequences would result therefrom", Ibidem²⁹

³⁹ Nehru trimite un delegat al Cabinetului să studieze arhivele și documentele din arhiva britanică pentru a stabili statutul regiunii Aksai Chin, în urma consultărilor, află că India are mai mult capital legitim conform normele de drept internațional-Benjamin, ZACHARIA, Nehru, Routledge, 2005.

⁴⁰ Ramachandra GUHA, *India after Gandhi*, MacMillan, Uk, 2007

⁴¹ Former Indian diplomat U.S. Bajpai, 1982, quoted in Stephan COHEN, *Emerging India*, Oxford, 2001, p. 59

⁴² Ibidem 30, pp.250-251

⁴³ Stephen Cohen, *Emerging India*, Oxford, 2001

⁴⁴ Idem 14, pp.207-210

ABSTRACT

The relations between People's Republic of China and India has been at best ambiguous since the beginning, as the two non-western states passed through domestic turbulences, independence struggle, revolution and experienced border conflicts. The strategic relation between China and Pakistan makes India feel surrounded, while at the same time the tendency of India to establish close relations with USA is seen by Beijing as an attempt to counter-balance the so-called peaceful rising of Chinese power.

Keywords: India, China, geopolitics, weapons, borders, security, defense

Cristina Maglaviceanu holds a master degree in International relations given by the Faculty of Political Sciences of the University of Bucharest. She is doing research on Indian state and society and has been visiting India for a year in an academic exchange programme.

Religious Terrorism in a Globalized World. The Case of Indonesia

Eddy Mulya

The word Islam is an Arabic word. The meaning of Islam is peace, harmony; surrender of one's will i.e. losing oneself for the sake of God and surrendering one's own pleasure for the pleasure of God. A person who believes in and follows the faith of Islam is called a Muslim. Muslims believe that by practicing their faith through submission to God alone, they can attain peace and security in their lives.¹

Muslims believe there is One Almighty God, who sends prophets to communicate His message to mankind. In fact, Muslims accept all of the biblical prophets, including Noah, Abraham, Moses, and Jesus. Muslims believe that their faith is a confirmation of the message that these prophets brought: to believe in One Almighty God and to follow (submit to) His guidance. The Koran, the holy book of Islam, instructs Muslims, *"We believe in God, and the revelation given to us, and to Abraham, Ishmael, Isaac, Jacob, and the Tribes, and that given to Moses and Jesus, and that given to all prophets from their Lord. We make no difference between one and another of them, and we submit to God"* (Koran 2:136).²

The message of Islam was exposed to the Holy Prophet Muhammad long time ago in fact more than 1,400 years ago. It was given away through angel Gabriel and was thus conserved in the Holy Koran. The Holy Koran holds a Heavenly guarantee of look after and its assertions that it combines the best features of the earlier scriptures.³

The most important message of Islam is the Unity of God, that the Creator of the world is One and He alone is worthy of worship and that Muhammad is His Messenger and Servant. The follower of this belief is thus Muslim. Muslim also believe that: God's angels, previously exposed Books of God, all the prophets, from Adam to Jesus, the Day of Judgment and indeed the Decree of God.⁴

A Muslim has five main duties to carry out, namely;

- 1) *Shadah* (statement of faith): bearing witness to the Unity of God and Muhammad (peace and blessings on him) as His Messenger,
- 2) *Sholat*: observing the prescribed prayer,
- 3) *Zakat* (alms): payment of Zakat (kind of charity which based on the wealthy),
- 4) *Sawn* (fasting): keeping the fasts of *Ramadhan*; and
- 5) *Hajj*: performing the pilgrimage to Mecca.

Islam considers that every person is born innocent. The Holy Koran notifies us that God has provided human beings an option between good and foul and to obtain God's pleasure throughout faith, prayer and *zakat* (charity). Islam believes that God created mankind in His image and by filling the characteristic of God on a

human level mankind can achieve His nearness. Islam's core message is to adore God and to behave towards all God's creation with kindness and compassion. Rights of parents in old age, orphans and the needy are clearly stated. Women's rights were safeguarded 1,400 years ago when the rest of the world was in total darkness about emancipation. Islamic teachings encompass every imaginable situation and its rules and principles are truly universal and have stood the test of time.⁵

In Islam good value does not indicate neglect the rewards of nature that are lawful. In contrast one is supported to conduct a healthy, active life with the qualities of compassion, forgiveness, sincerity, chastity, honesty, courage patience and politeness. In brief, Islam has an ideal and wide ranging code for the guidance of individuals and communities alike.⁶

As the whole message of Islam is received from the Holy Koran and certainly the *Sunnah* and *Hadith* (the traditions and practices of the Holy Prophet Muhammad it is unchangeable in the face of change in time and place. It could seem strict to the casual eye, in real fact it is most definitely an adjustable way of life apart from of human changes.

Islam explains that the course to spiritual improvement is open to all. Any person who searches for the One Creator can obtain nearness to God through honest and earnest worship; it is vital to determining a connection with the Almighty. This definite message for humanity fills hearts with faith, wish and courage.

Islam also called "*Rahmatan Lil'Alamin*". The word "*Rahmatan Lil'Alamin*" means blessing for the whole world and its content, as we believe that Islam is the religion of blessing for all mankind. Therefore, Islam teach brotherhood, peaceful and create harmonize relationship among the all mankind. Islam, as other religion does, has never promoted violence.

There may not be quite as much diversity in Islam as in Christianity, but as with Christianity

in the West there is a division between two significant players. In Western Christianity, the division is between Protestantism and Catholicism. In Islam, the major division is between Sunni and Shiites Muslims.

1. ISLAMIC FUNDAMENTALIST MOVEMENTS

In general, there are some terminologies such as Salafiyyah, Kharijites (in Arabic *Khawarij*), and Wahhabi which are always come up during the discussion about Islam fundamentalist issues. *Khawarij* is a general term accepted by various Muslim who initially supported the caliphate Ali bin Abi Thalib, and later rejected it. They appeared in the late 7th century AD, located in these days' southern Iraq, and are distinct from the Sunnis and Shiites.

While the Shiites believed that the leadership was the right of Ali, *Khawarij* persisted that any Muslim could be a leader of the Muslim community. They believed that compliance to the caliph was bounding as long as he was managing the affairs with justice and consultation, but if he turned aside, then it became obligatory to confront him, move him down and even murder him.

The Sunnis believed that the Imam's impiety did not, by itself, justify incitement to rebellion. The *Khawarij* insisted on the right to revolt against any ruler who differed from the example of the Islamic prophet Muhammad. From this fundamentally political position, the *Khawarij* developed a variety of theological and legal doctrines that further set them apart from both Sunni and Shiite Muslims.

Wahabi is part of Salafism (salafiyyah) which seeks to restore a practice of Islam that is similar to the religion during the time of Prophet Muhammad. Wahabi has been called "a specific course within Salafism" where consider ultra-conservative. Wahhabism is quite influential in the central Arabian Peninsula. It has developed a

considerable influence in the Muslim world through funding of mosques, schools (*madrasahs*) and other means with the financial aid derived from Persian Gulf oil wealth.

In this connection, by exploring more about Salafiyyah, Khawarij and Wahhabi, it is hope can give better understanding about Islam fundamentalism.

1.1. Salafiyyah

One of the solid trends in the dialogue and movements in Islamic renewal and reforms is the orientation towards pure and pristine Islam as practiced by the Prophet Muhammad and his companions (*the salafs*). That is why most of the Islamic renewal movements are called as “salafiyyah”.

Salafiyyah is an Arabic word originating from the language “*al-salaf al-salih*,” meaning “respected ancestors” or “respected successors”. In Islam this refer to the Muslims generation who came immediately around and after the passing away of Prophet Muhammad (peace and blessings on him) and most probably, conducted a life in exact accordance with True Islam.

The tradition in salafiyyah mostly related with “moving back to the roots” of Islam by restoring traditional beliefs and practices. This effort sometimes is moderate and can even integrate with modernist influences. For example, if we look in the case of al-Afghani, which is a salafiyan reformer who tried to bring together Islam and modernism since early 1800 century. However, this movement is much more traditional and strict, and that is where it is currently.⁷

Salafiyyah increases on the economic suffering bore by most Muslims in the Middle East. The Ulama tell them that the earliest Muslim knew no such suffering due to in Islam; they devotedly applied the principle of *zakat*, or alms/charity donations for the poor. In this connection, even the richest and powerful Muslims had to make a contribution to ensure that the poorest were endless.

Nowadays in the Middle East, many richest Muslims are among the wealthiest people in the world due to large oil deposits. However most Muslims see not much of this wealth and the gap between the poor and the rich is growing. Therefore salafiyyah which directives to return to original practices gets widespread appeal.

Practically all later reform of Islamic movements can be included as forms of salafiyyah which all share the basic principle that societies where Muslims live no longer practice Islamic principles as they initially used. Society became corrupted and deteriorated. The true justice and peace are achievable if only Islamic law is fully and strictly implemented.

There is wide range of Islam dialogue about salafiyyah.⁸ One can make a difference between classic Salafiyyah and neo-Salafiyyah. The Wahabi in Indonesia like Padri movement can be suitably categorized as the “classic Salafism”, in which the internal factor with the Muslim ummah is its driving force.⁹

The scale of “neo-Salafiyyah” dialogue and developments is also very complicated. The term “neo” can be referred to the modern period, starting with the ruthless encounters between Muslim societies and western colonial powers since the 17th century onwards. Throughout this period the external factors, linked mostly with the Western world, provoked radicalism, and became more and more dominant. Further, the West has been blamed by many Muslims as being responsible for Muslim’s problems such as the Israeli– Palestine conflict.¹⁰

Looking at the entire history of radicalism among Muslims, it is evident that radicalism among Muslims is basically political. In some cases, the original motive could be religious, but later becomes very political.

1.2. Khawarij

The earliest Islamic reform group is named *Khawrij*. *Khawarij* come from word *Kharaja* which is an Arabic word meaning “to go out”.

Effectively, the earliest Muslim rebellious groups were present almost from the beginning of Islam. Similar to later rebellions, they decided to split themselves from the core body of believers by considering that the majority of Muslims had lost the Islamic path.

The *Khawarij*, emphasized that Islam had wandered away from the original commands instituted by Allah, the Almighty God. All those Muslims, who failed to agree with their reforms, were fundamentally outlaws.

Similar to so many religious reformers throughout history, the *Khawarij*, claimed that Islam had wandered away from the genuine directives established by Allah and that all those Muslims who neglected to agree with their reforms were fundamentally outlaws and unbelievers.¹¹ Like later extremists, they “excommunicated” Muslims who held to the mainstream. A “sinner” who fails to follow the laws of Islam is not simply a sinful or delinquent Muslim, but has stopped to be a Muslim at all.

As a result, the *Khawarij* began the jihad against the unbelieving, traitor Muslims who declined to follow what they regarded as the “genuine path” of Islam. They even resorted to violence and political assassination in order to expand their cause. One of their victims was Ali, the fourth Caliph and the cousin of the Prophet Muhammad, in 661. Thus even from the very beginning, radical reformers engaged in violent opposition to the accepted leaders of the Muslim community.

The *Khawarij* believe that the profession of faith - “There is no God but Allah; Muhammad is the prophet of God” – was not sufficient for a person to become a Muslim. That to be a Muslim it is also need to be righteousness and do good works. Therefore, the *Khawarij* assumed the Koran command to “order the good and prohibit the evil” is a very factual manner and accurate without exemption. They see the world very narrow between “the true Muslims” and “nonbelievers”. Someone who disobeys any religious rules and directives was guilty of atheism and therefore

legally responsible for excommunication. Further, someone who was guilty of breaking more serious rules and directives of religious was accused of being fugitive and disloyalty, therefore that she or he is liable for execution.

There are some reasons why *Khawarij* became popular such as increasing the number of dissatisfied non-Arab converts. According to Islam all Muslims were part of Ummah, society or group of Muslims, without respect and consideration of ethnicity, race and class. However, in the reality rulers were likely to favor Arabs and even particular tribes when it came to proceeds from war and occupation in the name of Islam. Therefore, many considered the rulers as corrupt and dishonest for not implementing what they preached. They see that the *Khawarij* tried a biggest effort to be sincerely and genuinely democratic such as they educated that the caliph did not inherit authority but was given authority by the people through a free election as long as he remained morally pure and sinless. They campaigned and told to the people that a return to a more genuine form of Islam could and would help solve their social and economic problems.

Due to their rigid and uncompromising view and strict encounter with which they painted all of those who not agreed, the *Khawarij* assumed that they were fighting a war of good against evil. As a result this permitted them to convince themselves that the end justified the means such as in order to defeat evil it was tolerable for them to perform any evil in the interest and pursuit of victory.

The *Khawarij* influence extends further and deeper than most people will want to confess. The *Khawarij* are even today regarded as the “original heretics,” somebody who hold unorthodox religious belief. The *Khawarij* fanaticism and violence placed them outside the mainstream of Islam tradition, but even today the problems of economic hardship and social displacement come into conflict with Islamic ideals. When this happens, it isn’t hard for revolutionaries to find support when they tell people that a return to those ideals will cure their ills.

1.3. Wahhabism

Wahhabism is a restoration movement which started 200 years ago to free Islamic societies of cultural practices and interpretations that had been gained over the centuries. Wahhabis are the followers of Mahommed Ibn 'Abd ul-Wahhab (1703-1792), who instituted a great reform in the religion of Islam in Arabia in the 18th century, and it began as a movement to purify the Arab *Bedouin* from the influence of Sufism.¹²

Mahommed ibn 'Abd ul-Wahhab was studied literature and jurisprudence at the Hanifite School. He spent some further time in the study of law at Medina after *hajj* with his father, and lived at Isfahan for a while. He returned to the Nejd, the place where he was born to undertake the work of a teacher.

In Nejd, after he found that the way of leaving such as the superstitious pilgrimages to holy place of worship, the use of omens and the worship given to Mahommedan saints rather than to God, as well as luxury dress and habits, he started to proclaim the simplicity of the early religion on Islam based on Koran and Sunnah.

In understanding the meaning of ibn Abd al Wahhab's ideas, one should take the context of Islamic practice into account. The established ritual which is clearly described in religious text performed by all Muslims is different with that performed by popular Islam. The popular Islam refers to local practice which is not universal. The Shiites practice of visiting shrines is one of a popular practice as well as the Shiites tendency to admire the Imams even after their death such as visiting their graves to look for the Imam's favors. In the end, Shiites scholars rationalized the practice and it became established. Some Arabian tribes came to attach the same sort of power which Shiites recognized in the tomb of Imam to natural objects such as trees and rocks.

The way the Nejd people engaged in practices, such as praying to saints; doing pilgrimages to tombs and several certain mosques; respecting trees, stones and caves; and using symbolic and

sacrificial gifts for God, which is considered polytheistic according to Muhammad ibn Abd al Wahhab.

He also worried about what he regarded as carelessness in stick firmly to Islamic law and in practicing religious enthusiasm, for example unimportance to the plight of widows and orphans, adultery, lack of attention to obligatory prayers, and failure to fairly allocate shares of inheritance to women. When Muhammad ibn Abd al Wahhab began to preach against these breaches of Islamic laws, he characterized customary practices as *jahiliya*, the same term used to describe the ignorance of Arabians before the Prophet.

Ibn Abd al Wahhab focused on the Muslim principle which is there is only one God, and that God does not share his power with anyone—not with Imams, and certainly not trees or rocks. From this unitarian principle, his students began to refer to themselves as *muwahhidun* (*Unitarians*). Their detractors referred to them as "Wahhabis"—or "followers of Muhammad ibn Abd al Wahhab," which had a pejorative connotation. They use the *Salafi Da'wa* or *Ahlul Sunnah wal Jama'a*. The teachings of the reformer Abd Al-Wahhab are more often referred to by adherents as *Salafi* that is, "following the forefathers of Islam." The idea of a unitary god was not new. Muhammad ibn Abd al Wahhab, however, attached political importance to it. He directed his attack against the Shiites.

His instructions in the matter of extending his religious teaching by force were strict. All unbelievers (i.e. Moslems who did not accept his teaching, as well as Christians) were to be put to death. Immediate entrance into Paradise was promised to his soldiers who fell in battle, and it is said that each soldier was provided with a written order from Ibn 'Abd ul-Wahhab to the gate-keeper of heaven to admit him forthwith. In this way the new teaching was established in the greater part of Arabia until its power was broken by Mehmet Ali.

One important thing of the Wahhabi is that the Wahhabi ulama reject reinterpretation of

Koran and Sunnah in regard to issues clearly settled by the early jurists. By rejecting the validity of reinterpretation, Wahhabi doctrine is at odds with the Muslim reformation movement of the late nineteenth and twentieth centuries. This movement seeks to reinterpret parts of the Koran and Sunnah to conform to standards set by the West, most notably standards relating to gender relations, family law, and participatory democracy. However, ample scope for reinterpretation remains for Wahhabi jurists in areas not decided by the early jurists.¹³

1.4. Muslim Brotherhood

One of the Islamic militant groups which colored and has strong influenced on the Islamic militant movements was the Muslim Brotherhood. The Muslim Brotherhood (*Jamiat al-Ikhwan al-Muslimun*) was established in Egypt in 1928 by Hasan al-Banna and soon extends to other countries. Their ideology is that Islam is "faith and state, book and sword, and a way of life." They believe that by this ideology they desire to share out the idea that it isn't possible to live in an Islamic society unless the whole of society, including the government, is run according to strict Islamic principles.

It has also been a basic guiding of the Brotherhood that Muslims necessity to establish a pan-Islamic state, rising above all current political and geographic separations. The ideal leader of this state should be a Caliph, an office modeled after the leaders of the Muslims, just after the death of Prophet Muhammad.

According to Hasan al-Banna, "*The notion of nationalism ... melts away and disappears just as snow disappears after strong, sparkling sunlight falls upon it, by contrast with Islamic brotherhood, which the Koran instills in the souls of all those who follow it.*"¹⁴

Similar to other Islam fundamentalists, al Banna is only loyal to the one truth faith of Islam and not to nation, race, tribe, or ethnicity. Islam is the only thing that mattered. Therefore he was opposed to the existence of a nation-state

especially one which failed to impose the Islamic law.

Al Banna believed that way of life and western culture such as dances, film, theaters, liquors, half naked women and others are much more dangerous for the future of Islam than the political and military campaigns. Thus, the Brotherhood has always been opposed to all forms of secularization in society and Western influences.

The Muslim Brotherhood encourages the existence of democracy insofar as it is restricted to the people deciding who their leaders should be. People should not, however, be acceptable any freedom to change the laws - laws which are, of course, derived from the Koran and hence come directly from God. Personal freedom is also only to be permitted insofar as it remains within the limitations of Islamic tradition, meaning women can't wear shorts and dissenters can't try to convert people away from Islam.

Similar with current situation nowadays, where many Muslims around the world, not only from Middle East but also European and Asia countries, the voluntary joined the Mujahideen during the Afghanistan war, members of the Muslim Brotherhood, at that time also were eager volunteers to support and help during the war against Israel in 1948. This then led to a further militarization of the group which became more radical, giving it many leaders as combat veterans who were not afraid to use violence to accomplish their goals. This is also similar with the Iraq and Afghanistan wars nowadays.

Like many in the Muslim Brotherhood, al-Banna was absolutely an enemy of Israel, by mentioning that "*Israel will exist and will continue to exist until Islam will demolish it, just as it obliterated others before it*"¹⁵

This opponent to Israel and Jews, became a theme for Muslim militant especially the Brotherhood which would keep recurring. There are two basic opponents with regard Israel, first is religious opponent to Israel as foreign government occupying a portion of Dar al-Islam;

and the second political opponent Israel as a Western colony.

The political climate was much influenced by the Muslim Brotherhood when it was formed. Nevertheless, after President Sadat's assassination the political environment changed. The Egyptian new president Hosni Mubarak allowed more place for Islam opposition. Even though it was not complete freedom, with regard for new competition, it caused the drop of the Muslim Brotherhood's popularity. However, on 12 February 2011, Hosni Mubarak resigned and the Egyptian political environment is changed. Other branches of the Muslim Brotherhood also played significant roles in protest and revolutionary movements which starting since five months ago on early 2011, such as in Tunisia the Islamic Renaissance Movements, the Islamic Action Front in Jordan, the National Coalition for Reform in Yemen and the Islamic Salvation Front in Algeria.

2. THE INDONESIAN CASE

In broad terms the causes that have commonly compelled people to engage in militant movements and terrorism are related to the fact that they feel victims of oppression, economic exploitation, ethnic discrimination, and religious persecution. In addition, inequities in the distribution of wealth and political power have led some terrorists to attempt to overthrow democratically elected governments. Other terrorists have sought to fulfill some mission that they believe to be divinely inspired.

However, basically, since its nature as religious militant, the Militant Islamic movements

in Indonesia are rooted in theological, political, cultural and educational aspects. Theological considerations permeate all other factors and center on two key points. First, Islamic teaching does not recognize secularism in the Western sense. The Islamic world has never undergone the equivalent Western reformation with its emphasis on separating the sacred and secular, politics and religion, the church and the state. Islam instead encompasses all aspects of life including the state (*dinnwaddaulah*), and "Islamism" or Islamic fundamentalism seeks to Islamize politics. Indeed, many Islamic scholars believe that Islam possesses internal resources able to create peace without triggering social injustice, violence and intolerance.¹⁶

Second, the degree of openness in interpreting the texts and enforcing religious dogma defines the degree of militancy. The greater the degree of openness in interpreting dogma, the less militancy is evident.¹⁷ The following table explains the pattern:

1. Closed here refers to unwillingness to change, study or compare interpretations of Holy texts to other sources.

2. Open denotes a willingness to study or change the interpretation, which enables new understanding to develop. Militant Islamic groups tend to take a narrow interpretation of religious verses and overlook sociological-historical factors related to the issue.¹⁸ The fact that Muslims violate religious norms and practices has provided fuel to movements that aim to purify the practiced religion through returning to the origins of Islamic teachings. Such movements conduct *amar ma'ruf nahi munkar* (performing good deeds and opposing vice).¹⁹

No.	Issue	Textual Interpretation	Practice	Result
1.	Correct	Correct – Closed	Correct	Pure Militant
2.	Correct	Correct – Open	Incorrect	Not Militant
3.	Correct	Incorrect – Closed	Correct	Semi-militant
4.	Correct	Incorrect – Open	Incorrect	Not Militant

In regard to politics, militancy is also often rooted in the rivalry between moderate and militant leaders in the struggle for legitimacy. Fundamentalist leaders have shown their militant dedication to the oppressed and have utilized theological arguments to support their own interests. Unfortunately, some of their actions have distorted the fundamental teachings of Islam.²⁰

Another significant factor which is related to social life is the role of the mass media including information technology in raising the Muslim population's awareness of corruption and mismanagement that result in injustice and social inequalities. The fundamentalist argues that these phenomena are a direct result of the failure of secular liberal-nationalist groups, which remain weak compared to Western colonialists/capitalists. For example, the defeat of Arabian military by Israel was perceived as a consequence of the erosion of Islam as the foundation of social order.²¹ In addition, the mass media is perceived as an instrument that threatens the Islamic way of life, particularly in regard to dissemination of images and information on modern lifestyles. Many scholars indeed view Islamic fundamentalism as a 'counterculture' movement.²²

This study holds the conclusion that aforementioned factors as well as a research on supporting factor for terrorist act in West Java done by Parahyangan Centre for International Studies (PACIS) in cooperation with Counter Terrorism Coordinating Desk (CTCD)– Coordinating Ministry for Political Legal and Security Affairs of the Republic of Indonesia which give support for aforementioned factors might indirectly influence militant Islamic groups in Indonesia.

2.1. The Indonesian Case after the Suharto Regime

These aforementioned driving factors might indirectly influence militant Islamic groups in Indonesia, particularly those linked to past radical organizations and which share similarities with

groups in the Middle East. The militant Islamic groups which were established after the collapse of the New Order regime in 1998, have no relation with previous movements, as they are greatly influenced by political factors.

There are two keys political factors influencing these groups, first there has been a coincidence of interests between several militant Islamic groups and military elites, resulting in collaboration to strengthen their political bargaining position. The second political factor concerns poor law enforcement by the state. The militant groups see injustice perpetrated against Muslims, causing mistrust of the government, particularly of the police and security apparatuses, whose unsatisfactory and slow response add to the sense of injustice, as in the case of the Maluku islands. However many analysts suspect such poor responses were 'engineered' by military and political elite in collaboration with Islamic militant leaders in order to ultimately weaken the authority of the central government and obstruct the reform movement. The disbandment of Laskar Jihad in late 2002, soon followed by temporary suspension of activities by the *Front Pembela Islam /FPI* (the Islamic Defenders Front) seem to strengthen this argument because the political power of the Military has increased during the Megawati government.

Numerous researches maintain that many other factors also underpin the emergence of militant Islamic groups in Indonesia. These factors include feelings of inferiority among Muslims, the collapse of state authority, corrupt and manipulative political parties, and economic and development problems including unemployment. The militant groups are seen as offering an alternative lifestyle for many alienated, frustrated and angry individuals.

These factors will not disappear overnight and there is reason to believe Indonesia's education system is also a contributing factor to the rise of militancy. Data from the Ministry of Religious Affairs shows that in 2001/2002 school year, only 19 per cent of the 5.6 million students at Islamic schools (madrasah) were educated in

state Islamic schools where the curriculum is controlled by the state. The majority - 4.6 million - were educated at private Islamic schools where the curricula were designed by their respective leaders (ulamas). Science and technology were not given priority in the curricula. Indeed, some ulamas believe that science weakens religious faith. Faith and belief are favored over and above knowledge – deductive thought dominates inductive thought. Consequently, students at Islamic schools are susceptible to both conservative and fanatical ideas that could become the root of militancy, particularly if bred in the midst of economic hardship and unemployment problems. The ‘descendent’ of Darul Islam movement recruited at such schools and Laskar Jihad is known for recruiting in Garut, West Java.²³

Some observers view the emergence of militant Islamic groups as a normal phenomenon, while others see it as a serious problem and differ over the means to deal with it. Those who see the logic of the phenomenon argue that the groups have arisen because of democratization process since 1998. The process has supported the emergence of various groups with different agendas. In Yogyakarta and Jakarta, where the pro-democracy movement is most noticeable, militant Islamic groups are a kind of balancing force and compete against reform groups, especially those that claim to represent the Islamic community. Some academician and Islamic scholar in Yogyakarta believe the emergence of Laskar Jihad and Majelis Mujahidin Indonesia / MMI was designed to counterbalance other Islamic groups that were deemed to violate Islamic teachings. Therefore, Laskar Jihad and MMI came into existence to balance the constellation of power in Yogyakarta. Such organizations are more politicized than purely Islamic.

In general, the emergence of Islamic groups has been caused by Islamic norms, customs and habits that their followers consider as the avenue to truth. Militant groups take it one step further and promote Islam as an all-encompassing way of life and seek to enforce this way of life in the community and state. These visions may differ

in details but the common denominator is the basic push to overhaul the patterns of life.

In contrast, those who view the mergence of militant Islamic groups as a serious problem understand that militant Islamic groups tend to see things in black and white, which breeds intolerance. In contrast to the pluralism touted by most, they create problems with this narrow perspective on the issue and one should not be inflexible in the interest of better understanding the factors underlying militancy.

Notes

¹ See. www.knowledgeaboutislam.weebly.com

² *Ibid*

³ See. www.Islamic-scholars.com

⁴ *Ibid*

⁵ See. www.Islam-as-we-know-it.net

⁶ See. www.masjidalhuda.org/resourcesislam.html

⁷ Jamhari & Jajang Jahroni (eds), 2004, *Gerakan Salafi Radikal di Indonesia (Radical Slafi Movements in Indonesia)*, Jakarta: RajaGrafindo Persada.

⁸ Cf ICG 2004; Jamhari & Jahroni 2004.

⁹ Azyumardi Azra, *Islam in Southeast Asia: Tolerance and Radicalism*, Center for the Study of Contemporary Islam, University of Melbourne

¹⁰ Azyumardi Azra, *Islamic Radical Movements in Indonesia*, Paper presented at International Conference “Islamic Radicalism, Security Issues, and Economic Activities in Indonesia”, Interdisciplinary Islamic Studies, Graduate Studies, UIN Jakarta, Ministry of Religious Affairs and Canadian International Development Agency, Hotel Borobudur, Jakarta, December 7, 2005

¹¹ Basam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*. Updated Edition. Los Angeles, University of California Press: 2002, Excerpt available online as The Islamic Fundamentalist Ideology: Context and Textual Sources at Middle East Information Canter.

¹² Fuller, Graham E., *The future of Political Islam*, Palgrave MacMillan, 2003.

¹³ Basam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*. Updated Edition. Los Angeles, University of California Press: 2002, Excerpt available online as The Islamic Fundamentalist Ideology: Context and Textual Sources at Middle East Information Canter.

¹⁴ http://atheism.about.com/library/FAQs/islam/blfaq_islam_brotherhood.htm

¹⁵ http://atheism.about.com/library/FAQs/islam/blfaq_islam_brotherhood.htm

¹⁶ Scott Appely, ‘*The Ambivalence of the sacred, religion, Violence and Reconciliation*’. ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHER, INC, 2000. p. 106.

¹⁷ S. Yunanto, et.al, *Militant Islam Movements in Indonesia and South-East Asia*, pp. 24-25

¹⁸ Rustma Kastor, Sabili, No. 24/IX, 30 May 2002 cited in Tempo, 26 May 2002

¹⁹ "Khazanah", *Republika*, 1 June 2002.

²⁰ Scott Appleby, *Op.Cit*

²¹ Scott Appleby,

²² Interview with an Indonesian Muslim scholar.

²³ Sebastian, Leonard C 'The Roots of Islamic Radicalism', 'The Jakarta Post, 7 August 2002.

ABSTRACT

The word Islam is an Arabic word. The meaning of Islam is peace, harmony; surrender of one's will i.e. losing oneself for the sake of God and surrendering one's own pleasure for the pleasure of God. Despite the peaceful intentions displayed by the Quran, currently we see a radicalization of a lot of muslim population all around the world, generated by many factors like economic poverty and social marginalization, the rejection of the western culture and way of life but also the will of islamist leaders to take control of their societies and hunt down the authoritarian elites that rule many muslim states. Indonesia is confronted with a revival of many Islamic groups, some of them being really dangerous for the national security.

Keywords: Islam, Indonesia, religion, extremism, security, society

Eddy Mulya is a PhD student in International Relations within the National School for Political Studies and Administration of Bucharest. He is working within the Embassy of Indonesia in Romania.

SECURITATE ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

Etape în procesul de obținere a independenței Kosovo și impactul acesteia asupra comunității internaționale

Oana-Maria Ștefan

Independența Kosovo, precum și celelalte momente esențiale care au precedat acest act inițial unilateral, au suscitat la momentul producerii lor o amplă gamă de reacții internaționale din partea actorilor suverani și a organizațiilor internaționale deopotrivă. O analiză pertinentă a efectelor pe care un asemenea set de evenimente istorice le poate avea asupra spectrului internațional nu poate să fie caracterizată însă de o anume doză de raționalitate dacă aceasta nu se produce la o distanță de timp satisfăcătoare care să despartă momentul producerii analizei de momentul producerii evenimentelor istorice. Cu alte cuvinte o privire de ansamblu clară care să promită o interpretare satisfăcătoare a unui set cât se poate de complet al reacțiilor și realităților de facto ce derivă dintr-o asemenea întâmplare, poate fi realizată numai după ce simpla trecere a timpului a favorizat producerea unei game suficient de ample de reacții. Pe cale de consecință, prezentul articol urmărește o reevaluare a însemnătății declarării independenței Kosovo prin recuperarea unui set amplu de referințe istorice ce disecă și urmăresc conflictul sârbo-albanez din perspectivă istorică, precum și cu aportul nemijlocit al realităților post declararea independenței. Scopul este acela de a analiza felul în care independența Kosovo a afectat felul în care tindem să privim dreptul internațional precum și de a reitera și a reanaliza, acolo unde este cazul, pozițiile pe care diferite entități ale spectrului internațional le-au avut cu privire la conflictul sârbo-albanez soldat cu apariția Kosovo.

Motivul central pentru care o asemenea cercetare este relevantă este acela că acțiunea

NATO pe teritoriul Republicii Federale Iugoslavia în 1999 ridică o serie de întrebări comunității internaționale cu privire la valoarea normelor dreptului internațional și instituțiile care guvernează aria utilizării forței pe plan internațional.

Kosovo s-a aflat sub administrație ONU încă din 1999 când autoritățile sârbe au fost silit să se retragă din provincie ca urmare a bombardamentelor NATO; din acel moment s-a putut observa imposibilitatea Serbiei de a deține controlul asupra provinciei, deși prin Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate al ONU se păstrau prerogativele de suveranitate ale Serbiei asupra Kosovo. Date fiind principiile Dreptului Internațional Public și faptul că, atât pe teritoriul Iugoslaviei, dar și în Kosovo, acestea au fost inițial încălcate (începerea bombardamentului în Serbia și implicit în Kosovo, fără rezoluție a CS al ONU), în momentul de față asistăm la o nouă tendință în practica dreptului internațional: păstrarea aparențelor de legalitate și legitimitate, în timp ce, abil, prin acceptări tacite și implementări de soluții sub denumiri mai puțin concrete sau rezonante, combinate cu un pressing cu rol determinant din partea membrilor marcanți din punct de vedere economic și militar ai comunității internaționale, se redesenează harta lumii și scena internațională.

Declararea unilaterală a independenței Kosovo la data de 17 februarie 2008 nu a surprins. De la bombardamentele NATO, provincia aparținând Serbiei s-a aflat sub protectorat internațional cu un statut quasi independent. Propunerea de către ONU prin Trimisul Special

Martti Ahtisaari a soluției pentru Kosovo a întâmpinat opoziția Rusiei și a Serbiei.

Blocajul generat de pozițiile diferite ale părților ca și dreptul de veto al Rusiei în CS al ONU, dar și acceptarea Planului Ahtisaari ca soluție pentru problema kosovară de către majoritatea statelor lumii și mai ales a celor mai importante puteri militare și redutabile democrații, prevesteau oarecum o inițiativă unilaterală a părții kosovare.

PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

Analizand din perspectivă istorică originea conflictului sârbo-albanez observăm faptul că „Subiectul atracției conflictuale și de respingere a influenței politice, ideologice și economice străine a constituit un element constant de-a lungul întregii istorii a Balcanilor”¹, iar elementele spațiului exterior perimetrului balcanic, acceptate de populație au fost modificate în funcție de tradițiile și prejudecățile naționale ale fiecărui stat. „Elementul esențial al vieții Balcanilor își găsește originea în experiența istorică și în ecoul reacțiilor stărnite de invadarea străină a peninsulei vulnerabile.”²

Mare parte a popoarelor care au trăit pe teritoriul fostei Iugoslavii, au văzut și manifestă încă tendința de a vedea lumea în general și popoarele care o formează, prin prisma etnicității și chiar se definesc pe ele însele, nu prin realizări sau evenimente remarcabile, ci prin diferențele culturale și economice moștenirea și tradițiile religioase, ura și invidia unora față de ceilalți. Revendicarea teritoriului Kosovo de către sârbi și albanezi este un subiect controversat. Pentru sârbii creștini-ortodocși, Kosovo este leagănul spiritual și religios, dar și spațiul în care s-au purtat bătălii decisive. Albanezii, pe lângă avantajul numeric pe care îl dețin în cadrul provinciei susțin vechimea ca argument principal și descendența din triburile ilire, locuitoare ale zonei Balcanilor de Vest cu multe secole înaintea slavilor.³ Dacă pentru sârbi, Kosovo este inima Serbiei, albanezii concluzionează: „inima Serbiei bate într-un corp străin.”⁴

Începând cu 1912-1913 și continuând pe toată perioada Primului Război Mondial, relațiile sârbo-albaneze au fost caracterizate de atrocități comise de ambele părți în cadrul mai multor episoade de lupte de gherilă.

În Kosovo, o serie de aspecte caracterizează perioada interbelică: educația, coloniștii sârbi și emigranții albanezi. Școlile au jucat un rol important în acest interval pentru albanezii din Kosovo, și mai târziu în timpul lui Miloșevic. Între cele două războaie mondiale, școlile cu predare în limba albaneză au fost interzise. Această restricție nu a fost aplicată și altor minorități din Iugoslavia, germanilor sau ungarilor. Scopul a fost acela de a submina sentimentul identității naționale albaneze, stimulând supremația identității colective, axată pe religie. A doua problemă importantă cu care se confruntă societatea în această perioadă este aceea a sârbilor coloniști. În această perioadă, sârbii veneau în Kosovo, iar albanezii și musulmanii părăseau teritoriul. De fapt deplasarea de populație reprezintă unul dintre principalele mijloace prin intermediul cărora aparatele guvernamentale au căutat de-a lungul timpului stabilizarea, în procesul de gestionare a unui spațiu etnic multicolor.

Autonomia Kosovo este întărită considerabil, abia prin Constituția din 1974 în perioada lui Tito, atunci când provincia devine una dintre cele 8 diviziuni ale federației, cu o constituție, un guvern, o forță de apărare teritorială și drept de veto la nivel federal⁵. Deși departe de a fi republică⁶, Kosovo capăta pe această cale autoritate egală cu cea a Serbiei.

La scurt timp după moartea lui Tito (4 mai 1980), mișcări sociale fără precedent au cuprins Kosovo. Organizate de studenții Universității din Priștina (28% din totalul populației provinciei), răscoalele s-au răspândit rapid pe întreg teritoriul Kosovo. Victime au căzut populațiile sârbă și muntenegreană, albanezii incendiind și jefuind proprietățile acestora. Întregul sistem de învățământ kosovar, și în special Universitatea din Priștina, devenea în opinia sârbilor din exterior, leagănul naționalismului albanez. Printre alte efecte destabilizatoare la nivelul întregii federații, albanezii au văzut în dispariția lui Tito pierderea unui aliat puternic, a unui apărător al drepturilor lor. În replică, se intensifică numărul acțiunilor naționa-

liste ale sărbilor, muntenegrenilor și macedonenilor din teritoriu.⁷

PERIOADA MILOŠEVIĆ

În martie 1989 Constituția Iugoslaviei este amendată și ca urmare, Serbia dobândește control direct asupra Kosovo. Situația se deteriorează și au loc manifestații, reprimare violente de către autorități, Serbia preluând pe această cale controlul direct asupra Kosovo. În iulie 1990 guvernul sârb împiedică întrunirea Parlamentului kosovar. În replică, parlamentarii albanezi se întâlnesc pe scările clădirii parlamentului și proclamă Republica Kosovo, suverană în cadrul Federației Iugoslave. Serbia dizolvă parlamentul și preia controlul executiv. Ultima lovitură este dată în septembrie 1990, când prin modificarea Constituției Serbiei, Kosovo este declarat regiune a Serbiei sub controlul Parlamentului Național Sârb.⁸ În decembrie 1992 au loc alegeri în Iugoslavia la care albanezii nu participă, la îndemnul parlamentului nerecunoscutei Republici Kosovo. Președintele sârb, Slobodan Milošević intensifică presiunile în Kosovo și până în anul 1993 aproximativ 400 000 de albanezi părăsesc Kosovo din cauza declinului la nivel socio-economic. Nici Acordul de la Dayton din 1995 care a marcat sfârșitul conflictului bosniaco-sârb nu a adus recunoașterea legitimității pretențiilor de independență ale albanezilor din Kosovo.⁹

Până în 1999 au avut loc numeroase incidente între forțele de securitate sârbe și gherilele locale albaneze. Carla del Ponte face o scurtă istorisire a unuia dintre multiplele episoade violente dintre cele două etnii: în 1998 un grup albanez de insurgenți, Armata de Eliberarea a Kosovo, organiza atacuri împotriva ofițerilor poliției sârbe; în replică, civilii albanezi sufereau abuzuri din partea celor din urmă. "Am început investigarea albanezilor în Elveția, care colectau bani și îi foloseau pentru procurarea armelor, până când autoritățile italiene au restricționat accesul acestora pe teritoriul italian. În aceeași ordine de idei, Comitetul Drepturilor Omului din cadrul Consiliului Europei emite în data de 12 decembrie 2010 raportul "Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo", obser-

vând faptul că "sârbi precum și albanezi kosovari au fost ținuți prizonieri în locuri secrete de detenție din nordul Albaniei, fiind supuși unor tratamente inumane și degradante înainte de dispariție. Aceste centre se aflau sub controlul KLA."¹⁰ Deși numărul victimelor nu este estimat de documentul în cauză, anchetatorii au descoperit faptul că facțiuni diferite ale KLA au organizat, cu ajutorul Albaniei, o serie de centre de detenție și rețele de contrabandă ce aveau ca principală activitate traficul cu narcotice, carne vie și organe umane.¹¹ Atât documentul menționat anterior cât și cercetarea întreprinsă de Carla Del Ponte fac dovada faptului că atrocitățile comise au de multe ori un caracter reciproc și că plasarea exclusivă a culpei în tabăra sârbă sau albaneză reprezintă o desconsiderare a complexității adevărului istoric ce tinde să iasă la iveală.

La vremea respectivă însă, induși poate în eroare de vizibilitatea accentuată a acțiunilor inumane întreprinse de sârbi, decidenții politici de la Washington caută soluționarea problemei (care obligase deja un număr foarte mare de persoane să-și caute refugiu în țările învecinate), prin acordul de la Rambouillet din februarie 1999, propunând un statut autonom pe o perioadă de trei ani pentru Kosovo, în schimbul demilitarizării UCK și al dreptului de extrateritorialitate al NATO în Serbia și Muntenegru. UCK semnează acordul, mizând pe încăpățânarea reprezentanților sârbi, care de altfel au și refuzat să-și dea acordul.¹²

INTERVENȚIA SUA ȘI EFECTELE SALE DIN PERSPECTIVA DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR

Poziția SUA după eșecurile de la Rambouillet a fost exprimată de președintele Bill Clinton, care s-a adresat în iunie 1999 trupelor KFOR din Macedonia. Declarația, cunoscută și sub numele de "Doctrina Clinton", susține legitimitatea intervenției, prin invocarea normelor umanitare. Secretarul de Externe al Regatului Unit al Marii Britanii, Robin Cook, și-a exprimat încrederea în acțiunea NATO, motivând că neimplicarea ar fi condus la rezultate cu consecințe mai grave decât

cele ale acțiunii, respectiv transformarea occidentalilor în complici ai atrocităților.¹³

Președintele sârb, Slobodan Milošević, a acuzat în mod direct SUA de favorizarea părții albaneze în cursul negocierilor, refuzând o ultimă propunere a trimisului special american Richard Holbrooke de soluționare pașnică a conflictului. Drept urmare, la 26 martie 1999, NATO a autorizat lansarea atacurilor aeriene asupra Serbiei, având drept scop declarat stoparea epurării etnice și a crimelor comise de guvernul sârb împotriva albanezilor kosovari.¹⁴

Intenția secundară a NATO fusese să determine astfel Serbia să capituleze și să semneze acordul de la Rambouillet. Un asemenea rezultat a fost departe de a fi obținut, principala consecință a atacurilor aeriene fiind aceea că Serbia a intensificat atacurile asupra UCK-KLA, în jur de un milion de albanezi fiind forțați să plece din Kosovo din cauza luptelor dintre cele două forțe, dar și datorită atacurilor aviației NATO.¹⁵

În contextul intervenției SUA este justă întrebarea “Care sunt efectele din perspectiva dreptului internațional umanitar?” Există opinii potrivit cărora nu se mai pune problema aplicării dreptului umanitar, pentru că, dacă structurile statale se dezintegrează, situația nu mai poate fi calificată ca un conflict armat în accepțiunea tratatelor umanitare; pentru a aplica dreptul umanitar sunt necesare structuri statale civile și militare care să garanteze aplicarea pe plan intern a normelor acestuia.

Consiliul de Securitate al ONU a transferat esența acordului de la Rambouillet și pretențiile părților în Rezoluția nr. 1244. Din data de 10 iunie 1999 rezoluția a devenit carta de guvernare a Kosovo, reafirmând pactul de guvernare și integritate al fostei Iugoslavii, dar și dorința de autonomie și auto-administrare a provinciei. Aceste mențiuni sunt făcute pentru a asigura FYROM, care are o minoritate albaneză pe teritoriul ei, că granițele sale nu sunt în pericol. Rezoluția poate fi privită și ca o restricție pentru Albania, avertizând asupra expansiunii teritoriale și creării Albaniei Mari.¹⁶ Aceasta stabilește clar că regiunea Kosovo face în continuare parte din Federația Iugoslavă, chiar dacă, în interpretarea albaneză a atacului NATO, se întrevăzuse un război de eliberare.

În tendința actuală tot mai accentuată de universalizare a dreptului umanitar, pe lângă cerințele de realizare a unei adeziuni universale la tratatele umanitare și de coerență a instrucțiunilor militare la scară mondială, chiar prin încorporarea lor în dreptul umanitar, apare și o a treia cerință – adaptarea dreptului umanitar la noile realități.

Fără a urmări o revizuire masivă a dreptului, pentru că regulile umanitare fundamentale rămân valabile pentru orice situație, creatorii dreptului internațional umanitar trebuie să-și îndrepte atenția către două direcții principale: reglementări de protecție a victimelor în noile tipuri de conflicte armate și acceptarea universală a regulilor referitoare la limitarea sau interzicerea folosirii anumitor arme.

REZOLUȚIA 1244 C.S. AL ONU ȘI RAPORTUL TRIMISULUI SPECIAL AL SECRETARULUI GENERAL ASUPRA VIITORULUI STATUT AL KOSOVO

Rezoluția 1244 a CS¹⁷ nu face referiri directe la independența Kosovo, insistând asupra obligației pe care o au statele membre de a recunoaște și respecta suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Federale Iugoslavia precum și a celorlalte state din regiune, conform Actului Final de la Helsinki. La 2 Februarie 2007 Ahtisaari a înmănat autorităților de la Belgrad și Priștina proiectul unei propuneri pentru viitorul statut al provinciei Kosovo. Printre altele, proiectul făcea referiri la: descentralizarea instituțiilor guvernamentale, îmbunătățirea sistemului de justiție, formarea de politici pentru religie și moștenire culturală, diminuarea datoriei externe, revizuirea prevederilor asupra dreptului de proprietate, dar și prezența forței militare de securitate internațională.¹⁸ Kosovo urma să aibă două limbi oficiale, albaneza și sârba, comunitățile locale putând folosi limba și alfabetul propriu în administrație și în toate documentele legale. Planul Ahtisaari se constituie într-un set de garanții oferite întregii populații din Kosovo, un rezultat al conviețuirii într-o societate multiethnică și tolerantă. Cu toate

acestea nu a existat niciodată certitudinea aplicabilității integrale a planului și nici nu au fost prevăzute sancțiuni în cazul neaplicării tuturor celor consemnate. Concret, propunerea lui Ahtisaari nu conține referiri la suveranitatea Serbiei sau independența Kosovo, dar prerogativele pe care le conferă autorităților kosovare și raporturile pe care le propune binomului Serbia-Kosovo creionează relațiile dintre două state egale în drepturi care își reglementează relațiile. După modelul european actual în care statele își deleagă o parte a suveranității unor structuri internaționale, fără ca aceasta să însemne pierderea suveranității, proiectul creează instituția reprezentantului special mandatat de ONU și UE cu putere de intervenție în actul de guvernare, ca o garanție a respectării acordului și a controlului internațional în noua entitate statală care se prefigurează. De asemenea, proiectul menține forțe NATO și UE în activitățile militare și polițienești din Kosovo tot ca o garanție a implementării acordului și menținerii supravegherii comunității internaționale¹⁹. În mod evident Rusia s-a opus negocierii ulterioare fără acord.

DECLARAREA INDEPENDENȚEI ȘI EFECTUL ALEGERILOR DIN KOSOVO

La 17 februarie 2008, declarația unilaterală de independență a Kosovo a fost citită de prim-ministrul Hashim Thaçi, în cadrul unei adunări extraordinare. În introducerea acesteia, Kosovo este prezentat ca un stat independent și suveran. Autoritățile de la Priștina și-au luat angajamentul, în cadrul declarației, de a implementa planul de statut al Trimisului Special al ONU, Martti Ahtisaari, deși documentul nu fusese încă aprobat de CS al ONU și nu avea nicio valoare. În confirmarea pericolului constant și al instabilității noului stat stau mărturie numeroasele incidente care au avut loc după declararea independenței

Primele alegeri generale (17 februarie 2008) au fost marcate de boicotul sârb încurajat de Serbia. Alegerile parlamentare din 2010 au fost din nou boicotate de sârbii din nordul Kosovo însă nu la cererea publică a Serbiei. Această

situație demonstrează faptul că populația sârbă din nordul fostei provincii continuă să nege legitimitatea existenței Kosovo. În sud însă, sârbii încep să se prezinte în număr considerabil la urne. Dacă nordul Kosovo va continua să manifeste un comportament de boicot prin absenteism la vot, atunci putem bănuși că statul va avea o serie de probleme serioase de natură teritorială. Experți ai comunității internaționale merg suficient de departe încât să anticipeze o posibilă desprindere a nordului de sud.²⁰ Pe de altă parte, însă, am putea observa că pot fi construite și scenarii de viitor pașnice care să vorbească despre o formă de coabitare între sârbi și albanezi. În condițiile în care numai sârbii din sud au fost prezenți la urne, 15 scaune parlamentare din 120 au revenit sârbilor²¹. Deși nu pare a fi o cifră consistentă, pe viitor, o posibilă participare la urne a populației sârbe din nord ar putea mări numărul de scaune parlamentare sârbești ceea ce ar introduce de fapt și de drept sârbii în jocul de formare al unei coaliții majoritare și implicit în jocul de putere. În mod evident numai timpul va decide dacă o astfel de variantă rațională va putea combate forma de naționalism dus la extreme din interiorul Kosovo.

NERECUNOAȘTEREA INDEPENDENȚEI, PRINCIPALELE ARGUMENTE ÎNAINTE ȘI DUPĂ DECIZIA CIJ

La 17 februarie 2008 Kosovo își declară unilateral independența recunoscută până în prezent de 74 de state. S.U.A. a fost principalul inițiator și contributor (din punct de vedere militar, cu trupe și logistică). Statele Unite ale Americii și multe state ale Uniunii Europene acceptă faptul că provincia Kosovo nu mai face parte oficial, din Serbia, recunoscând o formă limitată a independenței Kosovo, așa cum a fost recomandat în raportul conceput pentru Organizația Națiunilor Unite, de fostul președinte finlandez Martti Ahtisaari. Nu au recunoscut independența Rusia și China și dintre statele membre ale UE s-au declarat împotriva acestui fapt împlinit Slovacia, Spania, Cipru, Grecia și România.

Poziția Rusiei a fost exprimată de Președintele Vladimir Putin. "Liderul de la Kremlin, prezent la summit-ul UE-Rusia, de la Lisabona, s-a folosit de prilej pentru a declara că independența provinciei Kosovo, fără recunoașterea din partea Serbiei, ar duce la precedente periculoase în zona Balcanilor."²²

Acesta s-a referit la tensiunile etnice dintre waloni și flamanzi în Belgia, la problemele create de minoritatea bască în Spania și la tensiunile etnice între maghiari și români în Ardeal. Desprinderea provinciei Kosovo, cu populație majoritar albaneză, din granițele Serbiei ar crea un precedent periculos în zonă, ducând la apariția a numeroase mișcări de secesiune în întreaga Europă, în viziunea lui Putin.²³

Serbia, susținută de Rusia respinge independența Kosovo. Separarea provinciei Kosovo s-a realizat împotriva „dorinței Serbiei” și a generat numeroase dezavantaje pentru aceasta, printre care putem menționa îngreunarea desfășurării negocierilor de aderare la UE.

Deși România participă cu efective însemnate de experți în poliție, vamă, justiție și o unitate de intervenții speciale, în virtutea aceluiași parteneriat, aceasta exclude orice tip de relații oficiale explicite cu Republica Kosovo. Din punctul de vedere al României, Kosovo este parte a Serbiei, administrat și asistat temporar de ONU, conform Rezoluției 1244 și UE prin misiunea EULEX²⁴.

„Decizia de nerecunoaștere a independenței acestei provincii este bazată pe convingerea României că această independență unilateral proclamată nu a respectat normele și principiile dreptului internațional aplicabile. Pledoariile României de la Curtea Internațională de Justiție s-au concentrat numai pe elemente de drept, fiind excluse abordările politice sau interpretările factuale”.²⁵ Curtea a decis (cu 10 voturi pentru și 4 împotriva) că „declarația de independență a Kosovo adoptată în 17 Februarie 2008 nu a violat normele dreptului internațional”²⁶ în parte pentru că „dreptul internațional nu stipulează o interdicție aplicabilă declarațiilor de independență.”²⁷ Cu alte cuvinte, este ușor de observat faptul că problema independenței Kosovo se suprapune unui vid de reglementare din cadrul dreptului internațional. Deși în cadrul audierilor anumite state, precum Rusia, au subliniat faptul că instanța

nu poate decide asupra unui subiect nereglementat explicit de normele internaționale, Curtea a decis să respingă această obiecție²⁸ în condițiile în care emiterea unui aviz consultativ „reprezintă efortul de participare (al Curții) la activitățile Organizației (ONU) și nu ar trebui refuzat din principiu.”²⁹

Poziția elaborată de România după emiterea avizului Curții a fost comunicată de actualul Ministru de Externe, Teodor Baconschi, în cadrul Declarației cu privire la Avizul consultativ care vizează „Conformitatea cu dreptul internațional a declarației unilaterale de independență a instituțiilor provizorii de autoguvernare din Kosovo” al CIJ, emisă la data de 22.07.2010³⁰. Acesta a fructificat din plin titlul strict consultativ al deciziei, spunând că CIJ “a analizat numai legalitatea actului propriu-zis de a face o declarație de independență, fără să examineze consecințele juridice ale acestuia, adică problema legalității constituirii unui pretins nou stat.” Cu alte cuvinte “Avizul menționează caracterul restrâns și specific al întrebării, subliniind că aceasta nu s-a referit și la consecințele declarației și anume dacă provincia Kosovo a dobândit sau nu statalitate sau la validitatea efectelor juridice de recunoaștere a Kosovo de către acele state care s-au angajat într-un asemenea demers.”

INDEPENDENȚA KOSOVO, PRECEDENT PENTRU SITUAȚIA OSETIEI DE SUD?

Entitățile suverane care se opun independenței Kosovo afișează de multe ori ca parte a discursului public, un sentiment de panică referitor la posibilitatea Kosovo de a reprezenta un precedent pentru alte grupuri etnice cu năzuințe separatiste. O astfel de poziție nu este justă în orice speță. Spre exemplu problema independenței Kosovo și cea a Osetiei par a fi într-o oarecare măsură similare. Disputele dintre respectivele provincii și statele din care acestea caută să se desprindă pot fi trasate și identificate cu ușurință în termeni istorici îndepărtați. Ambele minorități, osetinii din Osetia de Sud și albanezii din Kosovo, nutresc sentimente de ură față de

georgieni și respectiv sârbi, ură ce consolidează și alimentează conflictul perpetuu³¹. Ambele cazuri sunt de asemenea importante din perspectiva calculului de putere din care acestea fac parte. Din dorința de a nu scăpa Gorgia din granițele sferei sale de influență, Rusia caută să utilizeze problema osetină pentru a o destabiliza și pentru a compromite astfel șansele acesteia de a se integra în NATO. De asemenea Rusia se folosește de pretextul minorităților pentru a compromite Europei șansa de obținere a independenței energetice³². De cealaltă parte, Kosovo ar putea fi utilizat de NATO pentru a mări ponderea pe care alianța o are în această parte a Europei, prin extinderea alianței inclusiv în afara granițelor tradiționale albaneze înspre un teritoriu ce aparține Serbiei. Pentru a ne raporta la problema precedentului putem observa că "Daniel Fried afirma în numele Departamentului de Stat al SUA, că în nici un caz «Kosovo nu este un precedent pentru orice altă situație [...] Nu există nici o altă situație, undeva în lume, care să semene cu cea din Kosovo»"³³ sau mai explicit, "un Kosovo independent nu este «precedent pentru orice altă regiune din lume, fie că aceasta este Abhazia, Osetia de Sud, Transnistria, Corsica sau Texas»"³⁴.

Privind în urmă și rezumând totodată o serie de aspecte abordate în cadrul lucrării de față, putem observa următoarele elemente care sunt specifice cazului Kosovo. În primul rând, intervenția Statelor Unite în Kosovo a fost catalizată de crimele împotriva umanității pe care Slobodan Milošević le comitea împotriva albanezilor din Kosovo. Activitatea de discriminare sistematică a minorității albaneze asociată cu numeroase crime în scopul a ceea ce poate fi interpretat inclusiv ca fiind un început de proces de epurare al minorității albaneze, a fost motivul pentru care Statele Unite au putut interveni. Atunci când intervine în Georgia, Rusia își fundamentează acțiunea pe motivul apărării propriei sale populații, cetățenilor ruși, aflați în spațiul osetin. SUA nu apără în Kosovo proprii săi cetățeni ci preceptul ideologic al democrației, al egalității în drepturi și al protejării față de crimele comise împotriva umanității. Mai mult, Rusia plasează proprii săi cetățeni în spațiul osetin cu mult timp în urmă, într-un efort deliberat de păstrare a capacității sale de intervenție în politica internă georgiană³⁵.

Însăși poziția Rusiei în spectrul internațional denotă admiterea involuntară a faptului că separatismul este prezent în spectrul internațional în diferite forme. Rusia militează pentru independența Osetiei de Sud și a Abhaziei dar nu recunoaște independența Kosovo. Pe cale de consecință observăm în acest context o formă de duble standarde pe care Rusia le aplică pozițiilor sale în mediul internațional. Dublul standard denotă astfel în mod vădit faptul că există diferențe și asemănări între problemele separatiste internaționale și că fiecare episod are propria sa doză de unicitate care elimină varianta unui precedent în lipsa unei interpretări politice abile.

Concluzii

Pentru a concluziona aș dori să observ cum Kosovo privit ca precedent este mai degrabă un mit politic care a servit diversilor actori suverani ai spectrului internațional. În mod firesc, incapabili de a prevedea viitorul, anumiți decidenți politici au privit Kosovo ca un precedent din teamă sau din încercarea de a gestiona o situație internă complicată. De cele mai multe ori, în cadrul procesului decizional, fiind puse în fața situației de a lua o decizie imediată, oficialitățile preferă să adopte o atitudine sceptică, negativistă, mai degrabă decât una neutră mai ales atunci când avem de-a face cu evenimente care alterează harta politică a continentului European. O asemenea poziție de panică este adesea generată de lipsa de informație și nevoia de adoptare a unei poziții imediate, asociate cu posibila gestionare a unei situații interne asemănătoare.

În alte situații s-a dorit materializarea unei agende sau păstrarea unor pârghii diplomatice solide³⁶, așa cum se întâmplă în cazul refuzului Rusiei de a accepta independența Kosovo. În mod just, caracteristicile situației din Kosovo izolează însă acest eveniment transformându-l într-o excepție a spațiului internațional în mare parte datorită specificităților de natură istorică pe care acest eveniment le înglobează și pe care am căutat să le prezentăm cât se poate de succint în cadrul prezentului articol.

Bibliografie

Documente

Council Of Europe, *Committee on Legal Affairs and Human Rights, Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo*, Declarația cu privire la Avizul consultativ care vizează „Conformitatea cu dreptul internațional a declarației unilaterale de independență a instituțiilor provizorii de autoguvernare din Kosovo” al CIJ, emisă la data de 23.07.2010 de Ministerul Afacerilor Externe.

Raportul Trimisului Special al Secretarului General asupra viitorului statut Kosovo

Rezoluția 1244- Resolution 1244 , S / RES / 1244 (1999), 10 June 1999

Lucrări de specialitate

Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, vol.I, trad. Mihai-Eugen Avădanei, Institutul European, Iași, 2000.

Daniel H. Joyner, *The Kosovo Intervention: Legal Analysis and a More Persuasive Paradigm*, EJIL 13.

Helene Carrere d'Encausse, *Triumful Națiunilor sau Sfârșitul imperiului sovietic*, editura Remember, București, 1993.

Richard Caplan, *International Diplomacy and the Crisis in Kosovo*, The Royal Institute of International Affairs, vol.74, no.4, October 1989.

Richard Jansen, *Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History. An Opening for the The Islamic Jihad in Europe*, Colorado State University, Fort Collins, 1999/ 2008.

Robert Bideleux and Ian Jefferies , *The Balkans. A post-communist history*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2007.

Stefano Bianchini, *Problema iugoslavă*, trad. Luminița Cosma, Ed. All, București, 2003.

Tim Judah, *Kosovo, what everyone needs to know*, Oxford University Press, New York, 2008.

William G. O'Neill, *Kosovo. An Unfinished Peace*, Lynne Rienner Publishers, Boulder London, 2002.

Articole

Florin Diaconu, “Statul Kosovo, în cel mai bun caz o naștere cu mari probleme”, *Revista de Politică Internațională*, nr. VII-VIII/2007, editura Grupul de Studii, Prognose și Tendințe SRL. Multimedia Political Communication, România, 2007.

Ion M. Ioniță, “Experimentul Kosovo” în *Foreign Policy România*, no.14, ianuarie/februarie 2010.

Zbigniew Brezinski, “To Stop The Serbs”, în *Washington Post*, 30 martie, 1999.

Surse Online

<http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-10-28/precedentul-kosovo-63.html>, accesat la data de 04.02.2010.

<http://www.cbc.ca/world/story/2010/12/12/kosovo-elections.html> accesat la data de 24.01.2011.

<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2036676,00.html>, accesat la data de 24.01.2011.

Note

¹ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, vol.I, trad. Mihai-Eugen Avădanei, Institutul European, Iași, 2000, p. 11.

² Ibidem p. 12.

³ Robert Bideleux and Ian Jefferies , *The Balkans. A post-communist history*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2007, p. 513.

⁴ Tim Judah, *Kosovo, what everyone needs to know*, Oxford University Press, New York, 2008, p. 4.

⁵ Stefano Bianchini, *Problema iugoslavă*, trad. Luminița Cosma, Ed. All, București, 2003, pp. 127-128.

⁶ Richard Caplan a formulat distincția dintre republică și provincie autonomă (cazul Kosovo și Vojvodinei, provincii autonome ale Serbiei, până în 1989). Întreaga discuție este axată în jurul constituției de la 1943 a sistemului federal iugoslav care menționa că statutul de republică ar trebui rezervat națiunii-al cărei leagăn istoric este Iugoslavia și nu naționalității-ale cărei rădăcini se află în afara spațiului iugoslav, în Albania. Vezi Richard Caplan, *International Diplomacy and the Crisis in Kosovo*, The Royal Institute of International Affairs, vol.74, no.4, October 1989.

⁷ Stefano Bianchini, *Problema iugoslavă*, trad. Luminița Cosma, Ed. All, București, 2003, pp. 129-131.

⁸ Robert Bideleux and Ian Jefferies , *The Balkans. A post-communist history*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2007, pp. 550 - 532.

⁹ Ibidem, pp. 533-537.

¹⁰ Council Of Europe, *Committee on Legal Affairs and Human Rights, Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo*, Alin. 3 accesat online pe <http://assembly.coe.int/ASP/APF/eaturesManager/defaultArtSiteView.asp?ID=964> la data de 06.01.2011.

¹¹ Idem.

¹² Stefano Bianchini, *Problema iugoslavă*, trad. Luminița Cosma, Ed. All, București, 2003, p. 176.

¹³ Daniel H. Joyner, *The Kosovo Intervention: Legal Analysis and a More Persuasive Paradigm*, EJIL 13, pp. 598-600.

¹⁴ G. Richard Jansen, *Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History. An Opening for the The Islamic Jihad in Europe*, Colorado State University, Fort Collins, 1999/ 2008, pp. 15-17.

¹⁵ Zbigniew Brezinski, “To Stop The Serbs”, în *Washington Post*, 30 martie, 1999.

¹⁶ William G. O'Neill, *Kosovo. An Unfinished Peace*, Lynne Rienner Publishers, Boulder London, 2002, pp. 29-30.

¹⁷ Rezoluția 1244- Resolution 1244 , S / RES / 1244 (1999), 10 June 1999.

¹⁸ Idem.

¹⁹ Raportul Trimisului Special al Secretarului General asupra viitorului statut al Kosovo.

²⁰ Informație preluată de pe site-ul <http://www.cbc.ca/world/story/2010/12/12/kosovo-elections.html> accesat la data de 24.01.2011.

²¹ Informație preluată de pe site-ul <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2036676,00.html>, accesat la data de 24.01.2011.

²² Informație preluată de pe site-ul <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-10-28/precedentul-kosovo-63.html>, accesat la data de 04.02.2010.

²³ Idem.

²⁴ EULEX- La 9 decembrie 2008 U.E. pune la dispoziție o misiune (rule of law) asistență în justiție, poliție și vamă- EULEX- state U.E. împreună cu Turcia, Croația (aspirante membre U.E.), S.U.A. (omniprezentă) și Canada.

²⁵ Declarația Secretarului de Stat, Bogdan Aurescu, Ion M. Ioniță "Experimentul Kosovo" în *Foreign Policy România*, no.14, ianuarie/februarie 2010, p.63.

²⁶ Ibidem. p. 44.

²⁷ Ibidem. p. 3.

²⁸ Ibidem. p. 12.

²⁹ Ibidem. p. 13.

³⁰ Informație preluată de pe site-ul <http://www.mae.ro/node/2167> accesat la data de 23.07.2010.

³¹ Din perspectiva observațiilor psihologice, sau a "mentalului colectiv" așa cum este el denumit de Florin Diaconu, putem enunța următoarea observație generală, perfect compatibilă cu observațiile referitoare la relațiile dintre osetini și georgieni. "Acum aproape 15 ani [...] indivizi din cele două comunități etnice locale se detestau

deja cu o intensitate vecină cu nebunia". Florin Diaconu, va căuta în una din părțile articolului său, anume "Mentalul colectiv: răni adânci, din trecut"¹, să prezinte informațiile descoperite de Robert Kaplan în urma vizitelor sale în Balcani în 1993. Printre cele mai explicate izbucniri ale urii albaneze îndreptate înspre sârbi se numără afirmația conform căreia "există lucruri mai presus decât răul de care pur și simplu nu poți vorbi".² Sârbi sunt de vină în ochii albanezului statistic pentru orice. Vezi Florin Diaconu, "Statul Kosovo, în cel mai bun caz o naștere cu mari probleme", Revista de Politică Internațională, nr. VII-VIII/2007, editura Grupul de Studii, Progneze și Tendințe SRL. Multimedia Political Communication, România, 2007, pag. 125. De asemenea, din cauza unor motive ce țin de apropierea osetinilor față de Rusia din punct de vedere politic, lucrurile stau aproximativ la fel. Ura locală a georgienilor față de osetini are o înrădăcinare adâncă în trecutul istoric al acestei regiuni Vezi Helene Carrere d'ENCAUSE, *Triumful Națiunilor sau Sfârșitul imperiului sovietic*, editura Remember, București, 1993.

³² Mă raportează aici desigur la acțiunile militare pe care Rusia le întreprinde în Georgia pe parcursul anului 2008.

³³ Ibidem. p. 127

³⁵ Helene Carrere d'Encausse, *Triumful Națiunilor sau Sfârșitul imperiului sovietic*, editura Remember, București, 1993.

³⁶ Putem invoca aici cazul României care a dorit conservarea relațiilor sale tradiționale diplomatice cu Serbia.

ABSTRACT

The paper intends on reviewing key aspects of the ethnic conflict between Serbs and Albanians and the reactions and consequences that have derived from the unilateral declaration of independence of Kosovo. Thus, the author intends on revisiting some key historical moments within the ethnic conflict while focusing towards the end of the article on some key reactions that the international community has had regarding this issue. Of course such an endeavor is accompanied by the need of reassessing the way in which we regard international law and the effects that it can or cannot produce when needed. Although complicated and difficult to realize within such a short article, the author also tries to address the problem of whether Kosovo can be viewed as a precedent or rather an exception within the international arena. In trying to address this issue, the author will realize a short comparison of the separatist issues of Kosovo and the separatist issues of Abkhazia and South Osetia, concluding that because of the special international context in which the independence was pronounced in Kosovo, and due to the special Historical consequences that the conflict arose in, viewing Kosovo as a precedent is only a political act meant to alter reality through public discourses for the materialization of a national agenda.

Keywords: Balkans, Kosovo, conflict, independence, Serbia, EU, UN

Oana – Maria Ștefan este absolventă a Facultății de Științe Politice din cadrul Universității din București. Domeniile sale de interes sunt relațiile internaționale, conflictele etnice cu valențe separatiste și studiile europene.

Studiu de caz: sarcini, subsisteme și actori în implementarea strategiei de securitate a României în contextul mediului de securitate al Europei Centrale și de Est

Dr. Georgeta Chirleşan

I. REFLECȚII ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE EUROPEAN ACTUAL

Europa este astăzi scena unor transformări de anvergură, în urma procesului de extindere a Uniunii Europene. Departe de a fi un proces facil, realizarea proiectului unității europene a căpătat vigoare, mai ales după impunerea Uniunii Europene ca organizație politico-economică, cele mai importante progrese înregistrându-se în aceste domenii. Însă, numai cooperarea politică și economică nu pot asigura o comunitate viguroasă de state.

Drepturile fundamentale, democrația parlamentară sunt, de asemenea, baze ale identității Europei de astăzi, care tinde spre o "comunitate de valori" general acceptată, în strânsă legătură cu identitățile naționale și regionale. Ideea unei Europe unite poate fi viabilă numai prin cooperare. Pentru a se evita apariția fragmentării, dezordinii și conflictului de orice fel (social, economic, politic, etnico-religios, militar) și a se realiza o coeziune viabilă, prin cooperare și solidaritate, au căpătat contur o identitate politică, economică, juridică, de securitate și apărare.

Comparativ cu perioadele anterioare ale istoriei europene, Europa va traversa în prezentul proxim o perioadă caracterizată de pace și un nivel ridicat de stabilitate. Istoria de cooperare a statelor europene cu SUA și NATO în domeniul securității europene a avut efecte pozitive în consolidarea păcii și a stabilității în Europa. Astăzi

securitatea europeană și euro-atlantică urmăresc aceleași principii de aplicabilitate în mediul internațional, având ca obiective apărarea colectivă și aplicarea principiului indivizibilității securității aliate.

Europa adoptă în 2003 Strategia Europeană de Securitate în care susține teza că la provocările, riscurile și amenințările la adresa securității sale trebuie să ofere răspunsuri adaptate și exprimând intenția de a susține o strategie pe mai multe planuri. Strategia Europeană de Securitate identifică cinci amenințări, 1) terorismul; 2) proliferarea armelor de distrugere în masă; 3) conflictele regionale; 4) statele eșuate; 5) crima organizată¹.

Analiza evoluției fenomenului extremist-terorist pe plan internațional relevă, din ce în ce mai mult, o tendință de intensificare a acestuia, inclusiv folosirea violenței ca mijloc de promovare și impunere a unor scopuri și interese politice. Intenția de a înțelege acest fenomen ca pe un război ascuns, nedecarat, trebuie pusă în aplicare printr-o abordare științifică a lui, prin conceptualizarea fenomenului terorist, prin descifrarea semnificațiilor sale corelate cu repere identitare, istorice, geografice, psihologice, ce definesc organizațiile teroriste și operațiunile criminale întreprinse².

Unele vulnerabilități și amenințări pot afecta întregul sistem internațional, altele vizează doar nivelurile zonal și regional, însă apar unele probleme nerezolvate precum cea a riscurilor care pot deveni amenințări. Concepția europeană asupra securității este precizată și în „Declarația

Comună pentru Integrarea Apărării Europene 2004”³ ce subliniază rolul cooperării și consensului asupra responsabilităților din cadrul structurilor NATO și UE și al unor planuri comune de dezvoltare a capacităților necesare implementării Forței de Răspuns a NATO și a grupărilor de luptă inter-arme ale UE.

În noua arhitectură europeană de securitate, OSCE joacă un rol din ce în ce mai important, urmărind să realizeze următoarele obiective⁴:

- prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor;
- controlul armamentului și dezarmarea;
- sporirea încrederii și a securității;
- cooperarea în plan economic, cultural, umanitar și ecologic;
- conceptualizarea unui nou model de securitate în zona sa de responsabilitate.

Deoarece în prezent intervenția militară a statelor-națiune nu mai este suficientă sau necesară pentru menținerea păcii și stabilității, s-a considerat că este nevoie de o rețea de aranjamente regionale de securitate colectivă. ONU, NATO, UE și OSCE sunt instituții partizane ale unui astfel de tip de securitate. Securitatea colectivă are la bază premisa conform căreia amenințările pot apărea din interior, nu neapărat din exterior, iar evitarea pericolului este cel puțin la fel de critică precum răspunsul la amenințări cu capacitățile proprii. Opiniile majorității sunt centrate pe ideea că investirea în mecanisme colective non-statale de restabilire și menținere a securității va crea parteneri puternici pentru state și alianțe, în această perioadă de căutare pentru securitatea post-hegemonică.

Deși, din punct de vedere istoric și geografic, Europa a fost creuzetul în care ambele conflagrații mondiale au „dospit” și au izbucnit precum și aria de desfășurare a nenumărate conflicte armate, ea poate deveni un model funcțional al stabilității și securității extinse, durabile⁵.

Actuala arhitectură de securitate euro-atlantică reflectă trăsăturile esențiale ale mediului geopolitic în care se derulează: tranziția către sistemul internațional multipolar, competiția între puteri în spațiul euro-atlantic pentru redistribuirea rolurilor; adâncirea integrării în UE; tentativele Federației Ruse de a menține statutul de mare putere pe arena mondială și de a ocupa poziții

cheie în structurile europene de securitate. Securitatea se bazează atât pe stabilitate politică, dar și pe cea militară, acestea fiind condiționări complementare. Un sistem mobil de securitate europeană va putea fi edificat doar dacă vor fi consolidate cele două componente.

Analiza riscurilor și pericolelor la adresa securității au dus la o nouă percepție a stării de securitate și la o nouă orientare în domeniul apărării. Atât România cât și alte țări din Europa, au înțeles că în actualele condiții ale mediului internațional dat de complexitatea și fluiditatea mediului politico-strategic își pot asigura securitatea prin integrarea efortului propriu în acțiunile întreprinse de organizațiile europene și euro-atlantice de securitate.

Mediul actual de securitate a fost consolidat prin deciziile politice ale summit-ului NATO de la Praga (2002) și ale summit-ului UE de la Copenhaga (2002), decizii care au vizat reevaluarea acestuia și adaptarea la noile amenințări ale lumii actuale.

Summit-ul NATO de la București (aprilie 2008) a avut o contribuție majoră la dezvoltarea și consolidarea mediului de securitate, prin acumulările și rezultatele obținute. Alianța a luat decizia de extindere în continuare și a invitat Albania și Croația să înceapă discuțiile de aderare. Subiectul Afganistan a fost de asemenea abordat pe larg, 12 parteneri ai Alianței fiind convinși de către SUA să susțină în continuare lupta împotriva terorismului. Contribuția summit-ului la consolidarea mediului de securitate a fost întregită și prin organizarea la nivel de vârf a Consiliului NATO-Rusia, reuniune care a intervenit într-un climat tensionat al relațiilor dintre Occident și Moscova, într-un context sensibil în Balcani, unde Kosovo și-a declarat independența, în privința căreia nu există o susținere unanimă nici în rândul membrilor NATO, iar Rusia, care și-a suspendat participarea la *Tratatul privind forțele convenționale în Europa*, dorește să fie principalul avocat al cauzei Serbiei⁶. Tratatul anti-rachetă rămâne, cel puțin pe termen scurt, dacă nu chiar și mediu, șurubul din pinioanele relației SUA/NATO-Rusia. Dacă pentru administrațiile successive, Bush Jr. și Obama scopul scutului este protecția aliaților contra Iranului și regimului de la Phenian, pentru Rusia nu este decât un alt

episod dintr-un nesfârșit *Drang nach Osten* al Washingtonului⁷.

Dintre rezultatele remarcabile ale summit-ului NATO de la București, care va influența semnificativ mediul de securitate, este demn de menționat aici și acordul SUA cu partenerii săi din cadrul NATO asupra unui plan privind construirea unui scut defensiv anti-rachetă în Europa de Est, care să combine elementele americane cu cele ale NATO, cu scopul de a asigura protecție întregii Europe, securitate energetică, dar și protecție față de atacurile informatice.

Mediul european de securitate reflectă complexitatea factorilor, condițiilor și relațiilor existente la un moment dat, în plan politic, militar, economico-social, ecologic, cultural etc., dar el nu se prezintă ca un tot unitar, ci evidențiază anumite particularități în funcție de regiunea și zona geografică, suportă anumite influențe din partea mediilor regionale și zonale de securitate, uneori chiar locale.

Unele dintre aceste influențe sunt pozitive, altele se repercutează negativ asupra mediului actual de securitate în Europa Centrală și de Est. În prima categorie se înscrie mediul de securitate euro-atlantic generat de statele europene membre NATO împreună cu SUA și Canada, precum și mediul regional al Europei Occidentale, determinat de natura și calitatea relațiilor și instituțiilor statelor Uniunii Europene.

În cea de-a doua categorie se înscriu evoluțiile din regiunea de Sud Est a Europei, în special zona Balcanilor de Vest, dar și din regiunea Europei de Est și chiar a Europei Centrale. După primirea în NATO a României, Bulgariei, Slovaciei, Sloveniei și a Țărilor Baltice, în această zonă europeană au avut loc schimbări fundamentale din punct de vedere al securității. Se mențin încă focare de criză în Macedonia și mai ales în Serbia, ca urmare a disputei pentru statutul regiunii Kosovo.

II. NATO, ROMÂNIA ȘI SECURITATEA EUROPEANĂ

Dacă este să vorbim despre raportarea NATO la stabilitatea europeană, trebuie avut în vedere fenomenul de securitizării care dezvoltă un

peisaj oximoronic, contrastant. Pentru Barry Buzan de exemplu, de-securitizarea⁸ de la finele competiției bipolare s-a tradus prin relaxarea suspiciunii reciproce și demontarea unei bune părți a arsenalelor militare de ambele părți ale Cortinei⁹. În momentul respectiv continentul european găzduia în vestul său o uniune politico-economică prosperă iar în est zona gri a statelor fost-totalitare amenințate de probabilitatea autodistrugerii (războiul transnistrean, fărâmițarea iugoslavă, mineriadele românești) dau seama provocărilor la care NATO a trebuit să răspundă. Două etape taie în două momentul unipolar american (1990-prezent).

Prima etapă a fost marcată de conflictele din Balcani (spațiul fostei Iugoslavii) din anii '90 și de măsurile adoptate în direcția rezolvării acestora prin cooperarea dintre principalii actori europeni și NATO. Această etapă s-a încheiat cu dezintegrarea Iugoslaviei și a condus la crearea de noi state independente (Serbia și Muntenegru în 2006, Kosovo în 2008), ceea ce a reprezentat atât un factor de creștere a stabilității regiunii cât și un impuls spre cooperare pentru țările din regiune cu statut încă fragil și instituții neconsolidate (Bosnia-Herțegovina). De remarcat faptul că, în etapa respectivă, zona era caracterizată încă de prezența unui potențial de instabilitate relativ ridicat.

Cea de-a doua etapă a fost declanșată de atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, de pe teritoriul SUA, și, mai apoi, de atentatele din Europa, de la Madrid (11 martie 2004) și Londra (7 iulie 2005). Aceste atacuri au constituit factorii principali ce au determinat apariția unor răspunsuri adecvate din partea factorilor decizionali europeni.

Toate aceste evenimente au demonstrat nevoia ca guvernele europene să intensifice pe de-o parte cooperarea cu SUA iar pe de alta să își afirme propria personalitate securitară. De exemplu, în cazul Uniunii Europene s-a acumulat nevoia cuplării unei politici externe coerente cu un tip de securitate la fel de coerentă.

În anii 1948-1953 a apărut WEU/UEO: Uniunea Europei Occidentale, un fel de mini-NATO menit a oferi vest-europenilor un forum pentru a face față amenințărilor comune. Odată cu crearea NATO în aprilie 1949, WEU a rămas într-o

stare de hibernare până după 1990. Un alt cadru însărcinat cu coordonarea politicilor externe a fost Cooperarea Politică Europeană (CPE-1970) – cu caracter inter-guvernamental.

În 1992 odată cu apariția Uniunii Europene ca o consecință a Tratatului de la Maastricht, Politica Externă și de Securitate Comună devine unul dintre cei trei piloni, alături de Comunitatea Economică Europeană și de JAI: Justiție și Afaceri Interne. Tot în 1992 la hotelul Petersberg de lângă Bonn se ia decizia de către WEO/UEO ca statele europene să trimită trupe în trei tipuri de misiuni: crize (*crisis management*), păstrarea păcii (*peace-keeping*) și *peacemaking*. Ulterior, la Amsterdam în 1997 s-a hotărât ca aceste misiuni să treacă de la WEO și să fie încorporate în Uniunea Europeană. Un an mai târziu, la St. Malo, Jacques Chirac și Tony Blair au hotărât ca Uniunea Europeană să dețină o capacitate de apărare proprie. După această întrunire istorică dinamica maturizării instituționale a securității europene „a explodat”¹⁰:

- în iunie 1999 are loc summit-ul Consiliului European de la Köln care a pus bazele instituționale ale Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA), prin adoptarea cadrului strategic prin care Uniunea Europeană urma să-și dezvolte propria componentă de securitate și apărare (vizând adaptarea arhitecturii instituționale interne dar și exprimarea concretă a capacității operaționale a UE în diferite teatre de operații).
- în decembrie 1999 Consiliul se întrunește în summit-ul de la Helsinki care marchează sfârșitul unei perioade de tranziție în viața Uniunii, de la o regiune integrată exclusiv din punct de vedere economic, cu o piață unică, la un organism politic care își propune să aibă propriile inițiative de politică externă și de securitate. Deciziile luate la Helsinki au vizat trei aspecte principale:

- (1) extinderea Uniunii Europene (prin acceptarea Turciei ca țară musulmană la negocieri, invitarea unui nou grup de țări din fostul bloc socialist să înceapă negocierile de aderare – România, Bulgaria, Slovacia, și a doua republici baltice – Letonia și Lituania);

- (2) crearea forței de reacție rapidă independentă de NATO;

- (3) restructurarea instituțională în vederea acceptării noilor membri.

Decizia de a crea până cel mai târziu în 2003 o forță europeană de reacție rapidă formată din 50.000-60.000 de oameni, forță care să fie dislocată în maximum șase luni și care să fie menținută într-o zonă de conflict maxim un an, a fost însoțită de crearea a trei noi organisme: o comisie politică și de securitate, cu misiune permanentă, formată din reprezentanți naționali la nivel de ambasador; o comisie militară formată din miniștrii apărării; un stat major care să ofere expertiză atunci când i se solicită acest lucru.

Se creau, prin acestea, instrumente care permiteau Comunității să-și promoveze pașnic setul comun de valori, apărându-și, în același timp, interesele comune.

- La întrunirea NATO-UE din martie 2003 se semnează Acordul Berlin Plus (+) prin care este permisă folosirea de către Uniunea Europeană a resurselor NATO acolo unde NATO nu dorea să acționeze.

Prin Tratatul de la Lisabona structura celor trei piloni este eliminată, iar funcția de Înalt Reprezentant pentru Politică Externă Comună și de Securitate este transformată în cea de Înalt Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate - un veritabil ministru de externe al UE. În secundarea sa s-a instituit un întreg serviciu diplomatic¹¹. Funcția este actualmente asumată de baroneasa Catherine Ashton din partea Marii Britanii¹².

Întrucât am amintit mai sus rolul NATO ca principala structură de securitate și centrarea prioritară a cooperării UE cu NATO în domeniul asigurării securității, într-o analiză a Alianței – cu trăsături și evoluții – și încadrarea acesteia în mediul de securitate post-Război Rece, sunt relevante următoarele aspecte: (1) procesul de reformă și transformare al NATO; (2) noile responsabilități ale Alianței (stabilite în urma summit-urile de la Praga, Istanbul și Riga); (3) „globalizarea” Alianței.

Într-un context legat de mediul de securitate viitor (2015-2020 și după), analiza fenomenului de-securitizării vs. re-securitizării României aduce elemente de interes. Este ceea ce am încercat să scoatem în evidență în rândurile următoare.

Armata și industria de apărare

Securitzarea, acțiune la diateza reflexivă, întreține o stare de fapt tocmai cu ajutorul acelor mijloace create pentru a răspunde la amenințări¹³. De-polarizarea din Centrul și Estul european nu a însemnat neapărat și normalizarea relațiilor dintre statele liberale și cele postcomuniste. Dresate pentru a fi obediente Moscovei în cadrul unui cordon sanitar împotriva NATO, ele trebuiau să joace după 1991 rolul invers. "Metabolizarea" lor de către Occident a fost un proces cu angoase care continuă poate și astăzi. Două au fost fazele transformării fostelor state comuniste pe planul securității: în primul rând demontarea vechilor structuri și mentalități moștenite de la comunism și în al doilea rând conjugarea lor cu standardele apusene. Pe un plan mai larg se poate vorbi și de o postmodernizare - de la statul național, suveran, westphalian apărut de mari armate la un stat postwestphalian cu armate noi, profesioniste, tehnice, adepte ale Revolution in Military Affairs - RMA¹⁴. În cazul românesc procesul de adaptare a presupus reducerea forțelor militare și complexului industrial pe care acestea se bazeau și din lipsă de fonduri.

Armata română dinaintea de 1989, cu un efectiv de circa 300-350.000 - 400.000 de soldați a cunoscut valuri succesive de micșorare până la efectivul actual de circa 90.000 cadre (dintre care 75.000 personal combatant și 15.000 personal civil afiliat Armatei¹⁵). În 1998, în timpul administrației Constantinescu, alături de alte disponibilizări și din forțele militare (mai ales cele terestre) au plecat 11.000 de cadre, 94% voluntar¹⁶. Alături de subțierea corpului Armatei s-a realizat și o reducere a numărului de efective - tancuri de la 2850 la 1375; vehiculele blindate de la 3102 la 2100; artileria de la 3789 piese la 1475; forțele aeriene de la 505 la 430 de avioane și elicoptere¹⁷. Dincolo și mai presus de cifre, profesionalizarea trupeii a avut drept cerință și un proces efectiv de [re]învățare, de interiorizare a normelor democratice, acceptarea controlului parlamentar și înțelegerea tiparelor de acțiune ale NATO.

Industria de armament a trecut și ea printr-un proces similar de subțiere. În 1989 în industria de armament lucrau 200.000 de persoane. În 2009 - douăzeci de ani mai târziu - numărul acestora s-a redus la o treime: 60.000 de persoane¹⁸. Cel

puțin pentru perioada 1990-2004, precizează Gabriel Năstase și Mihai Micador, trei sunt caracteristicile industriei de apărare românești:

- 1) număr insuficient de comenzi ;
- 2) echipamente uzate moral;
- 3) dezintegrarea structurilor de cercetare¹⁹

(la nivelul anului 2007 se considera că 85% din echipamentul militar este învechit, datând din anii '70²⁰).

În 2001 în industria de apărare funcționau 42 de agenți economici. Principalul operator era CN ROMARM S.A. București în structura căruia se aflau 6 filiale cu personalitate juridică și 16 fără personalitate juridică. În 2004 numărul firmelor de apărare era de 38 dintre care 23 cu capital majoritar de stat, 7 sub autoritatea Ministerului Economiei și Comerțului și 15 firme cu capital social privat²¹.

Percepția asupra securității: elite și societate

Dacă securitatea se confundă cu structurile menite să o apere, într-un stat modern legitimitatea oricărei acțiuni este dată de opinia publică. Din rândul ei provin elitele și tot de acea opinie publică trebuie să țină seama într-un fel sau altul (indiferent că statul este plural sau absolutist). Că tot s-a vorbit mai sus de tema cetății asediate specifică propagandei ceaușiste din anii '80, este interesant de văzut modul cum elitele și societatea din România și-au schimbat modul de percepere a dinamicii internaționale. Vom începe cu societatea în ansamblul ei pentru a continua cu elitele.

Astfel, un studiu produs de Societatea Paul Lazarsfeld din Viena în 1992 și 1996 descoperea obsesia românilor față de amenințările externe. În 1992 publicul românesc se temea de: pericolul rusesc (60% din populație), război cu o țară vecină (67%), pericolul minorităților naționale percepute ca neloiale (60%). În 1996 relaxarea opiniei publice era vizibilă, singura amenințare rămasă constantă la nivelul percepției era cea a pericolului rusesc (55%)²².

Și mai interesante sunt rezultatele unui studiu publicat în octombrie 2005. Intitulat *Public Perceptions on Foreign Affairs in Romania*, studiul se bazează pe chestionare multiple adresate în paralel opiniei publice și unui număr de 33 de

figuri cheie din politica românească (18 politicieni importanți) printre care: Președintele și consilierii săi apropiați, Primul-Ministru și corpul său de experți, Ministrul Apărării Naționale, cel al Integrării Europene alături de șefii serviciilor de informații. Eșantionul ales pentru sondarea opiniei publice a fost de 1050 de cetățeni de peste 18 ani selectați din 18 zone ale României. Studiul s-a desfășurat în perioada 29 august - 9 septembrie 2005²³. Rezultatele au arătat atât complementarități cât și divergențe între elitele românești și opinia publică. Atât elitele cât și opinia publică sunt euro-atlanticiste și cred că Statele Unite și Europa trebuie să conlucreze fără însă a-și face concurență. Ambele eșantioane au o părere bună despre Uniunea Europeană (60%-70%). Cu toate acestea 51% dintre români cred că politică dusă între 1990-2005 a fost proastă și doar 35% bună - o contradicție, dacă ne gândim că de la începutul anilor '90 și mai ales după întâlnirea de la Snagov (august 1995) drumul României a fost asumat către Occident.

Un alt contrast se găsește la capitolul amenințări la adresa securității naționale. 67% dintre români nu cred că există cu adevărat vreun pericol la adresa securității naționale în timp ce 21% cred că există serioase amenințări - dintre acești 21%, 80% indică drept principală amenințare terorismul. Elitele în schimb sunt mai pesimiste decât românii de pe stradă și indică terorismul și proliferarea armelor de distrugere în masă la principale amenințări.

Contrast vedem la nivelul cetățenilor și în ceea ce privește participarea României la misiuni militare internaționale. Dacă elitele sunt pro-intervenție într-o covârșitoare majoritate, doar 49% dintre români cred acest lucru și 42% se opun. Dintre cei 49% repondenți 81% cred că trupele românești ar trebui trimise pentru hrănirea victimelor de război; 69% pentru a preveni un război civil și 60% pentru a apăra un stat NATO atacat (p.25).

La o întrebare adiacentă : «Sunteți de acord cu prezența militară românească în Irak, Bosnia, Kosovo și Afganistan?» doar puțin peste 40% s-au declarata de acord (p.26)

Un răspuns interesant este oferit de români la întrebările: «Credeti că prezența bazelor militare americane pe teritoriul românesc are vreun

impact?» și «Care credeți că este acesta?» (întrebare cu mai multe variante și răspuns multiplu). Mai bine de jumătate dintre români cred că prezența bazelor militare americane are un impact clar asupra României (p.11 și 23) care însă se traduce prin: creșterea pericolului față de un atac străin (61%), creșterea investițiilor americane în România (59%), creșterea securității României; dușmanii SUA vor deveni și dușmanii României (35%). (p.24)

O altă întrebare, cuplată cu cele două mai sus numite se referă la responsabilitatea/cauza instabilității din lume. Contrastul dintre elite și cetățeni este și mai mare. În cazul elitelor 1 din 18 decidenți au indicat Statele Unite, cei mai mulți spunând că nicio țară nu este mai vinovată decât alta (deci o privire sistemică a relațiilor internaționale și nu una reduționistă). Publicul în schimb a indicat în proporție de 43% Statele Unite ca fiind principalul destabilizator la adresa păcii lumii, pe locul doi statele arabe (28%), Israelul (6%) și Rusia (1%) (p.43).

Tabloul ultimelor trei întrebări este unul contradictoriu la nivelul opiniei publice. Vedem că românii (per ansamblu, elite și cetățeni) cred în NATO și într-o conlucrare SUA-UE în cadrul NATO. Cu toate acestea puțini sunt aceia ca înțeleg obligațiile ce derivă din calitatea de membru al Alianței Atlantice. Vedem că frica unui anumit număr de români se leagă de terorism (ceea ce ar părea să indice că românii sprijină politica americană din anii Bush II) dar în același timp se tem de Statele Unite ca fiind principalul destabilizator. Și mai uluitor devine răspunsul dacă îl cuplăm cu cele două întrebări legate de efectele prezenței militare americane pe pământ național. Cei mai mulți repondenți se tem de posibilele atacuri și inamicități derivate din alianța cu Washingtonul, dar cred totodată că această alianță poate aduce investiții străine.

Vedem așadar o opinie publică euro-atlantică, legalistă, pacifistă care este dispusă să își secondeze elitele în drumul către Vest dar mai mult din considerente economice (dorința de a trăi mai bine, mai decent) decât strategice-militare! Se poate vorbi aici și de o mentalitate de blatiști/*free-riders*; pentru românul mediu statistic se pare că relația cu NATO și SUA înseamnă maximizarea unor câștiguri economice. Se poate vedea aici și o incoerență morală combinată cu un senti-

ment wilsonian – *Da, America destabilizează sistemul internațional / O Americă mai «cuminte» alăturată unei Uniuni Europene mai puternice militar este de dorit, dar în același timp, dacă nu se poate altfel, România trebuie să fie alături de hegemonul global și nu să se opună (band-wagoning vs balancing).*

III. SARCINI, SUBSISTEME ȘI ACTORI ÎN IMPLEMENTAREA STRATEGIEI DE SECURITATE A ROMÂNIEI

Într-un studiu mai amplu, în care am analizat Strategia de Securitate a României în raport cu strategiile de securitate a altor patru țări din Europa Centrală și de Est (Cehia, Polonia, Slovacia și Ungaria) am utilizat 19 unități de analiză care să ne permită:

- o mai bună cunoaștere și înțelegere a contextului actual referitor la mediul de securitate și la stabilitatea regională, factor de importanță majoră de care depinde dinamica relațiilor internaționale și implicit modul de reevaluare și adaptare a strategiilor de securitate națională.

- previzionarea tendințelor mediului de securitate la nivel regional pentru Europa Centrală și de Est, scoțând în evidență mutațiile în sursele de amenințare și necesitatea cooperării regionale în contracarare și eliminarea amenințărilor.

- formularea unor recomandări referitoare la elaborarea strategiei de securitate națională, recomandări care să țină cont de tendințele de integrare euro-atlantică pe de o parte dar și elementele determinante – valori și interese, amenințări, riscuri, provocări, vulnerabilități, obiective etc. - din care decurg sarcinile din domeniul securității.

Premisele în alegerea dintre țările UE27 a României, pe de o parte și a Cehiei, Poloniei, Slovaciei și Ungariei pe de altă parte, în vederea realizării unei analize comparative a strategiilor lor de securitate au fost intenția științifică de a realiza o analiză comparativă, de a poziționa România în raport cu țările din proximitatea sa – țări ce determină mediul aferent de securitate regională, dar și faptul că suita de țări asupra

căroră ne focalizăm este caracterizată și de alte elemente reprezentative (vecinătatea față de grupul Vișegrad, apartenența la zona Mării Negre, la Parteneriatul pentru Pace)²⁴.

Unitățile de analiză utilizate au fost:

1. maniera de prezentare a intereselor și valorilor naționale (particularități, categorii de interese și valori);

2. modul de prezentare a provocărilor, amenințărilor și riscurilor (care sunt cele mai importante, de ce se tem cel mai mult, de câte ori apare cuvântul terorism, arme de distrugere în masă, crimă organizată, state instabile, conflict regional și global...)

3. modul de prezentare și descriere a mediului de securitate (elemente, actori, caracteristici/ contexte actuale)

4. scopurile strategice de securitate (și existența/lipsa acestora);

5. căi / planuri / măsuri de atingere a obiectivelor strategice (precum și prezența/absența acestora propunerii)

6. sarcini alocate și corelarea acestora cu actori și subsisteme aferente;

7. rolul NATO;

8. rolul ONU;

9. rolul OSCE;

10. rolul UE;

11. ierarhia – referitor la importanță - a NATO, ONU, OSCE, UE (și eventual alte organizații internaționale);

12. abordarea conflictelor regionale deja existente (Afganistan, Kosovo, Irak, etc.) și căi de rezolvare a lor;

13. abordarea privind o posibilă nouă ordine mondială (internațională);

14. problema minorităților (drepturi colective versus individuale)

15. alte interpretări și corelări care NU sunt directe, dar sunt prezente datorită contextului actual și relațiilor istorice dintre țări;

16. alte aspecte de interes (dar care nu apar în toate strategiile, deci care NU sunt comune);

17. determinismul mediului socio-economic asupra strategiilor de securitate (problematica resurselor energetice, rezervelor de hrană, evoluției demografice, etc.);

18. calitatea strategiei prin prisma nevoii naționale de rescriere/îmbunătățire;

19. relaționarea cu Strategia de Securitate Europeană.

Dintre toate acestea, prezentăm în continuare rezultatele și concluziile analizei **căilor de implementare a strategiei de securitate** (sarcini, sub-sisteme, actori)²⁵.

Trei din cele cinci SSN analizate (SK, CZ, PL dar nu și România!) abordează conceptul de **sistem național de securitate**. SK prezintă sistemul său de securitate, arătând că el este o componentă importantă a politicii de securitate. CZ afirmă că Sistemul Național de Securitate al Republicii Cehie este construit în baza Constituției, legilor organice și celor specifice ce adresează chestiuni de securitate și este conceput ca un sistem integrat, activ în toate dimensiunile societății și că acest Sistem este puternic legat de NATO, EU, ONU, OSCE, WHO, fiind compatibil și interoperabil la nivelul NATO și UE. Și PL face precizări similare în ceea ce privește Sistemul Național de Securitate al Republicii Polone.

Atât Cehia cât și Polonia precizează că au **sisteme naționale de securitate structurate**. Cehia arată că elementele sistemului său național de securitate formează o structură ierarhică oricând gata să intre în stare de alertă și să răspundă situațiilor inițiale de criză. Enumeră componentele sistemului de securitate ca fiind: Președinte, Parlament, Guvern, Consiliul de Securitate Națională, autoritățile administrației centrale, regionale, locale, forțele armate și de securitate, serviciile de informații și cele de salvare și de urgență. Polonia evidențiază două tipuri de sub-sisteme: sub-sistemul de management al securității naționale, sub-sistemele executive. Sub-sistemul de management al securității naționale se compune din: autorități publice și unități cu sarcini specifice de securitate, autoritățile de comandă ale armatei, Parlamentul, Președintele și Consiliul de Miniștri.

România și Slovacia prezintă doar succint categoriile de actori cărora le revin sarcini specifice de securitate.

România enumeră instituțiile și agențiile cărora le revin sarcini în asigurarea securității interne:

- administrația publică și structurilor de ordine publică;

- structurile de prevenire și gestiune a urgențelor civile, securitatea frontierelor și garda de coastă;

- structurile de informații, contrainformații și securitate;

- organismele de prevenire a spălării banilor și de control al importurilor și exporturilor strategice;

- structurile militare, în situații deosebite, pentru unele activități.

- garda financiară și structurile vamale, garda de mediu și structurile de specialitate care veghează la sănătatea populației și a animalelor, cele de protecție a consumatorilor.

- operatori industriali, agricoli, comerciali și de servicii care desfășoară activități de importanță vitală, sensibile sau periculoase, ori care implică un mare număr de oameni sau interese sociale majore.

Slovacia precizează categorii de actori implicați în implementarea SSN:

a) în lupta împotriva terorismului: serviciile de *intelligence*²⁶; trupele speciale ale Poliției; autoritățile active în procedura criminală; forțele militare.

b) în redresarea statelor eșuate: ONG-uri și asociații de cetățeni.

c) în prevenirea și soluționarea conflictelor regionale: organizații internaționale (ONU, NATO, UE, OSCE, ș.a.); capacitățile militare și civile.

d) în combaterea crimei organizate: serviciile de *intelligence*, poliția, procuratura, autoritățile juridice, structurile naționale de executare a legii, structurile internaționale de luptă împotriva crimei organizate; legat de divulgarea serviciilor străine de *intelligence*: serviciile de *intelligence* ale NATO și UE; în combaterea dezechilibrelor economice: WTO; în combaterea epidemiilor: WHO.

Notă: Slovacia nu precizează actorii decât la unele amenințări, nu la toate!

Cehia și Polonia fac referire explicită la serviciile de informații ca și actori importanți în implementarea politicilor de securitate. Cehia afirmă astfel că **serviciile de informații joacă un rol important, de neînlocuit în implementarea politicilor de securitate**. Funcționează sub controlul Guvernului asigurând identificarea din timp a amenințărilor, evaluarea riscurilor, schim-

bul continuu de informații cu alte servicii și instituții. În cazul Poloniei sub-sistemul “servicii speciale” nu este explicat prin definirea de structuri specifice. Sunt precizate generic sarcinile specifice care sunt definite de asemenea, la modul general (ex.: obținerea, analizarea, procesarea și livrarea de informații celor în drept). Li se atribuie ca ținte executive marea majoritate a amenințărilor posibile, ceea ce crește și mai mult gradul de generalitate.

Cehia și Polonia aduc în discuție **Sistemul Integrat de Securitate ca structură integratoare pentru o serie de actori importanți**. Cehia precizează că elementele executive ale Sistemului Național de Securitate al Cehiei sunt forțele armate, forțele de securitate, serviciile de salvare și de urgență, toate integrate în Sistemul Integrat de Salvare. Comisia Centrală de Răspuns la Inundații, subordonată Ministerului Mediului, are sarcini specifice pentru protecția împotriva inundațiilor. Polonia declară că sub-sistemul “administrație publică și afaceri interne” are ca structuri: Poliția, Gărzile de Frontieră, Biroul de Protecție Guvernamentală (Serviciul Secret Polonez), Brigada de Pompieri, Sistemul de Protecție al Populației, Sistemul Integrat de Salvare.

Foarte interesante sunt singularitățile de care dau dovadă SSN analizate, cel puțin din perspectiva variantelor de structurare și a categoriilor de actori implicați.

Astfel, Ungaria acordă o mare importanță spațiului intra-comunitar și detaliază sarcinile în cooperarea Schengen și managementul frontierelor și al migrației:

- modernizarea managementului frontierelor;
- actualizarea practicilor de viză conform normelor Schengen;
- formarea corespunzătoare a instituțiilor și persoanelor autorizate să emită vize;
- reconcilierea considerentelor de securitate cu interesele economice;
- sprijinirea dezvoltării în continuare a politicilor comune pentru refugiați și migrație la nivelul forurilor UE;
- dezvoltarea protecției granițelor;
- aplicarea unei abordări UE actualizate care să contribuie la eliminarea factorilor generatori de migrație.

În contextul în care vorbim de singularități ale SSN analizate, este demnă de remarcat detalierea cu care Polonia își structurează arhitectura națională de securitate pe sisteme și sub-sisteme, precizând cu multă acuratețe rolurile și funcționalitățile fiecăruia dintre ele.

În cazul României, în întregul document nu se precizează explicit sarcinile alocate în domeniul securității (cu excepția securității interne) și nici structurile aferente.

România definește în schimb conceptul de securitate internă: ansamblul activităților de protecție, pază și apărare a locuitorilor, comunităților umane, infrastructurii și proprietății împotriva amenințărilor asimetrice de factură militară sau non-militară, precum și a celor generate de factori geo-fizici, meteo-climatici ori alți factori naturali sau umani care pun în pericol viața, libertățile, bunurile și activitățile oamenilor și ale colectivităților, infrastructura și activitățile economico-sociale, precum și alte valori, la un nivel de intensitate și amploare mult diferit de starea obișnuită.

SSN-RO precizează sarcinile (la nivel general doar) în domeniul securității interne: identificarea profesionistă a problemelor, stabilirea cadrului conceptual de organizare și de acțiune, racordarea la exigențele promovate de UE.

Identifică (deși nu foarte direct, explicit!) sarcinile impuse de mediul de securitate actual în cadrul reformei sectorului de securitate:

- transformarea profundă a instituțiilor (de securitate);
- creșterea calității actului de conducere;
- o mai bună coordonare națională a acestora;
- asigurarea integrării lor funcționale în sistemele de securitate din care România este parte;
- transformarea politicii externe (într-una dinamică și creativă);
- transformarea apărării;
- transformarea Armatei Române²⁷ (crearea unei armate moderne, deplin profesionalizate, dimensionată și înzestrată corespunzător, cu forțe expediționare mobile și multi-funcționale, rapid dislocabile, flexibile și eficiente, capabile să asigure credibilitatea apărării teritoriului național, îndeplinirea angajamentelor asumate în cadrul

apărării colective și participarea la misiuni internaționale, în conformitate cu prioritățile și cerințele politicii externe și de securitate);

- transformarea în domeniul activității de informații, contrainformații și securitate (capacitatea serviciilor de informații de a răspunde provocărilor derivă din specificul activităților proprii, ele fiind primele structuri care trebuie să anticipeze schimbările și tendințele de evoluție ale mediului de securitate).

Enumeră elementele (tipurile) de infrastructură, (din care s-ar putea deduce implicit!) și setul de sarcini aferente:

- infrastructura de transport;
- infrastructura energetică;
- infrastructura de comunicații;
- managementul potențialului hidrografic și protecția împotriva inundațiilor;
- restructurarea sistemului bazelor militare.

În finalul documentului (Cap. XII) prezintă direct, dar într-o abordare mai degrabă generală, principalii actori în realizarea obiectivelor de securitate și înfăptuirea acestui program:

- forțele (cărora poporul le-a încredințat responsabilitatea guvernării) și voința politică;
- instituțiile din cadrul sistemului securității naționale (fără a fi menționate explicit!)
- Consiliul Suprem de Apărare a Țării²⁸ (care va veghea permanent la îndeplinirea obiectivelor strategice și la modul de punere în practică a strategiilor sectoriale)
- cetățeanul român (care are potrivit Constituției drepturi inalienabile dar și obligații proprii, asumate în mod conștient).

IV. CONCLUZII

Într-un demers științific de construcție a strategiei de securitate, ar trebui ca fiecare dintre factorii determinanți identificați să îi corespundă cel puțin un scop principal care, la rândul lui, să fie operaționalizat prin minimum două obiective specifice. Obiectivele specifice ar trebui să conducă la acțiuni și actori specifici. Ultima etapă ar fi aceea a alocării diverselor căi strategice de implementare către potențialii actori.

Așa cum am văzut, actuala Strategie de Securitate Națională a României face referire la sub-sistemele societății românești care ar avea atribuții în domeniul securității naționale, în această categorie amestecând supra-structuri cu structuri și actori direcți. O privire asupra acestor sub-sisteme (redate în continuare) este relevantă. Ele (așa cum sunt redată în SSN-RO 2007) sunt:

- administrația publică și structurile de ordine publică;
- structurile de prevenire și gestiune a urgențelor civile, securitatea frontierelor și garda de coastă;
- structurile de informații, contrainformații și securitate;
- organismele de prevenire a spălării banilor și de control al importurilor și exporturilor strategice;
- infrastructura de transport;
- infrastructura energetică;
- infrastructura de comunicații;
- potențialul hidrografic și protecția împotriva inundațiilor;
- sistemul bazelor militare;
- structurile militare, în situații deosebite, pentru unele activități;
- garda financiară și structurile vamale, garda de mediu și structurile de specialitate care veghează la sănătatea populației și a animalelor, cele de protecție a consumatorilor;
- operatori industriali, agricoli, comerciali și de servicii care desfășoară activități de importanță vitală, sensibile sau periculoase, ori care implică un mare număr de oameni sau interese sociale majore.

Constatăm deci că, dacă ne-am propune, cu oarecare dificultate, am putea asocia unul sau altul dintre sub-sistemele anterioare unora dintre căile strategice de securitate identificate anterior.

Problema responsabilizărilor diversilor actori distincți, părți componente ale sub-sistemelor răâne însă deschisă...

Așadar, aceste concluzii stau la baza reproiectării SSN-RO, în deplin acord cu contextul geopolitic actual, cu mediul internațional de securitate și cu nevoia de rigoare științifică în elaborarea unui document de o asemenea importanță.

Redăm succint în cele ce urmează o serie de măsuri care pot contribui la atingerea acestui dezi-derat.

1. Identificarea riguroasă a factorilor deter-
minanți pentru starea de securitate națională;
2. Categorisirea lor și ierarhizarea lor în clase
de impact în interiorul fiecărei categorii;
3. Postularea unor principii care să guverneze
SSN-RO și care să fie ecoul fundamentelor
sociale, politice și de cultură ale statului român;
4. Enunțarea unor scopuri strategice care să
adreseze fiecare în parte, prin intermediul unuia
dintre principii, una din categoriile de factori de-
terminanți;
5. Enunțarea unor obiective specifice de secu-
ritate, exprimate prin verbe lipsite de ambiguități,
clare, măsurabile;
6. Definirea unor strategii de atingere a obiec-
tivelor specifice;
7. Identificarea tuturor actorilor care pot
contribui la atingerea obiectivelor specifice;
8. Adunarea actorilor pe grupuri de lucru
specifice, aferente fiecăruia dintre obiective;
9. Elaborarea de proiecte de planuri strategice
specifice, produse ale grupurilor de lucru;
10. Analizarea fiecăruia dintre planurile
strategice specifice de către departamentele
specializate ale Președinției;
11. Propunerea spre aprobare a acestor pla-
nuri în cadrul CSAT;
12. Asamblarea și validarea noii SSN-RO.

Bibliografie

1. Andreescu A., Radu N., *Jihadul Islamic: de la
„Înfrângerea Terorii” și „Războiul Sfânt” la speranța
libertății*, ISBN 978-973-745-011-1, Editura MIRA, Bucu-
rești, 2008.
2. Britz M. et Eriksson A., *The european security
and defence policy: a fourth system of european foreign
policy?*, *Politique européenne* 3/2005 (n° 17), [http://www
.cairn.info/revue-politique-europeenne-2005-3-page-35.htm](http://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2005-3-page-35.htm)
3. Duță P. D., Purcărea M. T., Cordoneanu O., *Orga-
nizațiile internaționale și mediul de securitate*, Editura
“Techno media”, ISBN 978-973-7865-63-2, Sibiu, 2008.
4. Fukuyama F., *America la răscruce*, Antet, Prahova,
2006;
5. Ghica L. A., Zulean M., *Politica de securitate
națională. Concepte, instituții, procese*, Polirom, Iași,
2007, p. 40
6. Griffiths M., *Relații Internaționale: școli, curente,
gânditori*, ISBN 973-86292-1-7, Editura Ziu, București, 2003
7. Harding L., *Russia's relations with West hit a new
low point*, The Guardian, 15 July 2007, [http://www.
guardian.co.uk/world/2007/jul/15/russia.nato](http://www.guardian.co.uk/world/2007/jul/15/russia.nato)
8. Huntington S. P., *Ciocnirea civilizațiilor și
refacerea ordinii mondiale*, ISBN 973-8166-19-5, Editura
Antet, Filipeștii de Târg.
9. Huntington S., *The Soldier and the State, The
Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Vintage
Books Publishing, 1957;
10. Ibryamova N. V., *Security, Borders, and the
Eastern Enlargement of the European Union*, Jean
Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 4 No. 15,
May 2004, p.6
11. Kagan R., *„Despre paradis și putere: America și
Europa în noua ordine mondială”*, ISBN 9730636-119-5,
Editura Antet, Filipeștii de Târg, 2005
12. Lekic S., *Suspension of CFE Treaty is a ‘step in
the wrong direction,’ NATO says*, The Independent, 16
July 2007, [http://www.independent.co.uk/news/world/
europe/suspension-of-cfe-treaty-is-a-step-in-the-wrong-
direction-nato-says-457413.html](http://www.independent.co.uk/news/world/europe/suspension-of-cfe-treaty-is-a-step-in-the-wrong-direction-nato-says-457413.html)
13. Ionescu M. E., *După hegemonie. Patru scenarii
de securitate pentru Europa de Est în anii ‘90*, Editura
Scripta, București, 1993
14. Ionescu M. E. (coordonator), *Regiunea extinsă a
Mării Negre: delimitări teoretice și practice ale unui
areal geopolitic în plină redefinire*, Ed. Militară, 2009
15. Luttwak E., *Georgia conflict: Moscow has blown
away soft power*, The Telegraph, 16 Aug 2008, [http://
www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/georgia/
2571274/Georgia-conflict-Moscow-has-blown-away-soft-
power.html](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/georgia/2571274/Georgia-conflict-Moscow-has-blown-away-soft-power.html)
16. McNally C., *New possibilities for the Visegrad
Group*, CSIS - Center for Strategic and International
Studies, Nov 23 2010, [http://csis.org/blog/new-possibilities-
visegrad-group](http://csis.org/blog/new-possibilities-visegrad-group)
17. Miroiu A., Ungureanu R. S., *Manual de relații
internaționale*, ISBN (10) 973-46-0429-5, Editura Polirom,
Iași/București, 2006.
18. Morgenthau H., *Scientific Man versus Power
Politics*, University of Chicago Press, 1946
19. Morgenthau H. J., Thompson K. W., *Politics
Among Nations: The Struggle for Power and Peace*,
McGraw-Hill, Inc.; ediția a 6-a (1 Februarie, 1985), ISBN-
13: 978-0075544692
20. Nye J. S., *Rămas-bun drumului de unul singur*,
Dilema veche, nr.194, 28 Oct 2007, [http://www.
dilemaveche.ro/sectiune/din-polul-plus/articol/ramas-bun-
drumului-de-unul-singur](http://www.dilemaveche.ro/sectiune/din-polul-plus/articol/ramas-bun-drumului-de-unul-singur)
21. Pașcu I. M., *Bătălia pentru NATO*, ISBN 978-
973-88358-2-9, Editura Tritonic, București, 2008;
22. Rozoff R., *US, NATO Intensify War Games
Around Russia's Perimeter*, Geopolitical Monitor, Mar
07, 10, [http://www.geopoliticalmonitor.com/us-nato-
intensify-war-games-around-russias-perimeter-1](http://www.geopoliticalmonitor.com/us-nato-intensify-war-games-around-russias-perimeter-1)
23. Sieff M., *Why Russia Fears Ballistic Missile
Defense*, Spacewar, Feb 15, 2007, [http://www.spacewar.
com/reports/Why_Russia_Fears_Ballistic_Missile_
Defense_999.html](http://www.spacewar.com/reports/Why_Russia_Fears_Ballistic_Missile_Defense_999.html)

24. Torreblanca J. I., *Gigantul fără dinți al diplomației europene*, 29 martie 2010, <http://www.presseurop.eu/ro/content/article/220031-gigantul-fara-dinti-al-diplomatiei-europene>

25. Stan R., *Romania's experiences with defense reform since the December 1989 Revolution and the dimensions of civil-military relations viewed as a trinity*, MBA Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California, 2007;

26. Voinescu S., Dobre G., *Public Perceptions on Foreign Affairs in Romania*, Institute for Public Policy, Bucharest, October 2005

27. Zulean M., *Militarul și societatea*, Military Publishing House, Bucharest, 2008

28. Waltz K. N., *Omul, statul și războiul*, ISBN 973-611-177-6, Editura „Institutul European”, Iași, 2001.

29. Wallerstein I., *Declinul puterii americane*, Incitatus, Prahova, 2005.

30. Watt N., Traynor I., The Guardian, 20 November 2009, <http://www.guardian.co.uk/world/2009/nov/19/lady-cathy-ashton>

Note

Referințe bibliografice:

¹ <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

² Andreescu A., Radu N., *Jihadul Islamic: de la „Înfrângerea Terorii” și „Războiul Sfânt” la speranța libertății*, p. 219.

³ *Initiative for a Renewed Transatlantic Partnership, Joint Declaration on European Defense Integration*, August, 19, 2004.

⁴ *Conform Actului Final de la Helsinki*, 1975.

⁵ Duță P. D., Purcărea M. T., Cordoneanu O., *Organizațiile internaționale și mediul de securitate*, 2008.

⁶ Semnat la Paris pe 19 noiembrie 1990, Tratatul de Reducere a Armamentului din Europa avea drept părți semnatare statele NATO și cele ale Tratatului de la Varșovia. Ulterior, CFE a fost modificat în 1999 pentru a ține cont de noile realități postsovietice. Conform versiunii secunde, Tratatul cerea Rusiei să își retragă trupele și armamentul din Moldova și Georgia. Rusia a semnat Tratatul dar nu și-a îndeplinit promisiunile. Drept răspuns statele europene nu îl vor ratifica. Pe fondul extinderii NATO și UE între 2004-2007, prin prisma naționalismului rus renăscut, administrația Putin a hotărât retragerea țării sale din CFE. Purtătorul de cuvânt al Kremlinului, Dimitri Peskov și ziarul Pravda au motivat ipocrizia occidentală care încearcă să prindă Rusia în corzile unui document care i-ar stingeri securitatea. US, NATO ‘disappointed’ at Russian pullout of arms treaty, War and Peace, 15.07.07, http://www.warandpeace.ru/en/news/view/13228/CFE_Treaty_-_Time_to_end_the_hypocrisy, Pravda, 15.07.2007, <http://english.pravda.ru/opinion/columnists/15-07-2007/94943-cfetreaty-0/>, *Kremlin tears up arms pact with NATO*, Luke Harding, *Russia's relations with West hit a new low*

point, The Guardian, 15 July 2007, <http://www.guardian.co.uk/world/2007/jul/15/russia.nato> Slobodan Lekic, *Suspension of CFE Treaty is a ‘step in the wrong direction,’ NATO says*, The Independent, 16 July 2007 <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/suspension-of-cfe-treaty-is-a-step-in-the-wrong-direction-nato-says-457413.html> (accesate 3 februarie 2011)

⁷ Sieff M. (UPI Senior News Analyst), *Why Russia Fears Ballistic Missile Defense*, Spacewar, Feb 15, 2007, http://www.spacewar.com/reports/Why_Russia_Fears_Ballistic_Missile_Defense_999.html Luttwak E., *Georgia conflict: Moscow has blown away soft power*, The Telegraph, 16 Aug 2008, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/georgia/2571274/Georgia-conflict-Moscow-has-blown-away-soft-power.html> *Missile threat shifts to Black Sea*, The Diplomat, Bucharest, November 2009 <http://www.thediplomat.ro/articol.php?id=554> Rozoff R., *US, NATO Intensify War Games Around Russia's Perimeter*, Geopolitical Monitor, Mar 07, 10, <http://www.geopoliticalmonitor.com/us-nato-intensify-war-games-around-russias-perimeter-1> (accesate 3 februarie 2011)

⁸ „<Desecuritization>, according to Buzan et al, refers to a process in which issues are shifted out of emergency mode and into the normal bargaining processes of the political sphere”, Ibryamova N. V., *Security, Borders, and the Eastern Enlargement of the European Union*, Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 4 No. 15, May 2004, p.6 *Interview with Barry Buzan, Professor of International Relations at the London School of Economics, Foreign Affairs and International Trade Canada*, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/cip-pic/discussions/security-securite/video/buzan.aspx?lang=eng>, Barry Buzan talks security, <http://www.youtube.com/watch?v=dqdzRjSlz34&feature=related> (accesat 25 ianuarie 2011)

⁹ Pentru a da un exemplu: în 1976-1980 NATO avea circa 63 de divizii în Europa (27 pe flancul nordic și 39 pe cel sudic) iar Pactul de la Varșovia 99 dintre care 48 sovietice. Aceste divizii erau conduse de circa 1,2 milioane de oameni de partea NATO și circa 1,3-1,5 milioane de partea Pactului de la Varșovia. Luttwak E. N., *Strategy and Politics: Collected Essays*, New Brunswick, New Jersey, Transaction Inc., 1980/1982, pp. 8-10. În anii '90 efectivele NATO, în oameni și echipament, s-au redus cu 40%. Între 1991-1999 trupele americane în Europa au scăzut de la 350.000 la 100.000. Lansford T., Tashev B., *Old Europe, new Europe and the US: renegotiating transatlantic security in the Post 9/11 Era*, Hampshire, England, Ashgate Publishing Company, 2005, p.xvi

¹⁰ Britz M. et Eriksson A., *The european security and defence policy: a fourth system of European foreign policy?*, *Politique européenne* 3/2005 (n° 17), p. 35-62. <http://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2005-3-page-35.htm> (accesat 15 ianuarie 2011). Vezi și Cameron F., *An introduction to European Foreign Policy*, New York, Routledge, reprinted 2007

¹¹ <http://eeas.europa.eu/>

¹² Watt N., Traynor I., The Guardian, 20 November 2009, <http://www.guardian.co.uk/world/2009/nov/19/>

lady-cathy-ashton José Ignacio Torreblanca, *Gigantul fără dinți al diplomației europene*, 29 martie 2010, <http://www.presseurop.eu/ro/content/article/220031-gigantul-fara-dinti-al-diplomatiei-europene>

¹³ Chiar dacă inițial funcția creează organul, ulterior organul este cel care întreține funcția sau își caută noi funcții. Despre pericolul utilizării securității drept justificare pentru acțiuni militare, polițienești sau coercitive s-a vorbit la partea legată de securitate. Vezi în acest sens și Odiorne G. S., *Armata ca birocrație - Capcana hiperactivității*, pp.122-135 în Sava I.N., Tibil Gh., Zulean M., *Armata și societatea. Culegere de texte de sociologie militară*, Ed. Info-Team, București, 1998. În cazul statelor comuniste mitul cetății asediate, naționalismul ermetic, refractar a îngreunat acomodarea opiniilor publice din statele fost comuniste cu cerințele occidentale.

¹⁴ Stan R., *op.cit.*, pp.54-61

¹⁵ În 2001/2002 se considera că forțele militare românești aveau un personal de 103.000 de oameni dintre care: 59.000 infanteria; marina 10.200, aviația 18.000. Infanteria avea o rezervă de 400.000 iar marina și aviația câte 30-40.000 de oameni. *Armies of the world. Romania*, <http://topgun.rin.ru/cgi-bin/texts.pl?category=state&mode=show&unit=6075&lng=eng,2002> (accesat 2 ianuarie 2010). Pentru 2006 alte surse dau: infanteria de 97.200 de oameni dintre care: trupele de uscat 66.000; marina 7.200 iar aviația 14.000. Romania: *National Security*, Mongbay.com, 2006, http://www.mongabay.com/reference/new_profiles/414.html, (accesat 2 ianuarie 2010). Vezi și Lieutenant-Colonel Laurențiu-Cristian Dumitru, *An overview of the Romanian armed forces reform (199-2008)*, pp. 10-18 în *Monitor Strategic, Revistă de Studii de securitate și apărare*, Anul IX, Nr. 3-4/2008, p. 10-11

¹⁶ Zulean M., *op.cit.*, p.44

¹⁷ *Ibidem*, p.39. În 2005 anumite surse apreciază că trupele de uscat românești posedau 1258 de tancuri; 4 vehicule de reunoaștere; 177 de vehicule blindate; 1583 de transportoare blindate; 1238 piese de artilerie; 663 tunuri anti-aeriene; 849 arme anti-tanc.

¹⁸ *România își distruge industria de armament*, Gândul, 23 octombrie 2007, <http://www.gandul.info/armata/romania-isi-distruge-industria-armament-965032>, (accesat 25 ianuarie 2011). Alte surse dau 16.544 muncitori în industria de apărare în 2004, adică 17% din efectivul din 1990. Năstase G., Micador M., *Provocări ale mileniului III: elemente ale reformei militare și reconversiei industriei de apărare*, Societatea Științelor Militari, București, 2006, p.215. Ceea ce înseamnă fie că sursele se bat cap în cap, fie între 2006-prezent vorbim de o redresare a industriei de apărare, fie și doar la capitolul număr de muncitori.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 216-217. Vezi și Stroescu C., *Fără armament nou, România nu poate îndeplini misiunile NATO*, 25 martie 2009, <http://www.financiarul.com/>

[articol_23970/fara-armament-nou-romania-nu-poate-ndeplini-misiunile-nato.html](http://www.financiarul.com/articol_23970/fara-armament-nou-romania-nu-poate-ndeplini-misiunile-nato.html), (accesat 25 ianuarie 2011)

²⁰ Stan R., *op.cit.*, p.84

²¹ *Ibidem*, pp.220-221

²² Zulean M., *Politica de securitate națională. O agență pentru dezvoltarea studiilor de securitate*, pp. 27-55 în Ghica L. A., Zulean M., *Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese*, Polirom, Iași, 2007, p. 40

²³ Voinescu S., Dobre G., *Public Perceptions on Foreign Affairs in Romania*, Institute for Public Policy, Bucharest, October 2005

²⁴ Grupul de la Visegrad a fost creat pe 15 februarie 1991 de către reprezentanții Ungariei, Cehiei, Poloniei și Slovaciei cu rolul de a promova cooperarea regională pe diferite planuri: economic, diplomatic, cultural ș.a.m.d. România a fost exclusă din cauza situației tulburi din anii 1990-1991: evenimentele de la Târgu Mureș, Mineriatele. Pentru mai multe detalii vezi pagina Grupului de la Visegrad: <http://www.visegradgroup.eu/main.php>

Chiar dacă nu se dorește o structură în competiție cu Uniunea Europeană se dorește o voce distinctă în fața unor state puternice ca Germania și Franța. Nu de mult a fost observată rezistența Grupului față de presiunile energetice ale Rusiei și încercarea celor patru state de a găsi surse alternative de petrol, precum implicare în proiectul Nabucco. **Grupul de la Visegrad: uniți pentru a submina monopolul rusesc al petrolului și gazului**, *Ziarul Financiarul*, 6 martie 2010, <http://www.financiarul.ro/2010/03/06/grupul-de-la-visegrad-uniți-pentru-a-submina-monopolul-rusesc-al-petrolului-si-gazului/>

Catherine McNally, *New possibilities for the Visegrad Group*, CSIS - Center for Strategic and International Studies, Nov 23 2010, <http://csis.org/blog/new-possibilities-visegrad-group> (accesat 26 ianuarie 2011)

²⁵ Pentru ușurință vom folosi următoarele acronime: SSN pentru Strategia de Securitate Națională; SSN-RO pentru Strategia de Securitate Națională a României; CZ pentru Cehia, PL pentru Polonia, HU pentru Ungaria și SK pentru Slovacia.

²⁶ A se vedea și *Intelligence and security: Role of intelligence within machinery of government*, e!Science News, 19 Jan 2010, <http://esciencenews.com/articles/2010/01/19/intelligence.and.security.role.intelligence.within.machinery.government>

²⁷ A se vedea și «*Concepția de înzestrare cu sisteme și echipamente majore a Armatei României în perioada 2006-2025*», București, 2006, <http://www.dpa.ro/documente/politici/ConceptiaInzestrare.pdf>

²⁸ A se vedea și Legea nr. 415 din 27 iunie 2002 privind organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării, emitent Parlamentul României, publicat în Monitorul Oficial nr. 494 din 10 iulie 2002, <http://csat.presidency.ro/?pag=41>

ABSTRACT

This study aims at presenting an analysis of the National Security Strategy of Romania from the perspective of potential ways of implementing it (tasks, sub-systems and actors). An overview of the current security environment in Central and Eastern Europe is equally presented as well as the role of NATO in the European security. Conclusions on the implementation ways of the National Security Strategy of Romania and recommendations for a scientific approach in re-thinking the strategy are rendered in the last part.

Keywords: security, Europe, strategy, military, Romania, NATO

Georgeta Chirleşan, Ph.D in sciences., is Associate Professor at the University of Piteşti and recent PhD at the National School for Political and Administrative Studies in Bucharest. Her main areas of expertise are: Security studies, European institutions and Physics of the Solid State.

Criteriul religios în geneza și stingerea conflictelor din spațiul ex-iugoslav

Dr. Mihaela Stănciulescu

Motto: „Toleranța este întotdeauna sub tensiune și nu este nicicând totală(...)”
(J.R. Lucas)

IMPORTANȚA DIMENSIUNII RELIGIOASE A CONFLICTULUI

Încheierea Războiului Rece a adus în politica internațională implicată sau legată de spațiul balcanic o aparent surprizătoare preeminență a rolului religiei în comportamentul actorilor și în funcționarea instituțiilor și relațiilor create de aceștia.

După Războiul Rece, conflictele au căpătat un caracter predominant etnic-identitar și, în mod particular, o dimensiune religioasă.

Conflictelor le-au fost asociate în analizele de profil mai multe dimensiuni¹, înțelese ca forme specifice și particularizate de manifestare a unor factori în geneza conflictelor, în evoluția și stingerea lor.

Astfel, în cazul unui conflict se poate vorbi de:

- *dimensiunea politică*: aceasta constă în existența, generarea și implementarea unor politici și ideologii opuse celor dominante la un moment dat; manifestarea acestei dimensiuni, rezultată, de fapt, din marea diversitate a intereselor, cuprinde, schematic spus, fazele de delimitare și deosebire, de opoziție și înfruntare, apoi de conflict;

- *dimensiunea politică operațională* constă în fixarea unui scop politic general al conflictului și a unor obiective parțiale, de regulă, alternative;

- *dimensiunea valorică* se referă la existența unor reguli, obiceiuri și tradiții, a unei experiențe anterioare și a unui sistem de valori care să constituie o bază de plecare în conceperea, justificarea, pregătirea și desfășurarea conflictului;

- *dimensiunea diplomatică* definește abilitatea și capacitatea de a crea, întreține și dezvolta, prin mijloace diplomatice, un mediu favorabil conflictului sau, dimpotrivă, care să permită prevenția politică, diplomatică sau militară a acestuia;

- *dimensiunea strategică* exprimă necesitatea unor acțiuni complexe, pregătite din timp, conform unei doctrine politice (elaborată în cadrul mai larg al unei competiții în permanență alimentată, susținută, actualizată, diversificată, activată și reactivată mereu), care să ducă la dominarea adversarului;

- *dimensiune strategică operațională*: cucirirea și menținerea inițiativei politice și strategice.

Cauzele de natură ideologică ale conflictelor derulate în acest spațiu au avut ca fundal obiectiv deficiențele de natură economico-socială din organizarea societăților respective. Peste ele s-au suprapus elementele specifice unei componente religioase - socio-culturale, în ansamblu toate având ca “alibi” deficitul de democrație, invocat de toate părțile angajate în diverse conflicte și al cărei steag generos l-a arborat fiecare, din propria perspectivă.

Odată cu implicarea forțelor politice care reprezentau puterea – ca factor declanșator - conflictele și-au pierdut, însă, această caracteristică eminamente laică ori ideologică, dobândind și un caracter identitar, având ca principal suport o dimensiune religioasă tot mai pronunțată.

Din acest motiv, reformarea instituțională a spațiului analizat, începută încă din timpul conflictelor, a avut și are printre scopuri, scăderea

vulnerabilității în fața riscurilor și amenințărilor de factură identitară sau etnic-religioasă².

Analiza dimensiunii religioase a conflictelor se impune a fi realizată distinct de dimensiunea socială ori economică, chiar dacă între toate acestea există interdependențe firești.

Cert este că ansamblul acestor cauze ale conflictelor, aliniate – în cele din urmă - sub steagul sensibilei componente religioase, a influențat decisiv conceperea sistemului securității regionale, atât în plan politico-militar și socio-cultural, cât și în cel al relațiilor și mutațiilor sistemice, în general.

După experiența conflictelor din spațiul balcanic, elementele tradiționale de identitate religioasă sunt luate în considerare cu mai multă pregnanță în abordările referitoare la dimensiunea culturală a securității. Și asta chiar dacă nu există un acord exprimat în comunitatea științifică ori cea socio-politică asupra întinderii rolului și importanței pe care religia le are în conflictele etnice și identitare.

Dificultatea evaluărilor provine din faptul că, în mod obiectiv, componenta de natură religioasă a securității regionale se află la intersecția dintre securitatea națională și cea individuală, adică acolo unde comportamentul separatist al grupurilor etnice și religioase s-a dovedit întotdeauna foarte fluid, putându-se transforma oricând într-un risc pentru securitatea națională, dar și cea regională.

În cadrul politicilor de stat, strategiile de apărare și securitate națională includ, de regulă, protejarea etno-culturalismului și a cultelor religioase, permeabilizând, totodată, relațiile inter-statele sub aceste aspecte, în plan ideologic și transfrontalier.

Impactul religiei asupra conflictelor din spațiul balcanic a deschis orizontul abordărilor socio-politice privind semnificația unor termeni și concepte, precum *instituție religioasă* și *grup socio-religios*, prin care sfera spiritualizată a sacralității se apropie de probleme dintre cele mai pământești.

În perioada post-Război Rece, dimensiunea religioasă a evoluțiilor din Balcani s-a manifestat prin aceea că exprimarea spirituală și religiozitatea au crescut în intensitate, pe alocuri s-au radicalizat, ajungând să influențeze în mod evident

spațiul politic. Indiferent că ne raportăm la ortodoxie, catolicism sau islam, spațiul sacru a impus prioritățile sale profanului, iar profanul a devenit adesea o componentă a specificității și identității sacralului. Prin această dublă interferență, bisericile dominante sau majoritare au căutat să se impună în politicile laice, cu precădere prin asocierea la etnicitate, identitate și naționalism.

Pe alocuri, valorile religioase au coincis și coincid cu valorile culturale fundamentale ale unei colectivități sau alteia, fapt care contribuie decisiv la conservarea identității colectivității respective. Depășind această funcție identitară, benefică, în esența sa, valorile religioase au fost transformate, însă, în arme de apărare împotriva unor agresiuni externe sau interne, fiind chiar încorporate explicit în strategii defensive specifice. Această situație a radicalizat elementul ideologic și a alterat mediul socio-politic, alimentând, în egală măsură, ofensiva politică cu imprecății religioase. Discursul politic s-a ideologizat sub aspect religios, a indus accentuarea ofensivei etnice și identitare și a transformat bisericile în vârful de lance al mișcărilor naționaliste și politicilor revizioniste, transformându-se pe alocuri chiar în naționalism religios.

Dimensiunea religioasă a unui conflict rămâne un indicator important în analiza de securitate a raporturilor de putere, întrucât se referă la un factor care dinamizează conflictele în funcție de nivelul de discriminare acuzat sau de natura revendicărilor formulate. În același timp, legătura dintre etnic și religios, întemeiată pe principiul fundamental al religiei asumate sau practicate, a reprezentat, nu o dată, un alibi sau un pretext al conflictelor post-Război Rece, un fel de cortină în spatele căreia s-au ascuns interese geopolitice, geo-strategice sau geo-economice. Semnificativ în acest sens este faptul că, în aceste conflicte, s-au confruntat musulmanii și creștinii (albanezi-sârbi, macedoneni-albanezi), dar și creștinii între ei (sârbi ortodocși și croați catolici). Prin urmare, nu credința ori confesiunea a stat la baza confruntărilor ci, mai degrabă, *revendicarea legitimității în actul de guvernare*, lupta pentru putere abordând în beneficiul propriu și o anume turnură politico-religioasă, ce a afectat sau influențat conviețuirea socială, politicile guvernamentale și securitatea locală.

Estomparea dimensiunii religioase a unui conflict poate fi obiectul unei acțiuni coroborate între democrația unui regim politic și pluralismul etnic-religios, al cărei efect ar genera scăderea gradului de neînțelegere între diversele grupări partizane.

Ignorarea dimensiunii religioase potențiale a unui conflict poate fi o atitudine riscantă pentru relația dintre democrația unui regim politic și pluralismul etnic-religios, având ca efect adâncirea gradului de neînțelegere între diversele grupări partizane.

Conflictele post-Război Rece din spațiul ex-iugoslav au parcurs, de fapt, un proces cu unele dimensiuni și conotații religioase, chiar dacă în niciuna dintre situațiile belicoase semnificative ale zonei religia nu s-a manifestat explicit.

Forțele aflate în confruntare au fost de natură eminentamente laică, fapt care a generat o anumită formă de paternizare religioasă asupra evoluției conflictelor, dar și o amplă mobilizare spirituală, ca reacție a amenințărilor reale sau potențiale asupra identității proprii. Din această pecete de religiozitate a conflictelor a rezultat, *post bellum*, o reformare spirituală a întregului spațiu, care a influențat comportamentul în ansamblu al actorilor statali și individuali. Criteriul religios, în esența sa, nu este un factor determinant al violențelor sau disputelor confesionale și politice, dar este relevant pentru Balcani, în perioada analizată, deoarece a contribuit și a influențat aranjamentele diplomatice, negocierile de pace, regândirea arhitecturii legislative și toate celelalte căi raționale cuprinse în măsurile de atenuare a unui conflict.

În general, *dimensiunea religioasă a unui conflict este cu atât mai puternică cu cât fenomenul intoleranței religioase este mai pregnant*. Exemplul cel mai semnificativ pentru un conflict ce a avut la bază revendicări religioase explicite îl reprezintă Kosovo, regiunea care a cunoscut puternice coliziuni religioase, manifestate între creștinii ortodocșii sârbi și musulmanii albanezi. O circumstanță favorizantă pentru puternica violență etnic-religioasă de aici ar putea fi faptul că această provincie a fost, până în anul 1992, prima și singura entitate atee din lume, în care represiunea religioasă a atins cele mai dure forme. Constituția din 1976 stipula că "statul nu recunoaște nici o religie și sprijină și desfășoară propaganda ateistă ...".

Când zăgazurile ideologice s-au rupt, tensiunile acumulate în timp au irumpat, înregistrându-se o revigorare a apartenențelor religioase vecină cu fanatismul.

Kosovo rămâne una dintre cele mai delicate și dificile zone, unde rănille identitar-religioase sunt greu, dacă nu imposibil de vindecate și unde ura și disperarea mocnesc sub pojghița unei înțelegeri relative, impusă celor două etnii rămase într-un conflict voalat latent.

Viitorul rămâne să decidă asupra efectelor pe care le va avea în zonă actul unilateral prin care Kosovo și-a declarat independența, în anul 2008.

Albania a rămas, de la dominația otomană sub care s-a aflat vreme de patru secole, cu moștenirea unei populații majoritar musulmane. Acolo mai trăiesc, însă, o minoritate catolică, comasată în nord, și una ortodoxă, în sud. Cele două minorități, ortodoxă și catolică, amintesc de trecutul pre-otoman al acestui spațiu.

Albania se află pe linia de fractură catolico-ortodoxă, de aici și riscul major de pătrundere a islamismului radical în Balcani, cu tendința programatică de convertire forțată a unor minorități la religia islamică.

Bosnia-Herțegovina este, de asemenea, o țară în care conflictului i se poate atribui o reală dimensiune religioasă, la care cea mai mare contribuție au avut-o fundamentalistii saudiți wahhabiți, ca promotori și militanți ai așa-zisului islam pur.

Această mișcare fundamentalistă erodează noua structura statală, riscând să creeze o implozie religioasă care ar afecta întreaga stabilitate regională, deoarece în Bosnia-Herțegovina persistă un conflict inter-musulman între mișcarea wahhabi și Comunitatea Islamică din Bosnia, care asigură coordonarea religioasă oficială a muftiatelor.

Dimensiunea religioasă, în ansamblul ei, ar trebui asociată doar păcii și stabilității, ca element constituint al stabilității și securității. Sunt expresive, în această privință a respectului valorilor, aprecierile lui Walter Lippmann, potrivit căruia „o națiune este în siguranță în măsura în care nu se află în pericolul de a trebui să sacrifice valori esențiale, dacă dorește să evite războiul și, poate, atunci când este provocată, să și le mențină tocmai pentru a obține victoria într-un război”³.

Pe această coordonată axiologică, problema dimensiunii religioase a securității devine adiacentă atât securității militare, cât și securității regionale, în întregul său.

CULTURA RELIGIOASĂ

În Balcani nu se poate vorbi despre o cultură religioasă comună sau omogenă, deoarece spațiul ex-iugoslav a fost marcat de evidente diferențe etnice și religioase chiar și în perioada fostei Federații. Numai că, în acea perioadă, aceste diferențe au fost atenuate prin mecanismele și în numele solidarității ideologice de exprimare, prin exercitarea puterii central-integratoare.

Aplatizarea diferențelor din fosta Federație n-a mai fost posibilă în perioada post-Război Rece, iar constrângerile integratoare din regimul politic anterior au detonat asemenea unor resorturi puternice, declanșând în forță și în lanț suita conflictelor zonale de natură identitară. Nevoia de compensării și epuizării tensiunilor acumulate a fost atât de acută încât s-a convertit instantaneu într-o atitudine refractară a părților implicate în conflict la majoritatea soluțiilor propuse pentru pacificare.

Pe de altă parte, cultura religioasă din spațiul balcanic, dezvoltată pe tradiție și conservarea cutumei, a intrat într-un impact violent, încă de la începutul perioadei post-Război Rece, cu fenomenul secularizării importat din Occident și care a însoțit procesul redesenării hărții Balcanilor. Izbucnirea conflictelor nu poate fi desprinsă de această "coliziune", care va fi avut ca scop – și în orice caz a avut ca efect – apariția unor funcții noi ale religiei în viața individuală și a societății, între care și aceea, neasumată explicit, de *paravan pentru revendicări și interese dintre cele mai non-religioase*. Identitatea religioasă a fost invocată cu febrilitate după disoluția federației iugoslave, devenind un criteriu pentru redesenarea spațiului geo-strategic în Balcani.

Sentimentul identitar bazat și provenit din cultura religioasă a fost întreținut de-a lungul timpului în cadrul bisericilor creștine sau a geamiilor, prin conservarea tradițiilor religioase respective și a limbii folosite pentru exprimarea credințelor specifice. Afirmarea unei asemenea

identități a reprezentat pretextul crizelor interne și preambulul conflictelor deschise ce au urmat.

Preeminența identității religioase a reprezentat un fel de revanșă asupra identității ce fusese construită prin promovarea intereselor comune, proprii unei civilizații supra- sau non-etnice, și care fusese asumată, respectată și consolidată de toate grupurile, dincolo de diferențele care le despărțeau pe planul cultural multireligios și de liantul centralist-ideologic care le țineau la un loc.

O asemenea construcție a fost posibilă în deceniile de socialism federativ prin înglobarea demnității atașate cetățeniei și a personalității individuale legate de mândria națională și, implicit, de cultura multireligioasă. Deconstrucția ulterioară s-a bazat, însă, pe vulnerabilitatea ideologică a acestei arhitecturi, ce s-a dovedit prea fragilă pentru a rezista și dincolo de dispariția liantului doctrinar centralizator.

Anihilarea forței centripete a identității comunitare construite pe criterii ideologice a lăsat locul cortegiului de aspirații la autonomie și independență ale fiecărui grup în parte, a deschis calea pretențiilor istorice celor mai diverse, a rivalităților și dușmăniilor ireductibile.

Ce nu s-a anticipat sau s-a subapreciat a fost faptul că, în mijlocul acestei furtuni, urma să fie grav afectată - inclusiv prin prăbușirea edificiilor de credință - însăși cultura religioasă în numele căreia se pornise întreaga avalanșă a revendicărilor de tot felul.

Max Weber aprecia că „biserica este acea instituție spirituală ale cărei privilegii se află în raport direct cu nivelul de influență în societate”, în timp ce, Ernst Troeltsch⁴ consideră că biserica este mereu pregătită să-și dezvolte audiența și să se adapteze nevoilor societății, acceptând compromisuri cu statul în sens pozitiv.

Această gândire de sorginte protestantă se oglindește atât în comportamentul bisericilor creștine, cât și al muftiatelor din spațiul ex-iugoslav în raporturile lor cu statele nou create în acest spațiu. Bisericile încearcă să se adapteze noilor condiții impuse de reformele profunde ale societății, iar compromisul cu noul stat ține tocmai de nevoia consolidării și exprimării, pe mai departe, a culturii religioase în sensul propriei identități.

În mod oarecum paradoxal, bisericile străvechi și-au menținut și promovat permanent cultura religioasă între noile frontiere statale, chiar dacă, pe alocuri, au fost amputate în mod dramatic. Nu în puține cazuri, părți importante din patrimoniul ansamblurilor monumentale au fost pur și simplu rase de pe suprafața pământului, cu iluzia nefastă că schimbarea cursului istoriei ar presupune, obligatoriu, ștergerea sau amputarea tradițiilor cultural religioase de altă apartenență juridico-statală. Or, lipsa capacității de asumare a unei istorii, de preluare a întregului ansamblu de tradiții și acte istorice, a condus la dezrădăcinare, generând instabilitatea oricărui nou edificiu, mai mult sau mai puțin democratic.

Este de neînțeles, pentru orice minte lucidă, violența premeditată pentru distrugerea mărturiilor unei culturi și ștergerea oricărei amprente din spațiul unei civilizații balcanice comune, în condițiile în care, ulterior reasezării teritoriale, era evident că aceeași societate nu putea trăi în decupaje de civilizație, fiind pusă în situația de a reconstrui un spațiu comun printr-un proiect comun.

Toate aceste rupturi s-au produs în spațiul unui federalism construit pe fragile criterii ideologice.

Opusul criteriilor de acest tip ar fi fost unele proiecte integratoare situate în sfera civilizației, singurele care ar fi putut da o susținere obiectivă acelei unități construite pe valorile culturale. Diversitatea imensă a acestora în zona balcanică - cu atâtea „limbi, religii, tradiții, obiceiuri, clipe de măreție istorică în trecut” - ar putea fi transformată într-o resursă la fel de bogată „pentru ambiția comună de a se înscrie în civilizație contemporană”. Din păcate, însă, explorarea unor proiecte comune acestui spațiu lipsește cu desăvârșire⁵.

Proiectul comun înseamnă „uită ce dezbină, reține ce unește”. Înseamnă că „diferența specifică” nu poate ignora „genul proxim”. Modernitatea și simplitatea acestei filosofii a proiectului unic nu sunt, însă, asimilate, deocamdată, de exercițiul unei diplomații, preocupată, în mod tradițional, de distribuție, separare și interese specifice⁶. Or, pentru filosofia proiectului comun, cuvântul cheie nu mai este dialogul despre asemenea chestiuni, ci *interacțiunea*. „Câtă interacțiune realizează un proiect, dincolo de dife-

rențele culturale ale populațiilor în cauză, atâtea eficiență poate cuprinde rezultatul unor negocieri inovative”⁷.

Integrată acestui principiu, construirea unui proiect comun - Uniunea Europeană - pe conturul prefigurat de un plan american, Planul Marshall⁸, a evoluat de-a lungul timpului, dar componentele sale geostrategice se bazează în mod constant pe ideea unității în diversitate.

În timp ce SUA și-au câștigat experiența de trecere la unitatea în diversitate pe parcursul a două secole datorită importurilor transeuropene, Uniunea Europeană și-a construit frontierele și spațiul intracomunitar cu destule frământări, datorate neînțelegerii acestui concept. Abia după izbucnirea conflictelor din spațiul ex-iugoslav, comunitatea europeană a resimțit, la adevărata intensitate, riscurile care o pândeau dinspre regiunile multietnice și multiculturale care nu erau, la acele momente, vizate de proiectul comun.

De această problematică n-au fost scutite nici SUA. George Washington declara că “suntem acum o națiune de sine stătătoare a cărei demnitate va fi absorbită, dacă nu chiar anihilată, dacă vom intra sub steagul oricărei națiuni... trebuie să ne ferim de intrigile tuturor și ale fiecărei națiuni în parte care va încerca să se amestece (oricât de disimulat și de nechibzuit) în treburile interne ale țării noastre”⁹. America a rezolvat temerile respective în două secole.

Dar în politica sa față de Balcani, Uniunea Europeană este marcată de realitatea că multiculturalitatea și multietnismul balcanic au frământat istoria acestei regiuni de câteva secole.

MULTICULTURALITATE ȘI MULTI-ETNIE

Spațiul ex-iugoslav, reconfigurat în noile state care și-au declarat independența la finele secolului trecut, se caracterizează prin multiculturalitate și multietnie. Precum o oglindă spartă, în ale cărei cioburi se multiplică aceeași imagine, aceste atribute au fost preluate *tale quale* de la fosta Federație de majoritatea tinerelor democrații balcanice, constituind pentru ele o problematică majoră în plan socio-politic.

Caracterul multicultural și multiethnic al statelor balcanice nu reprezintă o noutate apărută în perioada post-Război rece, ci este o constantă a îndelungatei istorii a regiunii, ce se manifestă acum într-un nou context geo-strategic.

Cetățenii statelor desprinse din fostul spațiu iugoslav se consideră mult mai apropiați de originile lor etnice atunci când își definesc noua identitate, motiv pentru care chestiunile de ordin intern și extern legate de această apartenență etnică se află în prim plan.

Politica pentru minorități a statelor balcanice este prezumată a se construi pe caracteristicile a ceea ce se cheamă *societatea deschisă*, în sensul definit de Karl Popper¹⁰, adică o societate caracterizată de raționalism critic, libertate individuală și toleranță.

În ansamblul noii arhitecturi regionale, o astfel de societate deschisă se află în plin proces de construcție, succedând unor implozii multiple și fiind obligată să se delimiteze prin frontiere schimbătoare și destul de porozive. Chiar dacă libertățile individuale au fost definite, de regulă, după încheierea conflictelor, toleranța în aceste societăți este încă limitată.

Criteriile pe care se fundamentează politica Uniunii Europene față de minoritățile țărilor balcanice sunt diferite de generozitatea societăților deschise. De pildă, în perioada conflictelor din zonă, Uniunea Europeană a asigurat persoanelor din spațiul ex-iugoslav statut de *refugiați cu protecție temporară*, dar sub condiția de a se reîntoarce în țară când situația permite.

Directiva 2004/83/CE a Consiliului European din 29 aprilie 2004 privind acordarea statutului de refugiat preciza condițiile care trebuie îndeplinite de resortisanții țărilor terțe, pentru a putea solicita statutul de refugiat într-un stat membru al Uniunii Europene. Documentul prevede și pierderea calitatii de refugiat atunci când circumstanțele în urma cărora această calitate fusese recunoscută au încetat să mai existe¹¹.

Abordarea Uniunii Europene subliniază realitatea că o societate/regiune inflamată de pasiuni și bazată pe emotivități de ordin identitar nu este pregătită să funcționeze în sistem deschis, în întreg spațiul european comunitar, chiar dacă funcționarea proprie a acestui spațiu a ținut seamă de existența multiculturalismului și multi-

nismului paneuropean, fiind concepută în spiritul unității în diversitate.

Noul aranjament geostrategic din Balcani este caracterizat printr-un **pluralism etnic și religios** aflat în proces de reasezare nu numai conceptuală, cât mai ales societală.

Ideea pluralismului a apărut încă din secolul XVII, în urma războaielor religioase și este legată conceptual de toleranță¹², pentru că pluralismul presupune toleranță. Prin pluralism se poate afirma propria valoare, în timp ce prin toleranță se respectă valorile celorlalți, deci se afirmă diversitatea.

Pluralismul de credință în regiunea balcanică post-Război Rece este complementar și indisolubil legat de multiculturalitatea acestui spațiu, în care se îmbină trecutul istoric comun. Varietatea, schimbarea, mobilitatea culturilor se cuantifică în criterii de valoare și se afirmă prin toleranță, ceea ce conduce la necesitatea de a respecta multiculturalismul din spațiul balcanic contemporan și de a stabili pacea interculturală.

Pluralismul cultural și etnic s-a repercutat, în toți acești ani, în interesele conflictuale ale uneia sau alteia dintre grupările etnice din fosta Iugoslavie numai atunci când principiile toleranței au fost puse între paranteze.

Conflictele etnic-religioase și identitare au fost justificate prin nevoia grupurilor minoritare de a-și revendica drepturile civile în statele nou apărute, deși "ceea ce trebuie să cerem statului este nu doar protecția noastră, ci și a celorlalți", spunea Popper¹³.

Diferențierile etnic-religioase au avut multă vreme o geometrie variabilă, întrucât mișcările migraționiste ale miilor de refugiați, victime ale acestor războaie, au condus la schimbarea permanentă a compoziției etnic-religioase și a raporturilor minoritate-majoritate între frontierele noilor state, cu consecințe transfrontaliere. Situația a condus la reconfigurarea continuă a pluralismului etnic, religios și cultural și la nevoia unei recunoașteri reciproce pentru a stabili regiunea. Premisa stabilizării a fost, în toate cazurile, absența revendicărilor alternative cu infuzii de superioritate și de ignorare vecină cu exclusivismul radical. Identitatea are nevoie de respect și recunoaștere reciprocă, iar multiculturalismul nu poate fi secesionist, ci, dimpotrivă, un con-

tributor important la realizarea oricărui proiect comun.

Politicul a influențat puternic comportamentul tolerant și deschis pluralismului al cetățenilor, deoarece a vizat dezvoltarea conștiinței și a activismului în rândul comunităților etnice și religioase, mai ales pe fondul apariției și dezvoltării pluralismului democratic.

În sens invers, interesele etnice au crescut în intensitate, afectând serios, la rândul lor, politicile pe toate planurile.

Grupurile etnice și comunitățile naționale din Balcani sunt asemănătoare după criteriul identitar, de limbă și istorie comună și de trăsături culturale comune.

Identitatea etnică și națională sunt dobândite și au caracteristici diferite. Cea dintâi este folosită ca instrument politic în obținerea dreptului la autodeterminare, se regăsește și într-un anumit context cultural și are caracteristici extrateritoriale.

Comunitățile naționale, în schimb, sunt teritorializate și își revendică o patrie care, în cazul noilor structuri statale ale spațiului balcanic post-Război Rece, și-a menținut, în linii mari teritoriul și a fost recunoscută internațional.

În interiorul acestor comunități regăsim grupurile multietnice, distincte, cu un statut special de constituienți ai diversității culturale.

Grupurile multietnice sunt un rezultat al fenomenului imigraționist, în timp ce comunitățile naționale sunt doar rezultatul schimbării frontierelor. De regulă, destrămările statale petrecute de-a lungul istoriei (destrămarea Imperiului Austro-Ungar, a Imperiului Otoman sau, de dată recentă, disoluția Iugoslaviei) au condus la formarea comunităților minoritare naționale în cadrul noilor entități politice și au contribuit la formarea unui spațiu multietnic eterogen.

În Balcani, comunitățile multietnice minoritare trăiesc fie de-a lungul graniței unui stat în care majoritatea națională este conducătoare, fie în interiorul statului, grupate și înconjurate de majoritari, fie risipite eterogen printre majoritari.

Experiența conflictelor post-Război Rece din fostul spațiu iugoslav ne demonstrează faptul că, acolo unde minoritatea etnică a fost omogenă și grupată s-a ajuns până la revendicarea autogu-

vernării locale, în timp ce minoritățile risipite pe cuprinsul unui teritoriu și-au exprimat mai mult revendicări legate de autonomia culturală și prezența în actul de decizie administrativ-guvernamentală.

Acolo unde grupul minoritar etnic trăiește la frontiera cu statul în care aceeași etnie reprezintă majoritatea constituită în comunitate națională, deja se revendică dreptul la autonomie, autodeterminare și chiar independență. Concludent pentru această situație este cazul provinciei Kosovo și minoritatea musulmană din spațiul fostei Iugoslavii.

Totuși, presiunile cele mai mari exercitate de grupurile etnice asupra majorității care are puterea de decizie politică se referă la folosirea limbii materne ca mijloc de comunicare cu autoritățile majoritare și de predare în școlile unde învață etnicii minoritari, precum și la acordarea dreptului de a participa la actul de decizie politică. Republica Macedonia, în urma încheierii Acordului de la Ohrid, reprezintă un exemplu de reconciliere multietnică din această perspectivă.

Evenimentele politice de dată recentă confirmă faptul că, în compozitul multietnic și multicultural balcanic, cel mai bine se face auzită vocea grupului etnic albanez de religie musulmană, deși fiecare grupare etnică le consideră pe celelalte ca fiind mai arogante.

Componența etnic-religioasă nu corespunde granițelor oficiale, fapt ce favorizează apariția și proliferarea fenomenelor de intoleranță, șovinism și xenofobie, într-un spațiu transnațional ce cuprinde nord-estul Greciei (Tracia occidentală) – unde trăiesc un număr important de etnici musulmani; nord-vestul Macedoniei și Greciei, Kosovo, sud-estul Serbiei și sudul Muntenegrului – unde majoritatea populației este de etnie albaneză; Bosnia – Herțegovina, unde există riscul radicalizării opțiunilor islamice ale comunității musulmane.

Dimensiunea întregului ansamblu de conflicte regionale se reflectă în gradul ridicat de complexitate și influențează prioritățile în actul de decizie politică. Pentru statele balcanice formate ulterior dizolvării Iugoslaviei, politica națională întâmpină obstacole și rezistență din partea grupurilor etnice, dar este și puternic influențată de acestea pe fondul pluralismului și multiculturalismului

asimilat. În acest spațiu nu se poate vorbi despre interes național fără să fie afectat interesul unuia sau altuia dintre grupurile etnice. În plus, este dificil să te afli în „apărarea” unuia fără să-l discriminezi pe celălalt.

RECRUDESCENȚA MANIFESTĂRILOR DE NATURĂ ETNICĂ SAU RELIGIOASĂ

Disoluția Federației Iugoslave și consecințele pe care aceasta le-a generat sub aspectul violențelor generalizate au exprimat izbucnirea unor tensiuni acumulate și perpetuate încă din anul 1980, după moartea mareșalului Tito.

Primul semnal al recrudescenței manifestărilor de natură etnică și religioasă a venit dinspre Kosovo, în anul 1981, pe fondul unui climat a cărui tensiune creștea în intensitate. Operarea de arestări și o serie de episoade represive comise de autoritățile iugoslave, însoțite de criticile studenților îndreptate împotriva conducerii Universității din Priština - căreia i se reproșa funcționarea defectuoasă a unei cantine! - au degenerat, în luna martie, într-o serie de proteste de stradă, cu o escaladare relativ neașteptată a obiectivelor. Unii manifestanți au aderat la ideea transformării regiunii Kosovo în republică, în timp ce alții s-au exprimat în favoarea constituirii Albaniei Mari, cu modificarea frontierelor prin unirea Priștinei cu Tirana.

Aceste manifestări au inflammat puternic spiritele, au condus la ciocniri cu forțele de ordine care au provocat 11 victime. În consecință, Priština a fost pusă sub controlul armatei, s-a proclamat starea de necesitate în regiune, în timp ce au fost întrerupte comunicațiile telefonice, alungați jurnaliștii, închise școlile și universitatea. Reponsabilitatea acestor proteste a fost pusă în seama campaniei ostile a Tiranei, cu concursul unor elite albaneze din Kosovo, în frunte cu Mahmut Bakalli¹⁴, președintele Ligii comunistilor din Kosovo.

Acest conflict renăscut și prelungit, în timp, s-a constituit în prima piesă din ansamblul unui domino în prăbușire, ce s-a repercutat asupra integrității teritoriale a Iugoslaviei. Mai mult,

garantarea exclusivă a drepturilor colective prin negarea drepturilor cetățeanului și ale individului, neînțelegerea problemelor de identitate a familiilor mixte și modul defectuos de reprezentare politică au avut în rândul populației federației consecințe devastatoare asupra percepției despre ea însăși și despre propria siguranță. Ineficiența sistemului venea din amestecul de garanții colective și din lipsa democrației ce exercita o presiune fantastică pe o încărcătură emoțională de frustrări care a devenit explozivă.

Recensământul iugoslav din anul 1981 i-a așezat, din motive demografice, pe sârbii și muntenegrenii din Kosovo sub hegemonia albaneză și i-a pus în postură de minoritari într-o regiune considerată ca fiind leagănul ortodoxiei și culturii sârbe.

Situația a avut efect în menținerea zvonurilor despre o acțiune discriminatorie forțată de către albanezii care ar fi favorizat migrația (alungarea) populației de origine slavă, pentru a crea o omogenitate etnic-religioasă albanezo-musulmană și a preîntâmpina secesiunea.

Sârbii trăiau, în acest fel, frustrări și resentimente datorate autorităților federale, care au așezat Serbia în inferioritate față de celelalte cinci republici iugoslave și cele două regiuni autonome, Kosovo și Vojvodina (și ea preocupată de autonomie). Decizia Ligii comunistilor sârbi de a menține echilibrele constituționale și temerea de a declanșa o liberalizare democratică a însemnat, de fapt, renunțarea la consolidarea construcției politice și culturale a conviețuirii interetnice și agravarea situației țării, în ansamblu.

Luna septembrie a anului 1986, precum și ianuarie a anului următor, 1987, au zguduit mediul politic iugoslav prin apariția a două documente elaborate de două grupuri de intelectuali din Belgrad și Ljubljana. Un „Memorandum”¹⁵ redactat de membri ai Academiei de Științe și Arte a Serbiei și o culegere de eseuri publicate în revista slovenă „Nova Revija”, editată sub titlul „Contribuții pentru un program național sloven”.

În *Memorandumul*¹⁶, care cuprinde două părți: „Crizele în economia și societatea iugoslavă” și „Statutul Serbiei și națiunea sârbilor”¹⁷, s-a publicat o serie de puncte de vedere despre națiune și reorganizarea statului, care au fost extrem de controversate în epocă.

Spre exemplu, în cea de a doua parte a acestui document se încearcă o demonstrație a inferiorității statutare a sârbilor în Iugoslavia, cu exemple din Kosovo și Croația, prin care se invocă faptul că, de 300 de ani, albanezii comit un genocid împotriva sârbilor din Kosovo, motiv pentru care peste 500.000 de sârbi au fost nevoiți să se refugieze din regiune; în ultimii 50 de ani sârbii au fost victime ale asimilării, schimbării religiei și ale genocidului cultural, pe fondul unei profunde îndoctrinări ideologice. Într-o eventuală prăbușire a Iugoslaviei, Serbia va trebui să-și urmeze obiectivele naționale. Documentul a fost considerat o expresie a naționalismului sârb, a cărui manifestare viza crearea Serbiei Mari¹⁸.

Culegerea de eseuri slovene, celălalt document aflat în antiteza *Memorandumului*, conține șaisprezece texte cu un conținut naționalist de polemici dezlănțuite, considerate de sârbi o sfidare, ce nu i-a oprit, însă, pe sloveni să publice noi reviste cu contribuția și dinamismul unor tineri receptivi și atenți la problemele serioase ale mediului socio-politic iugoslav.

Ambele documente s-au constituit în alternative ale momentului la soluțiile avansate în acei ani, într-un proces de intensă frământare socială etnică și religioasă.

Motivația profundă a conflictelor care au condus la dezmembrarea Iugoslaviei este un subiect de studiu care n-a fost epuizat întrutotul. Dar, majoritatea opiniilor și analizelor post-conflict converg spre rolul decisiv pe care l-a avut în declanșarea acestui proces resurecția ideii de Serbia Mare, promovată de naționalității sârbi și susținută de politica regimului Miloșevici.

Textele cu profunde reverberații naționaliste au dinamizat presiunea exercitată asupra populației slave din Kosovo și au condus la proteste publice vehemente, urmate de marșuri prin capitala federației, Belgrad. Defășurarea evenimentelor au generat apariția, în sânul Ligii comunistilor, a două curente de opinie politică oponente, dar cu o orientare comună: spre o soluție pentru criza societății iugoslave. Cele două curente erau promovate de Milan Kučan¹⁹, reprezentantul slovenilor și Slobodan Miloșevič, reprezentantul sârbilor.

Viziunea acestor opinii s-a diluat, în ultimă instanță, la un concept separatist.

Pe fondul unei grave situații economice, dar și politico-sociale, falimentul unuia dintre giganții economiei iugoslave – „Agrokomerc” (întreprindere bosniacă de produse agro-alimentare), criza de încredere politică din Muntenegru și imposibilitatea unei modificări constituționale fără un acord unanim au generat un puternic sentiment popular de neputință. La acesta, Miloșevič a răspuns prin încurajarea protestelor populare, abordarea unui limbaj incisiv și susținerea unor mitinguri aprinse în tonuri naționaliste. A fost înăspriată represiunea antialbaneză, s-a instituit controlul direct al Ligii comunistilor asupra mass-media și s-a accentuat opoziția față de Slovenia, care deținea, în acea perioadă, președinția Federației.

La Ljubljana, un grup de tineri redactori de la revista „Mladina” a fost condamnat de un tribunal militar la pedepse privative de libertate, sub pretextul dezvăluirii unor informații considerate secrete militare (planul de intervenție pentru restabilirea ordinii în Slovenia). Iar pentru că procesul s-a desfășurat în limba sârbo-croată și nu în limba slovenă, protestele publice s-au înmulțit, iar incadescența a fost atinsă când manifestațiile de stradă au răsturnat guvernul din regiunea Vojvodina.

Derularea ulterioară a evenimentelor au acutizat opoziția sârbo-croată, pretextul polemicii fiind Kosovo.

În noiembrie 1988, a venit rândul conducerii kosovare să fie înlăturată prin violențe de stradă. Situația se generaliza, cu implicații tot mai serioase.

Sfârșitul anului 1988 aducea cu el organizarea unui mare miting, la Ljubljana, în semn de solidaritate cu minerii albanezi aflați în grevă, ceea ce a intensificat măsurile polițienești împotriva populației albaneze din Kosovo, în timp ce relațiile interetnice din Iugoslavia se aflau într-un real impas. Dacă răsturnările de factură politică s-au produs, până atunci, doar în regiuni, în ianuarie 1989 a venit și rândul conducerii unei republici – Muntenegru – să fie înlocuită.

Pe acest fond, a fost marcată trecerea a 600 de ani de la celebra bătălie de pe câmpia Mierlei²⁰, prin discursul ultranaționalist rostit de Miloșevič în luna iunie a anului 1989, pe câmpia din Kosovo, când a vorbit unei mulțimi extaziate despre înfruntările armate la care ar trebui să se aștepte poporul sârb.

Lovitura de grație aplicată unității țării a fost de ordin economic, atunci când guvernul sârb a întrerupt relațiile economice cu partenerii sloveni. Conflictele interne au devenit foarte grave, iar confruntările dintre comuniștii sârbi și sloveni, pe seama provinciei Kosovo, au ieșit la lumină în timpul congresului partidului din ianuarie 1990, când, după două zile de discuții contradictorii, delegația slovenă s-a retras, fiind urmată într-o succesiune rapidă de celelalte componente republicane.

Perspectiva unei sciziuni între ortodocșii din Liga comuniștilor și reformatorii din noul Partid socialist, despre care se vorbea în timpul congresului, nu s-a concretizat deoarece dezagregarea s-a produs din rațiuni naționaliste și nu ideologice-religioase.

Neînțelegerile dintre republicile iugoslave au atins punctul critic în anul 1991. Pe fondul unui climat afectat de lipsa de colaborare au apărut secesiunile urmate de războiul în fața căruia guvernele europene, dar și alte state ale lumii, au dovedit neputință.

Cei doi lideri Milošević și Kučan s-au întâlnit, în luna ianuarie 1991, pentru a discuta despre separarea pașnică a Sloveniei și garantarea dreptului sârbilor de a trăi în noul stat. Faptul că s-a ajuns la un acord a aprins polemicile în Croația. Într-o regiune în care limba vorbită era sârbocroată iar revendicările teritoriale și diversitatea etnic-culturală erau strâns legate unele de altele, devenea din ce în ce mai grea menținerea unui climat de pace stabil.

Au urmat conflicte armate sângeroase între principalele etnii iugoslave. La Borovo Selo²¹ s-a înregistrat primul asasinat (au fost uciși 12 polițiști croați și trei sârbi), eveniment care a „detonat” destămarea Iugoslaviei și pregătirea războaielor ulterioare. Faptul că patru polițiști croați au intrat în localitate și au încercat arborarea unui drapel croat în locul celui iugoslav a fost un gest pe care sârbii l-au asociat mișcării ustășe²².

La 1 martie 1991, în localitatea Pakrac din Croația s-au desfășurat ciocniri între forțele de poliție croate și sârbii croați datorate momentului în care sârbii au arborat drapelul cetnicilor²³ în întregul oraș.

În luna mai 1991, Stipe Mesić²⁴, căruia ar fi trebuit să-i revină președenția Federației pe principiul rotației, a fost împiedicat să ocupe această

funcție datorită lui Milošević, care controla, deja, voturile din regiunile Vojvodina și Kosovo. În acest fel, armata a rămas fără comandă, iar, pe fondul confuziei create, Slovenia și Croația și-au votat, la 25 iunie 1991, independența. În Slovenia s-a ordonat preluarea controlului la frontierele cu Italia, Austria și Ungaria, iar pe fondul vidului de putere guvernul și parlamentul federal au cerut Ministerului de Interne să reia controlul granițelor internaționale cu concursul armatei aflate în Slovenia. În aceste condiții, a izbucnit războiul.

REAȚII EUROPENE

Momentul dizolvării Federației Iugoslave a fost tratat cu unele greșeli costisitoare ale Comunității Europene, care nu a anticipat criza și nu a prevăzut deznodământul ei.

Multă vreme, Comunitatea Europeană s-a blocat în propriile acțiuni, cu dorința de a menține Federația în forma ei inițială. Mai mult decât atât, entitatea instituțională a Uniunii Europene a fost surprinsă de inițiativele unilaterale ale unor membri ai săi, care au precipitat întregul proces prin politica faptului împlinit. (A se vedea recunoașterea rapidă a Croației de către Germania și deschiderea de către aceasta a unei ambasade la Zagreb, înainte ca Uniunea Europeană să se dezmeticească despre ce e vorba!)

La izbucnirea conflictului și pe timpul derulării acestuia, nu au existat informații despre ceea ce se întâmpla, în realitate, în zonă. Comunitatea internațională a lăsat ca imaginile despre comiterea unui așa-zis genocid să-i anime acțiunile, insistând chiar pe faptul că este o problemă strict europeană.

După Conferința de la Haga pentru fosta Iugoslavie²⁵ și punerea în aplicare a Planului Lordului Carrington²⁶, situația a fost lămurită și a fost anunțat colapsul.

Sârbii au fost percepuți ca artizani ai colapsului iugoslav, ceea ce a determinat reacția olandeză prin care se cerea Europei Occidentale să interpună forțe militare între părțile combatante din fosta Iugoslavie.

Belgradul a refuzat, însă, intervenția oricăror trupe străine pe teritoriul unui stat suveran.

CERINȚA EXTERNĂ A „AUTODETERMINĂRII POPOARELOR”

Anii 1989-1991 au însemnat o cotitură radicală asemănătoare, întrucâtva, Revoluției franceze care, cu două secole în urmă, anula sancțiunea divină a puterii suveranului, oferind-o națiunii. De data aceasta, apare întrebarea inevitabilă, pusă exact pe dos: „cine, după Dumnezeu și ideologie, ar putea da legitimitate statului?”. O parte a lumii preopolitice balcanice a considerat că „răspunsul cel mai adecvat timpurilor era dat de popor, adică de națiune, la rândul său identificată cu etnia (...). Se considera că omogenitatea (etnică, lingvistică și culturală) ar fi făcut mai puțin conflictuale raporturile sociale”²⁷.

După ce Comunitatea Europeană a respins propunerea olandeză de retrasare a frontierelor interne iugoslave, avansată în iulie 1991, două luni mai târziu au început să se intensifice luptele din Croația.

Pe acest fond, la 7 septembrie 1991, în prezența lordului Peter Carrington, reprezentantul Comunității Europene, au început lucrările Conferinței de la Haga asupra Iugoslaviei, la care au participat atât reprezentanți ai guvernului federal iugoslav, cât și reprezentanți ai republicilor secesioniste.

O lună mai târziu, Conferința a cerut oficial să se exercite *dreptul de autodeterminare al popoarelor din Iugoslavia*, ținându-se seama de drepturile și interesele minorităților etnice din fiecare republică.

Consiliul de Miniștri ai Afacerilor Externe din cele 12 țări membre ale Comunității și-a dat acordul, la 6 octombrie 1991, ca negocierile de la Haga să fie urmate de recunoașterea acelor republici iugoslave, care își asumau respectarea drepturilor omului, principiul negocierii tuturor disputelor frontaliere și cel al inviolabilității frontierelor interne.

Sârbii și-au exprimat nemulțumirea față de aceste condiții, motiv pentru care au făcut presiuni ca regiunile din Croația, în care sârbii erau majoritari, să se unească cu Serbia.

Conferința a dat prea puține rezultate. Unul dintre ele a fost înființarea Comisiei de Arbitraj a

Comisiei Europene prezidată de Robert Badinter, care, după negocieri, avea sarcina să clarifice raporturile constituționale dintre fostele republici iugoslave.

La 7 decembrie 1991, Comisia „Badinter” și-a prezentat concluziile, potrivit cărora Federația Iugoslavă se afla în proces de disoluție. Uniunea Europeană a încercat să indice cauzele principale ale dizolvării Republicii Federative a Iugoslaviei și a solicitat Comisiei „Badinter” să examineze maturitatea politică a republicilor care și-au exprimat intenția de a-și declara independența. Pe fond, totul era în regulă. Rezultatul, însă, nu a fost respectat, cu toate că, în opinia oficialilor macedoneni, Slovenia și Macedonia îndeplineau toate condițiile, Croația își modificase Constituția, reglementându-și abordarea asupra minorităților, iar ceilalți aveau probleme mai mari. Aceasta a fost ultima decizie comună a UE.

După ce rezultatul Comisiei a fost respins, UE a recunoscut Slovenia și Croația, lăsând Macedonia la o parte.

Ulterior, UE a dorit în termeni reali intervenția SUA și, în acest fel, *Tratatul de la Dayton*, pare să fi salvat mai mult Uniunea Europeană decât Bosnia.

Pe de altă parte, Macedonia a avut mai mult noroc în a-și defini independența față de Serbia prin recunoașterea mutuală, în anul 1996, a caracterului frontierelor dintre cele două țări, ceea ce poate fi înțeles ca un act de deconstrucție/defragmentare din celelalte republici ex-iugoslave.

DEMOCRAȚIA POZIȚIONATĂ ÎNTRE CETĂȚENIE ȘI ETNIE

Confruntările post-Război Rece care au urmat secesiunii Iugoslaviei, considerate „expresia cea mai dramatică a conflictului dintre localism și globalizare”²⁸, au fost receptate de comunitatea internațională ca niște războaie locale, marcate de purificare etnică. Dar asemenea tragedii pline de violență au marcat întregul secol XX, de la fascismul italian până la schimbările de populație petrecute în Europa centrală.

Recrudescența conflictelor s-a intensificat, însă, pe seama naționalismului, consolidat ca

doctrină politică și identificat cu etnia. Punerea în practică a acestei ideologii a condus la schimbarea forțată a componenței demografice, sociale și culturale în întreg spațiul ex-iugoslav.

Pe de altă parte, modernitatea acestor conflicte a rezultat din natura surselor de legitimitate a statelor, din ordinea și structura lor interioară, precum și din modelul de democrație construită pe fondul securității regionale și al noii arhitecturi geostrategice internaționale.

În aceste aranjamente, Grecia, spre exemplu, ca stat euroatlantic contributor la deciziile privind gestionarea conflictelor din spațiul fostei Iugoslavii, a dus o politică externă față de restul Balcanilor destul de reacționară, care nu a avut un efect stabilizator. S-a aliat, în mod tradițional, Serbiei pe care și-o dorea influentă în spațiul ex-iugoslav și a exteriorizat un comportament permisiv față de regimul de la Belgrad. Acesta era contestat în mediul internațional, cu precădere pentru războiul din Bosnia (1992 și 1995), unde cele mai multe victime s-au înregistrat în rândul civililor neînarmați.

Grecia nu a solicitat regimului Milosević să-și tempereze politica față de Kosovo, din cauza căreia s-au aprins interetnic Balcanii de Sud. Dar, în egală măsură, și-a menținut rezerva față de Ibrahim Rugova, liderul albanezilor din Kosovo, pentru că se temea de orice agitație la granițele sale nordice, de unde se simțea amenințată de Turcia. Politica externă a Greciei de susținere a Serbiei ortodoxe a fost mai mult decât fătășă.

O altă țară majoritar ortodoxă, Macedonia, a constituit, însă, și constituie pentru diplomația greacă o problemă de mai bine de două decenii. După unii comentatori, „dacă sincronizarea măsurilor cu Belgradul pentru a dezmembra Macedonia ar fi fost dusă la bun sfârșit, Grecia s-ar fi trezit în situația de a avea o frontieră terestră cu Serbia”²⁹. Guvernul grec, însă, s-a confruntat în anul 2001 cu o serioasă criză în relațiile interetnice, motiv pentru care s-a angajat într-o contribuție semnificativă la reconstrucția Macedoniei, în sensul că a creat cele mai puține probleme mediatorilor internaționali angajați să prevină derapajul acestei țări într-un război civil.

Intensitatea conflictelor a fost dată și de lipsa de reacție a comunității internaționale. Realității considerau că evenimentele din Balcani nu

reprezentau un risc pentru securitatea Occidentului, deși violențele interetnice și strămutările de persoane erau considerate pentru intervenționiști o reală problemă. Acordul de la Dayton, impus de SUA și semnat la Ohio, în noiembrie 1995, ar fi putut avea o influență decisivă asupra Bosniei, contribuind fie la reunificarea, fie la dezintegrarea definitivă a acesteia. Semnarea acordului chiar de cei care se făceau responsabili de nașterea conflictului a fost o eroare: populația afectată din statele ex-iugoslave pulverizate de conflicte a înțeles gestul ca pe o recunoaștere adusă de comunitatea internațională celor care au început, de fapt, războiul. Iar repercusiunile s-au resimțit, în mod așteptat, în Kosovo, unde era activată strategia rezistenței non violente și a „statului paralel”. Așa că, NATO și-ar fi pierdut total credibilitatea dacă l-ar fi lăsat, în anul 1998, pe Milosević să-și ducă planurile la îndeplinire.

„Națiunile din Grupul de Contact (Rusia fiind prezentă în cea mai mare parte a timpului) speraseră că Milosević poate fi convins să accepte o soluție tip Dayton pentru Kosovo. Suveranitatea iugoslavă nu va fi abrogată, iar insistențele Occidentului nu erau doar o tentativă de a-l înlătura de la putere”³⁰. Dar o astfel de gândire era greșită, pentru că liderul sârb ar fi pierdut mult mai mult în Kosovo, care reprezenta inima creștin-ortodoxă a Serbiei și unde oricum adusesese pierderi masive UCK, decât a avut de pierdut în Bosnia.

Alți analiști pe probleme de apărare citați de Tom Gallagher³¹ au susținut o viziune de-a dreptul apocaliptică, culpabilizându-l pe Milosević postfactum, într-un proces de intenție pur și dur. Acesta, nici mai mult, nici mai puțin, „a căutat să provoace bombardamentele aeriene”, considerând că „starea proastă a planificării operaționale în cadrul NATO și acuta lipsă de unitate vor atrage după sine atacuri aeriene pe termen scurt sau chiar superficiale”. Această strategie, susține analistul citat, „i-ar fi asigurat acoperirea perfectă pentru a desfășura o operațiune de epurare etnică, ce ar fi eclipsat tot ceea ce mai fusese văzut până la acea dată în Iugoslavia”.

Evidența ne certifică în mod clar faptul că disoluția Iugoslaviei a provocat un vid în interiorul surselor de legitimitate a statului și a deschis calea spre intensificarea până la apogeu a conflictelor, în principiu, latente, deja existente în acest spațiu.

După atâtea experiențe traumatizante la adresa unor popoare întregi, axioma care trebuie avută în vedere într-o societate multiethnică și multireligioasă este că, în toate cazurile, politicile menite sau care au ca efect asigurarea înțelegerii uneia sau alteia dintre etnii, religii sau culturi sunt sortite eșecului, pe termen mai scurt sau mai îndepărtat.

Predominanța unei identități balcanice este nu numai imposibilă, dar ar deveni distructibilă deoarece nu s-ar putea realiza decât prin modificarea cu forța a unei structuri sociale preexistente. Este de fapt, ceea ce a contribuit decisiv la acutizarea surselor de conflict.

Identitățile naționale, și chiar supranaționale, derivate din apartenențe religioase și origini comune - slave, ilire, elene sau latine - au fost antrenate în conflict alături de propriile culturi materiale. Din cazuistica analizată reiese că unul dintre obiectivele care au angajat forțele în conflict a fost acela de a șterge mărturiile unei identități prin distrugerea monumentelor și a urmelor sale de cultură materială, inclusiv prin nerecunoașterea limbii acelei identități, care ar putea fi izvor de mărturie despre un trecut ce trebuia îngropat.

Încercarea de a agresa realitatea prin abolirea sau marginalizarea minorităților și îndepărtarea lor de realitățile religioase tradiționale au contribuit la menținerea unei stări conflictuale prelungite. Din păcate, radicalizarea naționalismului a condus, *a priori*, la transformarea unei comunități politice într-o comunitate etnică, iar etnicitatea a devenit garantul unității politice statale.

Într-un stat multiethnic nu poate fi garantată loialitatea minorității față de structurile sale, ci doar față de valorile lingvistice și culturale. S-a acordat prea multă încredere factorului economic ca fiind unicul instrument capabil să scoată din criză spațiul supus conflictelor, dar nu s-a înțeles că, totuși, cultura și mentalitatea de masă au contribuit decisiv la generarea acestora.

Putem spune că războaiele balcanice post-Război Rece au fost guvernate de legile *incompatibilității voințelor*, a *flexibilității și interdependențelor active*, dar și, în egală măsură, influențate de principiul valorii.

Pentru a argumenta acest lucru, pornim de la înțelegerea sistemului de valori ca pe o acumulare de precepte, referințe și reguli de conduită, confir-

mată în timp și spațiu și care exprimă nivelul de civilizație al unei societăți.

E drept că valorile nu pot justifica și nu au puterea de a susține nicidecum războiul, dar se constituie în coordonate și limite ale acestuia.

Sistemul de valori specific spațiului ex-iugoslav, caracterizat prin capacități și calități multinaționale, cu principii tradiționaliste și chiar cutumii, cu o acoperire multiethnică nu tocmai riguroasă, a fost, în cele din urmă, benefic, în sensul că nu a putut susține decât o serie de conflicte cu mentenanță strategică locală.

Note

¹ Vezi http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/optimizarea_utilizarii_sistemelor.pdf consultat la 20.10.2007

² Potrivit „Agendei Thessaloniki 2003” UE acordă prioritate ridicată în inițiative și activități care vizează reconcilierea pentru viitor, prin depășirea moștenirilor din trecut, care sunt obstacole pentru normalizarea și dezvoltarea democratică. În acest sens, rolul educației, dezvoltării sociale și culturii este esențial în schimbarea mentalităților, promovarea toleranței, asigurării coexistenței etnice și religioase și modelarea societăților democratice moderne

³ Arnold Wolfers, „Discord and Collaboration Essays on International Politics”, in *The Goals of Foreign Policy*, cap.V, (Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1962), pp.67-80

⁴ Teolog protestant german și scriitor în filozofia religiei și psihologia istoriei a fost un continuator al conceptelor de sociologie a religiilor lui M. Weber.

⁵ Octavian Știreanu, *Puterea din afara puterilor. Forța și vulnerabilitatea mass-media*, teză de doctorat (București, Biblioteca SNSPA, iulie 2009), p.72

⁶ Ibidem

⁷ Mircea Malița, *Jocuri pe scena lumii*, Ed.C.H. Beck, București, 2007, pag.8.

⁸ A fost lansat oficial ca *European Recovery Program* (ERP), în anul 1947 și reprezentat primul plan de reconstrucție conceput de Statele Unite ale Americii și destinat aliaților europeni din al doilea război mondial. În luna iunie 1947, miniștrii de externe francez și englez, Georges Bidault și Ernest Bevin au semnat comunicatul prin care 22 de state europene au fost invitate să-și trimită reprezentanți la Paris pentru a gândi un plan de reconstrucție europeană

⁹ Zbigniew Brzezinski, *Marea Dilemă - a domina sau a conduce* (București, Editura Scripta, 2005), p.190

¹⁰ Sir Karl Raimund Popper (1902-1994) este considerat unul din cei mai mari filozofi ai științei sec. XX, susținător al ideii unei societăți deschise și fondatorul raționalismului critic împotriva determinismului istoric

¹¹ Principalul promotor al politicilor în domeniul minorităților etnice din Europa Centrală și de Est, în

perioada post-Război Rece sunt OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa) și Consiliul Europei. În acest scop a fost creată instituția Înaltului Comisar pentru Minorități Naționale. Cele mai importante documente prin care este reglementată protecția minorităților sunt: Actul final de la Helsinki (1975) – prin care drepturile omului devin subiect legitim și o preocupare a tuturor statelor membre ale OSCE; Documentul Conferinței de la Copenhaga asupra dimensiunii umanitare a OSCE, care cuprinde un set de norme privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, non-discriminarea, utilizarea limbilor minorităților și educația minorităților; Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale (1950), Carta Europeană a Limbilor Minoritare și Regionale (1992) la care a fost adăugată Recomandarea 1201 cu protocolul adițional intrată în vigoare în 1998; Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale (1994); Tratatul asupra Uniunii Europene, art. 13

¹² Vezi "Arepagitica" de Milton (1644), "Epistola de toletantia" de Locke (1689) sau "Traité sur la tolerance" de Voltaire (1763)

¹³ Karl Popper, *The Open Society and its enemies*, vol. II, (Ed Routledge, Taylor and Francis Group, 1971), pp.108-109

¹⁴ De origine sârbo-croată, a condus Partidul Comunist din Kosovo în perioada 1970-1980, din care a fost exclus în 1981, datorită implicării sale în protestele etnice, pentru care a fost arestat și închis doi ani. A fost consilier al al primului ministru Agim Çeku, din anul 2001. În anul 2002 a fost citat ca martor la Tribunalul Internațional de la Haga pentru Crimele de Război din fosta Iugoslavie, în procesul împotriva lui Milošević

¹⁵ Vezi European Stability Initiative, http://www.esiweb.org/index.php?lang=en &id=281&story_ID=13&slide_ID=18, consultat la 10.02.2010.

¹⁶ Melissa Katherine Bokovoy, Jill A. Irvine, Carol S. Lilly, *State-society relations in Yugoslavia, 1945-1992*, (Scranton, Ed. Haddon Craftsmen, 1997), p. 322

¹⁷ Melissa Katherine Bokovoy, Jill A. Irvine, Carol S. Lilly, *State-society relations in Yugoslavia, 1945-1992*, (Scranton, Ed. Haddon Craftsmen, 1997), p. 322

¹⁸ Stjepan Gabriel Meštrović, "Genocide after emotion: the postemotional Balkan War" (London, Ed. Routledge, 1996), pp. 102

¹⁹ Primul președinte al Republicii Slovenia din 1990. A fost cel mai mare dintre cei cinci copii născuți într-o familie de intelectuali de religie lutherană.

²⁰ Bătălia de la Kosovo Polje a avut loc la 15 iunie 1389, în ziua Sfântului Vitus. Nu există foarte multe documente scrise despre această bătălie, cele mai multe izvoare scrise fiind date de folcloristica sârbă. Reprezintă un moment istoric de referință pentru identitatea națională a sârbilor. Kosovo avea importanță strategică pentru Imperiul Otoman, condus, pe atunci de sultanul Murad, care și-a înfruntat oștile cu armata lui Lazăr, regele sârbilor, deoarece se afla la răscrucea celor mai importante căi comerciale din Balcani

²¹ Localitate aflată în imediata vecinătate a municipiului Vukovar din estul Croației locuită de o comunitate majoritar sârbă.

²² Laura Silber, Allan Little, *Iugoslavia, Moartea unei națiuni* (Ed. Penguin Books, 1997), p. 141

²³ Grupare paramilitară din perioada premergătoare primului război mondial și care, în timpul celui de-al doilea război mondial, s-au supus autorității guvernului regalist. Pe parcursul istoriei moderne au fost asociați sârbilor și muntenegrenilor din Republica Federativă a Iugoslaviei.

²⁴ Este cel de-al doilea președinte al Croației independente, exercitându-și funcția pentru două mandate din anul 1999 și până în februarie 2010. A îndeplinit și funcția de prim-ministru.

²⁵ Comisia de arbitraj pentru fosta Iugoslavie a fost înființată urmare a Declarației asupra Iugoslaviei, adoptată la 27 august 1991, de către miniștrii de externe din 12 state. În primă fază, această Comisie era compusă din cinci președinți ai curților constituționale din state membre ale Comunității. Ulterior Conferinței de la Londra asupra fostei Iugoslavii, din 26-27 august 1992, din Comisie fac parte trei președinți ai curților constituționale, un judecător al Curții Europene a Drepturilor Omului și un membru desemnat de către Președintele Curții Internaționale de Justiție. După crearea sa, Comisia a fost prezdată de Președintele Consiliului Constituțional francez - M.R. Badinter („Comisia Badinter”).

Competența sa de principiu a fost aceea de a pronunța sentințe arbitrale prin care să pună capăt diferendelor care-i erau supuse de către state, diferențele apărute urmare a dizolvării Iugoslaviei (sub rezerva unei „autorizări” date de copreședintele Conferinței Internaționale pentru fosta Iugoslavie)

²⁶ Planul Lordului Carrington exprima dorința Uniunii Europene de a pune capăt războiului civil din Iugoslavia în anul 1991. Planul prevedea ca fosta Iugoslavie să se dividă în șase republici recunoscute de legislația internațională și care să avanseze într-o asociație economică care să aibă stabilitate și să fie recunoscută ca Iugoslavia. Minoritatea sârbă din Croația trebuia să ofere garanții internaționale în ceea ce privește securitatea, având o largă autonomie. În permanentă, Slovenia considerat că lordul Carrington a dorit să recreeze Iugoslavia. Slovenia, ce putea fi una dintre cele mai prospere republici, nu a fost de acord cu acest plan și s-a opus semnării, asemeni Croației. Alte obiecții au fost ridicate pe motiv că s-au acordat prea multe drepturi sârbilor. Albanezii din Kosovo și ungurii din Vojvodina, potrivit planului, ar fi rămas sub controlul Serbiei.

²⁷ Stefano Bianchini, *Problema Yugoslavă* (București, Ed. All, 2003), p.173

²⁸ *Idem*

²⁹ Tom Gallagher, *Balcenii în noul mileniu* (București, Ed. Humanitas, 2006), p.41

³⁰ Martin Woollacott, „How the man we could do business with becoming the man we must destroy”, în *The Guardian*, 3 aprilie 1999 citat în vol. „Media discourse and the yugoslav conflicts, representations of Self and Other”, Edited by Pål Kolst, 2009, p.121

³¹ Tom Gallagher, *Balcenii în noul mileniu* (București, Ed. Humanitas, 2006), p.88

³² Karl Popper, „*The Open Society and its enemies*”, vol. II, Routledge, New York, 1971, pp.108-109.

ABSTRACT

The profound cause of the conflicts which lead to Yugoslavia dissolution is a research issue that has not been exhaustively studied yet.

The analysis of conflicts religious dimension must be done separately from the social or economical dimension, even if there are natural relations among them.

The ethnic-religious and identity conflicts have been justified by the need of minority groups to claim their civil rights in the new created countries, although Popper said that "what we have to require is not only our protection, but also the others' protection of the state"¹.

One of the post-conflict conclusions is that in a multiethnic state the minority's loyalty to its structures can not be guaranteed, but the loyalty to their linguistic and cultural values. Too much trust have been invested in the economic factor as being the only instrument able to take the conflict area out of crisis, but there has not been pointed out that culture and mass mentality decisively contributed to generating conflicts.

From this point of view, the religion may be considered to have been the constant element which gained after the peace treaties were agreed upon to end these conflicts. This is the reason why, in these states, the religious dimension moved from the conflict area to peace area, getting a distinct sequential importance in the national security plan and enforcing its responsibility in supporting the linguistic, identity and ethnic traditions.

Keywords : Balkans, conflict, religious dimension, multiculturalism, multiethnic, post-Cold War.

Mihaela Stănciulescu, defended her doctoral thesis in political studies and international relations in December 2010 at the National School of Political and Administrative Studies of Bucharest with the theme: "The religious dimension of Balkans conflicts during post Cold War. Case study – Macedonia". She's working for Romanian National Ombudsman Institution as coordinator expert of Local Office from Pitești with competences in protection of fundamental rights and the rights of citizens and she is associated lecturer to the University of Pitești, Orthodox Theology Faculty.

VIITORUL UNIUNII EUROPENE

UE la răscruce. Va supraviețui Uniunea următorului deceniu?

Prof. univ. dr. Vasile Secăreș

Primul deceniu al acestui secol a produs numeroase argumente pentru ideea – devenită la un moment dat aproape un clișeu – că UE este o istorie de succes. Viziunea fondatoare a integrării europene era confirmată – păreau să spună faptele – în punctele esențiale ale procesului: transformarea comunității într-un spațiu de securitate și cooperare, care reușea, de mai bine de o jumătate de veac, să excludă utilizarea forței; accesul la o poziție de cea mai mare importanță în economia mondială și în sistemul internațional pe baza coordonării și reprezentării intereselor țărilor membre; continua extindere a domeniilor acoperite de procesul integrării; întărirea instituțiilor europene; EMU, PESC și PESA (acum PSAC) etc.

Declarația de la Berlin, care a încununat întâlnirea informală a șefilor de stat și guvern (24-25 martie 2007), prilejuită de aniversarea a 50 de ani de la semnarea *Tratatului de la Roma*, putea să afirme cu totul întemeiat că „European integration shows that we (cetățenii Europei – nota mea) have learnt the painful lessons of a history marked by bloody conflicts” și, de asemenea, că „*Thanks to the yearning for freedom of the peoples of Central and Eastern Europe the unnatural division of Europe is now consigned to the past*”.

E adevărat, eșecul proiectului Constituției Europene ridică, la mijlocul acestui deceniu, semne serioase de întrebare, dar „*all in all*”, UE devenise o construcție impresionantă, complexă, solidă prin diversitatea soluțiilor puse în operă; sau, cum ne place de mai mult timp să spunem, comunitatea se impunea în peisajul începutului

de secol 21 ca o realitate politică cu totul nouă, care nu semăna cu nimic altceva, o *entitate post-modernă*, care ieșise din logica sistemului westphalian și anunța vremurile ce aveau să vină. Ea era deja un actor global: cum afirma José Manuel Barroso „...the European Union is undoubtedly a global player”¹. Această Uniune de 27 de state, cu aproape 500 milioane de locuitori și producând un sfert din PIB-ul mondial este o *super-putere economică* – ea reprezintă cea mai mare piață integrată din compunerea economiei mondiale; este prima putere comercială a lumii și cel mai mare furnizor de asistență internațională pentru dezvoltare; UE este de asemenea „a *super-soft power*”, o *putere normativă*, capabilă să difuzeze valorile și normele ce o definesc dincolo de frontierele sale – care are „ce să-i învețe pe alții”². Barroso spunea de pildă: „our founding principles of freedom and democracy, market-economy and solidarity constitue a pole of attraction and a positive reference for many people in the world.”³

Este un fapt că politicile interne comunitare afectează întregul glob, își pun amprenta asupra evoluției mondiale. Standardele stabilite la Bruxelles au implicații semnificative pentru producția și comerțul internațional. Orice companie non-UE care dorește să pătrundă în spațiul comunitar trebuie să le îndeplinească și să le respecte – iar aceasta înseamnă adesea că poate să lucreze – să-și comercializeze produsele oriunde în lume (adoptând standardul cel mai strict – cel al UE). La fel, stabilirea unor cerințe și criterii mai stricte de mediu la nivel comunitar (vezi de pildă Directivele 2002/95/CE și 2002/96/CE),

circulația informației privind riscurile asociate anumitor substanțe sau produse pentru sănătate sau protecția mediului și apoi reacția opiniei publice au oferit UE posibilitatea de a fi un actor global în acest domeniu.

Că Europa se afla pe drumul cel bun o confirma și succesul lărgirii majore din 2004-2007 către Europa Centrală și de Est: pentru toate țările foste comuniste integrarea europeană fusese un deziderat fundamental, iar UE era un simbol al libertății și prosperității. Să adăugăm în sfârșit „compromisul” reușit la Lisabona, care dăta Uniunea cu noi instituții și noi soluții, întărind capacitatea UE de a se manifesta ca un actor important în relațiile internaționale până în anul 2020 (depășindu-și condiția de simplă zonă de comerț liber sau piață unică).

Puțini voiau, totuși, să vadă că „istoria de succes” a UE bloca „accesul” către problematica dificilă – mereu prezentă – a eșecurilor sau pur și simplu a incapacității instituțiilor europene de a aborda și de a găsi cu adevărat soluții pentru provocările majore ale procesului integrării. Desigur, au fost voci, în dezbaterile politice sau în cea de specialitate (studiile europene), care au formulat un număr de puncte de vedere critice sau euro-sceptice etc. Erau apoi profețiile sumbre de peste ocean – dar ele nu erau de luat în considerare: „erau interesante”. Și a fost mai ales, am amintit deja acest lucru, impactul impasului constituțional din 2005: întrebările apărute în legătură cu originea crizei și cu ceea ce era de așteptat să se întâmple în continuare într-o Uniune prinsă între perceperea unui eșec socotit fatal pentru dimensiunea politică a integrării europene și acceptarea unei „înghețări reflexive”, urmate ulterior de construirea soluției de compromis. Jean-Claude Juncker identifica atunci o ciocnire a două viziuni distincte asupra Europei și anume conflictul între o Europă economică și una politică: între cei care văd UE mai curând ca o piață internă și cei care aspiră către finalizarea unificării politice. Mai tranșant, John Palmer, de la European Policy Center, vorbea despre colapsul „viziunii comune” cu privire la scopul fundamental și obiectivele UE, ceea ce arunca Uniunea „*not in crisis ... (but) in deep crisis*”. Este adevărat, Tony Blair respingea ideea punerii în discuție de către Marea Britanie a „Europei ca proiect politic” sau a concepției sale

„doar ca piață economică”. Criza acestei perioade ar fi fost o „criză de guvernare politică”, apărută în legătură cu provocările pe care le formula pentru UE agenda modernizării economice⁴. Cert este că dezbaterile de la mijlocul acestui deceniu nu a reușit să clarifice lucrurile: nu a pus degetul pe rană.

Am uitat, în toți acești ani, că de la începuturile sale istoria UE pare să fi fost mereu o poveste despre „vestea cea rea” și „vestea cea bună”. Dar vestea bună se confunda cu și întârea încrederea în viitorul integrării europene, hrănind un optimism care aducea adesea a „wishfull thinking”. A venit însă criza financiară; apoi recesiunea economică; și criza Greciei și discuția despre flancul sudic și testul, poate, al Spaniei și Portugaliei și, în general, al țărilor PIGS – ce se mai putea spune, de pildă, despre cazul irlandez: un deficit bugetar de 32% din PIB și o datorie publică care ajungea la 98,6% din PIB? Dintr-o dată însă lucrurile dobândeau alte dimensiuni: aveam problema mai largă și mai gravă a crizei datoriei publice la nivelul UE și atacul asupra Euro și punerea sub semnul întrebării a stabilității zonei Euro – ca să nu mai vorbim despre știrile despre „comitetele secrete” menite să discute alternativele în legătură cu menținerea sau nu (!) a monedei unice sau despre speculațiile – și mai grave – privind posibilitatea revenirii Germaniei la marcă.

Iar aici nu este vorba, pur și simplu, despre seriozitatea problematicii economice sau despre comparațiile cu „marea depresiune a anilor '30” – unii vorbesc deja de „marea depresiune începută în 2008”. Și nici măcar – deși această evoluție merită toată atenția – despre faptul că „reputația” Europei s-a prăbușit în ultimii ani: „*From being the world's most widely admired political experiment enjoying widespread respect and a degree of leadership on policy issues with global impact ... it has in the minds of many been brutally downgraded. Its new image is of a low-growth zone whose member governments have turned away from co-operation and are instead becoming a byword for short-sighted beggar-thy-neighbour tactics imperilling the euro.*” Caracterizarea dură a lui Giles Merrit nu mai are nevoie de comentarii⁵.

Este vorba de altceva: criza actuală a pus în lumină o fragilitate a construcției europene pe

care nimeni nu o luase vreodată în calcul – iar aceasta ridică și *întrebări de ordin politic*, în legătură cu viziunea elitei politice europene sau cu obiectivele guvernelor și politicianilor din țările membre, dar și o *problematică de ordin teoretic*: cât de adecvate au fost modelele și explicațiile teoretice cu privire la procesul integrării europene. Când au fost trecute în revistă, de pildă, primele reacții la criză la nivelul sistemului financiar-bancar european, analiștii au pus în evidență un fenomen de „balcanizare” a acestuia: o retranșare către cadrul național și până la urmă o „renaționalizare” a politicilor statelor membre ale UE. Când guvernele au luat măsuri drastice, generând un aport masiv de fonduri în băncile – private – aflate în pericol, naționalizându-le, a venit și consecința naturală: „datoria voastră este către economia națională”, către întreprinderile germane, franceze etc. Iar perspectiva adoptată în legătură cu situația post-criză a fost și ea pe măsură: „cum vom sta noi, ca țară, atunci?”.

„Vestea bună” ar fi putut să fie reacția puternică la nivelul instituțiilor UE – al Comisiei: pentru menținerea agendei comunitare și punerea în lucru a unei strategii și a unor măsuri europene. Și la Berlin, și la Paris – ca și în alte capitale europene – gravitatea situației pare să fi fost percepută „în termeni europeni”. Angela Merkel aprecia, de exemplu, că „Euro este în pericol, iar Europa s-ar putea afla în fața celei mai mari provocări din istoria sa”. Dacă nu se vor lua măsuri „consecințele vor fi incalculabile”. La rândul său, președintele Sarkozy a cerut o reacție europeană pe măsură și întărirea reglementărilor europene.

Dar ceea ce descoperea Europa era că *tratele nu dotaseră UE cu instrumentele necesare* pentru a face față unei asemenea crize. Și totuși, după Summitul de urgență și reuniunea miniștrilor de finanțe ai „Eurozonei”, Uniunea a dobândit un mecanism de reacție. Mai limpede sau mai puțin limpede, mai cu știre, mai fără știre, UE „a trecut un prag”, venind în ajutorul Greciei, adoptând pachetul financiar de 750 miliarde de Euro (un instrument de credit de 60 de miliarde plus garanția, fondul de rezervă de 440 de miliarde plus 250 de miliarde de la FMI) și luând decizia ca BCE să cumpere obligațiuni emise de statele din zona Euro. Riscul de contagiune și momentul cel mai acut al crizei păreau depășite.

Pentru destui analiști, adoptarea pachetului nu însemna însă și abordarea problemelor fundamentale cu care se confruntă UE: slaba creștere economică, imbalanțele între economiile a căror monedă unică este Euro, competitivitatea scăzută a multor industrii europene, deficitele, dilema austeritate vs. creștere... Părea să fie vorba, din nou, de o încercare de a câștiga timp și nici măcar prea mult: trei până la cinci ani, potrivit lui Giles Merrit⁶. Aș spune, de aceea, că și de această dată, foarte repede n-a mai fost limpede dacă vestea rămâne bună până la capăt. Dezbaterea politică din toată această perioadă a ridicat mai degrabă întrebări stânjenitoare în legătură cu fundamentele integrării europene: de pildă, dacă statele membre ale UE împărtășesc obiective economice comune și doresc aceleași lucruri. Marea Britanie a afirmat clar că nu se simte legată de măsurile luate pentru menținerea Eurozonei. Este de semnalat, pe de altă parte, și efectul de ricoșeu al problemelor cu care se confruntă flancul sudic și totodată al ezitării UE în ajutarea Greciei: țările din Europa Centrală și de Est nu mai văd *Eurozona* ca o „zonă de siguranță”.

Noul guvernator al băncii centrale a Cehiei, Miroslav Singer, recunoștea în vara acestui an (2010) că „adoptarea Euro a devenit mai puțin atractivă pentru Cehia”, din cauza problemelor de credibilitate ale *Eurozonei*, legate de criza datoriei publice. „Eurozona nu este ceea ce părea a fi până de curând, iar atractivitatea ei pentru Cehia s-a redus” – afirma Singer. Curentul de opinie general era că „existența coroanei cehice și independența politicii monetare au susținut Cehia să treacă mai ușor de criză”. La rândul său, viceguvernatorul Mojmir Hampl vedea un fel de „*cuadratură a cercului*” în faptul că Eurozona accepta ca statele membre să aibă autonomie bugetară și în același timp le cere să respecte anumite norme fixe în materie fiscală, adăugând că moneda europeană n-a reușit să armonizeze structura Eurozonei, nici să asigure creșterea economică a țărilor membre și nici să impună reformele economice necesare. Ca urmare, Republica Cehă nu era pregătită „*să renunțe la politica sa monetară*”⁷. O descriere cât se poate de clară a dilemelor actuale.

În acest context, cele mai grave au fost probabil întrebările legate de *corelarea politicilor*

fiscale ale țărilor membre, care au relevat un punct nevralgic major al integrării europene: incapacitatea de a aborda pe fond problema *politicilor bugetare și fiscale la nivelul UE*. Ce înseamnă asta: pur și simplu oprirea în fața tranșelor suveranității naționale, într-o zonă critică de „high politics”, poate la fel de importantă și la fel de greu de atacat în armura sa guvernamentală și statală ca, de exemplu, cea a politicii externe, de securitate și apărare la care se referea Javier Solana când menționa valoarea progreselor făcute din '99 încoace în ciuda durității provocărilor specifice acestui domeniu⁸. Deși în acest context se înmulțesc argumentele în favoarea unei „uniuni fiscale”, „tax is the sacred cow that the EU's sovereign governments resolutely refuse to discuss”⁹. Iar cu aceasta ajungem de fapt la *agenda reală*, la ceea ce spune sau ar trebui să ne spună criza actuală în legătură cu problemele cu care se confruntă UE la sfârșitul primei decade a secolului XXI și în general cu *viitorul UE*. Este mai mult decât limpede că actuala criză a lovit din plin construcția europeană, punând în evidență, cum spuneam, o fragilitate la care nimeni nu s-a gândit cu adevărat („euroscepticismul” a tratat mai degrabă clișee și aprehensiuni centrate în idiosincrasii naționale cât se poate de simple sau banale și, până la urmă, chestiuni secundare în raport cu natura procesului integrării europene). Iar cutremurul rezultat, căruia îi suntem în continuare martori, zdruncină edificiul UE pe mai multe planuri și provoacă tensiuni majore în mai multe direcții. Continuarea crizei a forțat Consiliul European de la Bruxelles, de la sfârșitul lui octombrie 2010, să ia în discuție subiectul unei „modificări limitate” a *Tratatului de la Lisabona* – de abia intrat în vigoare – pentru a dota „zona euro” cu un „sistem de securitate financiară” – mai exact, cum afirma premierul finlandez, Mari Kiviniemi, cu „un mecanism permanent de criză”. Numai că, în acest context, a apărut ceea ce vicepreședintele Comisiei Europene, Viviane Reding, numea „dictatul franco-german”, care avea în vedere *suspendarea dreptului de vot în Consiliu pentru „statele indisciplinate”* (care încalcă prevederile Pactului de Stabilitate și Creștere) – ceea ce, spunea Jose Manuel Barroso, era „inacceptabil” și în aceleași

timp „nerealist” – nu avea cum să fie acceptat în unanimitate de statele membre ale UE.

Desigur, mare parte din problemele cu care se confruntă UE pot fi socotite o componentă și un rezultat al crizei care afectează „capitalismul post-război rece” și care produce reasezări, rupturi și tensiuni majore (căderea comunismului a amânat criza care venea, oferind un respiro de două decenii). Această criză supune procesul european unor provocări care nu au fost avute în vedere nici în *design-ul* inițial, nici în reevaluările ulterioare – nici o teorie a integrării europene nu a avut în vedere implicațiile „rupturii de civilizație” care se produce acum. *Mai departe*, nu putem înțelege tensiunile actuale fără a discuta impactul globalizării asupra procesului european. Consecințele creșterii explozive a economiei financiare la nivel mondial – mai ales a componente sale virtuale, dincolo de orice raport logic cu economia reală, iar apoi ravagiile globale ale crizei financiare au pus în evidență insuficiența mecanismelor și slăbiciunile instituțiilor europene (în legătură desigur cu slăbiciunile reglementărilor internaționale, dar fără a se reduce la asta). *În sfârșit*, să nu uităm că evoluțiile actuale se desfășoară într-o perioadă de reasezare majoră a structurii mondiale de putere, a hărții geopolitice și a eșafodajului politic și de securitate mondial. Criza însăși este un instrument major de redistribuire. Și toate acestea formulează întrebarea simplă: cum se comportă o entitate politică „post-modernă” într-un joc global de *putere*, care privilegiază atributele și instrumentele „moderne” de *putere*, ca și politicile „moderne” de *putere*¹⁰.

Dar discuția asupra contextului global nu trebuie să ne facă să nu vedem că, dincolo de acest impact, UE se confruntă acum cu ceea ce a devenit deja „masa critică” a dezechilibrelor, dificultăților și problemelor nerezolvate, a soluțiilor amânate sau evitate, a ezitărilor și întârzierilor acumulate – mai ales – în ultimele două decenii în procesul construcției europene. Pentru unii analiști avem de a face aici cu efectul unei lungi perioade de „scleroză intelectuală”, care a creat handicapul de viziune și direcție ce caracterizează acum Uniunea. Ca să nu mai vorbim de efectul pervers – în privința accentuării gravității acestor probleme – al rolului global al UE, al importanței și greutateii sale în economia și

politica lumii: dezechilibrele interne ale Uniunii (alături de cele pe care le exportă SUA în sistemul mondial) au acționat în direcția amplificării imbalanțelor globale, ceea ce a însemnat noi dificultăți pentru efortul UE de a gestiona criza.

Criza actuală pune în discuție sau vorbește, înainte de toate, cum spuneam deja, despre *fundamentele integrării europene*. Nu este vorba de Grecia sau de flancul sudic și nici măcar de problemele serioase ale deficitului sau ale datoriei publice, ci de însăși *construcția economică și politică* a UE, de costul, ce trebuie plătit până la urmă, al amânării înfruntării dilemei originare a procesului integrării, exprimat în întrebarea „ce fel de entitate *economică* și *politică* va fi comunitatea?”, devenită însă de acum un deceniu „ce fel de entitate *trebuie* să fie comunitatea *acum*?”. Mândria afirmată de elita europeană că UE este „o entitate politică sui-generis” acoperea, de fapt, speranța secretă că va putea fi amănată la nesfârșit problema pe care nici birocrăția bruxelleză și nici guvernele țărilor membre, nici politicienii și nici publicul nu păreau gata să o trateze în mod deschis.

Compromisul exprimat de *Tratatul de la Lisabona* – urmare a multor ani de „pertractări” – putea fi socotit, fără îndoială, un succes; el era însă, în același timp, o modalitate elegantă de a nu spune lucrurilor pe nume, de a evita recunoașterea faptului că drumul construcției europene a ajuns demult pe malul Rubicon-ului... Iar problema este aceea a deciziei de a transfera sau nu domeniile de „high politics” – din sfera *economică*: politicile bugetare și fiscale și politica de dezvoltare, iar din domeniul *relațiilor externe*: politica de securitate și apărare – către nivelul *supra-național, comunitar*. Din această perspectivă, pentru mulți, „moartea” *Constituției Europene* și *compromisul „la cel mai mic numitor comun”* realizat la Lisabona însemnau, pur și simplu, „uciderea dragonului suprastatului european” și scoaterea de pe agendă, cel puțin pentru următorii ani, a imperativului finalizării unificării politice europene.

Ceea ce pare să confirme descrierea dată procesului european în contextul *interguvernamentalismului liberal*: așa cum arăta A. Moravcsik, politicile europene sunt exclusiv rezultatul negocierilor între statele membre, iar acestea nu par dispuse să delege UE anumite atribute cheie ale

suveranității naționale – în accepția actuală; ele folosesc de fapt cadrul european ca un mijloc de realizare a intereselor lor naționale, iar acest lucru constituie unica raționalitate în explicarea progreselor realizate de CE și apoi de UE – dar tot pe această bază – existența unor interese naționale divergente – putem înțelege eșecurile sau blocajul procesului european în zonele critice. Numai că acum criza a dezgolit această agendă de orice problematică secundară; a eliminat posibilitatea de a o aborda „în liniște”, „ca în vremurile bune”. În Europa „marea depresiune” a sfârșitului primului deceniu al secolului 21 spune simplu că actuala criză a Euro este nici mai mult nici mai puțin decât o *criză a construcției politice* a UE, iar demantelarea zonei Euro ar însemna dispariția UE ca *entitate politică*, fie ea și sui-generis!

Criza și în general evoluțiile din ultimii ani au pus în lumină, în primul rând, o serie de dezechilibre și contradicții ale *construcției economice europene*:

– avem de a face cu o adevărată *fractură* între economiile care compun „comunitatea”: pe de o parte, aceasta există chiar la nivelul „vechii Europe”, având în vedere cât de diferite sunt de exemplu economiile Germaniei, Greciei sau Portugaliei – și totuși ele aparțin aceleiași uniuni monetare (EMU); pe de altă parte, este vorba de fractura care a fost constituită la periferia UE, în privința Europei Centrale și de Est – „noua Europă” a fost împinsă de la început pe un traseu specific în privința evoluțiilor macroeconomice, a deficitului, a cursului etc. iar la nivelul UE n-a existat nici o strategie coerentă de dezvoltare („*growth strategy*”) pentru economiile emergente (simpla existență a instrumentelor necesare – fondurile structurale – nu a putut ține loc de politică).

– problema cu care se confruntă Europa acum arată că Bruxelles-ul *n-a mers (n-a putut?) destul de departe* în privința adâncirii integrării economice și, în acest context, a reglementării piețelor. Dincolo de diferențele de filozofie economică împărtășite de guvernele statelor membre, avem de a face nu cu o politică comunitară, ci cu *politici economice naționale diferite* – mai ales *bugetare* și *fiscale*. Ca urmare, ne confruntăm acum cu o contradicție clară între politica BCE și politicile

naționale în materie fiscală. Așa cum arătam, UE s-a oprit în fața cerinței fundamentale pentru integrarea europeană de a aborda problema politicilor bugetară și fiscală la nivel comunitar. Dacă Europa, aprecia Giles Merrit, nu introduce „some form of fiscal union, its achievements could start to unravel”¹¹.

– Criza a pus în lumină fragilitatea unei alte invenții post-moderne – i-aș spune – specifice UE: *adoptarea unei monede unice în lipsa unei unități politice*. Este simptomatic faptul că majoritatea populației în țările Eurozonei consideră că „*the Euro has been a bad thing for their economy, including the two economic powerhouses of Europe, France (60%) and Germany (53%), but also Spain (53%) and Portugal (52%)*.”¹² Fără îndoială, putem admite că apariția EMU a fost socotită posibilă – într-o logică eminamente economică – în condițiile existenței și consolidării pieței unice; ceea ce nu e totuna cu existența condițiilor pe care le-ar asigura *coordonarea politică sau unitatea politică*, capabilă să exercite *puterea* în economia UE – așa încât cunoscutei întrebări a lui Kissinger am putea să-i adăugăm cât se poate de îndreptățit o alta: *cine și cum exercită puterea în economia europeană?* Pune-rea în paranteză a „economiei politice” și înlocuirea ei cu considerații politice de un anumit ordin (importanța Euro pentru viitorul construcției politice europene) nu a putut, ca urmare, să înlăture caracterul „virtual” al monedei europene. Criza zonei Euro și apoi adoptarea deciziei ca BCE să cumpere obligațiuni emise de statele membre ale zonei au pus în evidență această contradicție și au condus până la urmă la trecerea „acoperită”, neasumată a Rubicon-ului. Totuși țările Eurozonei par să fi rămas blocate într-o postură din care nici nu se pot retrage (eliminând moneda unică) și nici nu pot merge mai departe ...

– Criza a pus în evidență o *slăbiciune* oarecum surprinzătoare – deși în anumite privințe bănuită – a *legăturii, a interesului comun și în ultimă instanță a solidarității aflate la baza construcției europene*. J. Stieglitz afirma, în interviul acordat în mai 2010 ziarului „Le Monde”, că „lipsa de solidaritate este cea care amenință viabilitatea proiectului european”. Avem de a face, de fapt, aici și cu ambiguități inițiale ale integrării europene, și cu reacții în fața crizei mult diferite de

cele avute în vedere de „părinții fondatori” și în general de modelările teoretice în privința transferului de loialitate de la nivel național către cel comunitar. Și guvernele, dar și publicul au reacționat în termeni naționali, și nu europeni, atunci când a fost vorba de costul măsurilor adoptate sau de sursa fondurilor de stabilizare. Așa încât, dacă există în continuare un sprijin relativ puternic pentru întărirea UE în opinia publică europeană (57%: mergând însă de la 76% în Italia și 70% în Portugalia la doar 33% în Marea Britanie), în privința crizei economice actuale 46% dintre europeni consideră că „each country’s national government should have primary responsibility”¹³ Doar în Germania, majoritatea (54%) vorbește despre responsabilitatea UE¹⁴, dar cancelarul german, Angela Merkel, socotea necesar să afirme că „*joining the Eurozone isn’t about creating a financial transfer union*”. Iar publicul german are în mare măsură părerea că țara lor a devenit „Europe’s paymaster” – ceea ce nu este de acceptat, dorind în schimb, se pare, revenirea la *Deutsche Mark*. Iar dacă ne referim la regiunea Europei Centrale și de Est, nu sunt puține analizele, ca și aprecierile împământenite la nivelul opiniei publice potrivit cărora colapsul comunismului și extinderea spre Est au stat la baza expansiunii economice a UE, în primul rând a Germaniei – iar acest lucru nu a fost niciodată „plătit” (recompensat) de „vechea Europă”. De altfel, responsabilitatea UE a devenit puțin populară în Est (Bulgaria 24%, Slovacia 22% și România 15%), la fel ca în Marea Britanie (25%)¹⁵.

– Criza a pus și pune în discuție de o manieră abruptă *modelul social european*. UE a afirmat întotdeauna cu putere dimensiunea socială ca o dimensiune centrală a „modului de viață european”. Aceeași *Declarație de la Berlin*, menită să marcheze reperele fundamentale ale construcției europene, ce încununează 50 de ani de efort pentru „transformarea idealurilor comune în realitate”, afirma: „*We have a unique way of living and working together in the European Union.*” Și mai departe: „*This European model combines economic success and social responsibility*”. Acum sectorul public – suportul material al valorilor specifice modelului social european – este supus unei contracții dure: reducerea deficitelor a devenit ținta centrală; sunt afectate

salariile din sectorul public, pensiile, proiectele de infrastructură, sectorul de sănătate; șomajul este în creștere, iar cel în rândul tinerilor a atins niveluri alarmante în Grecia sau Spania... Are loc, afirmă Gavin Hewitt, o „revoluție culturală”, care pare să pună capăt „statului bunăstării”, pentru că „such generous benefits are no longer sustainable”¹⁶. Criza evidențiază, cu alte cuvinte, necesitatea unor schimbări instituționale sau legale (inclusiv în ceea ce privește piața muncii) la nivelul UE, care să sporească competitivitatea economiei europene și să readucă o creștere economică susținută.

– Criza a lovit UE ca „entitate economică post-modernă” și dintr-un alt punct de vedere. Intervenția masivă a guvernelor (a statelor) în domeniul financiar, naționalizările întreprinse și retransnșarea națională a băncilor care au primit fonduri publice, crearea fondurilor de investiții (de stat, guvernamentale) etc. neagă avansul realizat până acum de UE în privința definirii altor reguli, a altor resurse, a altui mod de acțiune.

Dincolo de toate acestea este vorba însă de dimensiunea politică propriu-zisă:

– Este un fapt că procesul european staționează/stagnează de mai multă vreme în fața unificării politice: realizarea acesteia în spațiul european, dobândirea atributelor care pot să facă dintr-o entitate politică sui-generis o putere reală în plan mondial și, în sfârșit, „trecerea pragului” care ar permite UE să ajungă la acea „voce unică” invocată de atât de mulți și de atâta vreme par să rămână „un pod prea îndepărtat” – ca să recurgem la metafora folosită în legătură cu una din operațiunile debarcării aliate în Europa în cel de-al doilea război mondial. Dacă, pe de o parte, poziția dominantă a Europei pe piețele mondiale înseamnă încă – deocamdată – că UE are (sau ar trebui să aibă) capacitatea de a modela agenda globală în acord cu interesele sale, fragmentarea sa permite, până la urmă, doar o slabă reprezentare în foruri cum ar fi Consiliul de Securitate al ONU, FMI și Banca Mondială, G20 sau G8. Surpriza este, cu alte cuvinte, că UE continuă să reprezinte mai puțin decât suma părților (componentelor) sale. Birocrația bruxelleză nici nu are atributele necesare și nici nu este pregătită pentru rol mai mare. Se menționează, de pildă, că dacă

UE acoperă 53% din ajutorul internațional pentru dezvoltare (SUA mai puțin de 20%), în unitatea de planificare politică a structurii care se ocupă de acest domeniu în cadrul Comisiei Europene lucrează doar șase oameni!¹⁷ Dincolo de răspunsul formal încercat prin *Tratatul de la Lisabona*, cunoscuta întrebare a lui Kissinger rămâne valabilă. Ca să spunem lucrurilor pe nume: *deciziile majore* pentru destinul național continuă să se ia în *capitalele naționale*; *politica națională* rămâne mai importantă decât *politica europeană*.

– Dacă *Tratatul Constituțional* (instituind o Constituție pentru Europa), semnat la Roma la 29 octombrie 2004, părea să aducă „*de nouveaux éléments à la qualification de l'Union comme entité souveraine, indépendant et supérieure à celle des États*”¹⁸, *Tratatul de la Lisabona* creează imaginea unui recul, a unui compromis care arată că există o frontieră care nu poate fi trecută. De altfel, acest lucru putea fi văzut încă în *Tratatul Constituțional*: potrivit articolului I-5.1, Uniunea trebuie să respecte „*les fonctions essentielles de l'État, notamment celles qui ont pour objet d'assurer son intégrité territoriale, de maintenir l'ordre public et de sauvegarder la sécurité intérieure*”. În ciuda transferului sau lărgirii de competențe realizate (reglementările privind acțiunea externă a Uniunii, instaurarea spațiului de libertate, securitate și justiție etc. sau lărgirile referitoare la libera circulație a cetățenilor, securitatea socială, coordonarea politicilor economice sau reprezentarea externă a Europei), rămânea neatinsă *distincția fundamentală* „*entre Union, organisation supérieur de libération du marché, et Etats membres, espaces garantissant la prospérité économique et politique*”¹⁹. De fapt, *Tratatul Constituțional* nu elabora o veritabilă Constituție europeană, nu instaura o suveranitate europeană și nu însemna nașterea unui nou stat suveran – ceea ce ar fi însemnat „abrogarea” statelor membre și a constituțiilor lor naționale sau în orice caz transformarea lor în constituții ale unor state federale. Principiul atribuirii competențelor, respectul identității naționale și necesitatea aprobării unanime a statelor membre pentru acceptarea revizuirii textului Constituției Europene reprezentau confirmări suficiente²⁰. Iar *eșecul Constituției* a întărit această situație.

– În acest context apare mai limpede natura compromisurilor implicate de transformarea instituțională realizată prin *Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind UE și a Tratatului de Instituire a Comunității Europene*, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. El operează cu aceeași distincție menționată mai sus între spațiul acoperit de competențele Uniunii și cel rămas sub „stăpânirea” suveranității statelor membre. *Tratatul de Reformă* are în vedere necesitatea respectării „funcțiilor esențiale” ale statelor membre: asigurarea integrității teritoriale, menținerea ordinii publice și apărarea securității naționale; „în special securitatea națională rămâne responsabilitatea exclusivă a fiecărui stat membru” (art 3a). Este adevărat, putem vorbi de o serie de noutăți care întăresc statutul internațional al UE și sprijină afirmarea unitară a Uniunii – inclusiv o vizibilitate mai mare și o creștere a influenței în organizațiile internaționale. Aceasta se referă inclusiv la domeniul atât de sensibil al PESC – PSAC: dublă postură a Înalțului Reprezentant pentru Afaceri Externe și politica de securitate – prezidează Consiliul pentru Afaceri Externe și este în același timp vice-președinte al Comisiei Europene (responsabil pentru domeniul relațiilor externe); crearea Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE); extinderea gamei misiunilor de tip Petersberg; cooperarea structurată permanentă; clauza de asistență reciprocă în caz de agresiune armată sau clauza de solidaritate, statuarea rolului Agenției Europene de Apărare, toate acestea, desigur, în strânsă legătură și cu întărirea statutului internațional al Uniunii, favorizată de dobândirea personalității juridice de către UE. În același timp, nu este greu de văzut că impactul reformei în acest domeniu *rămâne destul de limitat*. Deși *Tratatul de la Lisabona* reorganizează modalitatea de gestionare a politicii externe și de securitate prin coordonarea acțiunii externe din cadrul a doi dintre pilonii UE (cel interguvernamental al PESC și cel comunitar gestionat de către Comisie), deciziile care privesc cele două componente se vor lua în continuare separat²¹. Mai mult, *Tratatul* creează o ambiguitate a ierarhiilor politice și a modului de relaționare la nivelul instituțiilor UE – care ține de aceleași echilibru precar între dimensiunea supranațională și cea interguvernamentală.

– Este limpede că procesul european se izbește de *logica de putere* și de „tranșeele” *suveranității naționale*. Este vorba, pe de o parte, despre faptul că principalele țări europene rămân interesate în mod fundamental de statutul propriu de putere – de manifestările la nivel mondial ca mari puteri (Germania, Franța, Marea Britanie etc.) și în acest context socotesc UE ca un vehicul util, care le sporește șansele. Ca să dăm doar două exemple: A. Juppé – redevenit în nov. 2010 ministru al apărării în noul guvern francez – aprecia în 1995 în fața Adunării Naționale că „Franța poate și trebuie să-și afirme vocea sa de putere mondială”; pe un alt plan, în ianuarie 2010, Germania semna un contract pentru livrarea de compresoare pentru industria gazelor din Iran, în ciuda faptului că UE sprijinea adoptarea unor noi sancțiuni financiare, tehnice și comerciale împotriva aceleiași țări, datorită programului său nuclear („deciziile se iau la Berlin...”). Pe de altă parte, trebuie spus că marile puteri europene „n-au aruncat” niciodată resursele proprii de putere în balanța puterii UE, a manifestării UE ca actor global. Ceea ce face semnificativă afirmația lui Asle Toje că UE va rămâne o mică putere în contextul reșezării politice a lumii în secolul 21²².

– Această *dominanță a politicilor naționale* (a intereselor și considerentelor dezvoltate la nivelul puterii statului național), care păstrează în continuare „albiile secate” pe care curg / sunt canalizate reacțiile guvernelor / statelor membre ale UE, pare să iasă la suprafață în orice situație de *criză*. Am putea da ca exemplu faptul că reuniunea convocată la Paris, în septembrie 2010, pentru a discuta situația minorității rome în Europa, a reunit miniștrii de interne ai Franței, Italiei, Spaniei, Germaniei, Marii Britanii și Canadei în afara oricărui cadru european și fără a implica inițiativa Comisiei Europene.

– Transformarea Uniunii într-o entitate suverană în *sfera politicii externe și de apărare* – ca să revenim la acest subiect – s-a dovedit o operă titanică – dacă nu cumva sisifică, pentru a menține în aceeași registru metafora utilizată – capabilă să atace doar marginal nucleul dur al suveranității statelor. Desigur, Javier Solana avea într-o anumită măsură dreptate când evalua în mod pozitiv în 2005 progresele făcute în domeniul securității și apărării comune²³. Mai mult, nimeni

nu contestă pe fond în Europa importanța dezvoltării unei capacități externe a UE, a unor mecanisme de apărare pentru protejarea principiilor și valorilor ce definesc Uniunea și nici chiar, privind lucrurile în termeni mai limpezi, necesitatea de principiu a dezvoltării unei politici externe comune și a politicii de securitate și apărare comune. Cu toate acestea, putem vorbi de *un eșec relativ* al eforturilor de adâncire a integrării în acest domeniu. Dacă '99 pare să fi fost un moment al orgoliului european în această materie, ulterior are loc o încetinire a procesului confruntat cu zidul suveranității naționale – sub forma puterii statale și al considerentelor naționale de putere. În perimetrul UE avem de a face cu interese diferite și obiective diferite de politică externă sau în domeniul securității și apărării. În acest context „pe teren” ne întâlnim cu menținerea regulii unanimității în luarea deciziilor în ceea ce privește politica externă comună, ca și a unui proces decizional complicat și greoi, care include, în proporții și cu greutate diferite, dimensiunea supranațională/comunitară și cea interguvernamentală în domeniul acțiunii externe a Uniunii, PESC/PSAC (după Lisabona) rămânând în sfera interguvernamentală. Rezultatul nu mai are nevoie de prea multe explicații: o lipsă clară de eficacitate a politicii europene în aceste domenii. În concluzie, dacă vorbim de securitate și apărare – și în special de acțiunea militară – statele membre continuă să dețină „controlul” jocului, dictând regulile, condițiile de participare și modalitățile de intervenție – rămân de fapt în posesia monopolului utilizării legitime a violenței armate. Dimensiunea de securitate și apărare pare să se consume într-un registru mai degrabă ritual; în plus, manifestarea UE ca actor distinct are loc doar atunci când există un interes național de putere.

– Desigur, putem discuta ce anume dorește UE să fie pe plan mondial, ce instrumente utilizează cu precădere în relațiile sale externe – cu atât mai mult cu cât Uniunea, cum spuneam, s-a afirmat ca o entitate *diferită* a spațiului mondial²⁴: dezbaterea privind UE ca „putere civilă”, „putere soft” sau „putere normativă” are deja o istorie de decenii (de la începutul anilor '70). Iar greutatea comunitară pe plan mondial din acest punct de vedere este indiscutabilă. Dacă privim însă

lucrurile în termenii locului pe care îl ocupă UE în procesul real de reaşezare a lumii, a structurii globale de putere, care înseamnă pur și simplu afirmarea *capacității* de a pune pe hartă, în teren noi realități politice și de a gestiona evoluțiile de securitate, descoperim că UE rămâne suspendată – nehotărâtă - undeva la granița dintre puterea civilă și cea militară și fără să fie capabilă să facă trecerea de la statutul de „actor global” la cel de „putere globală”. Cauza: aceeași ambiguitate a procesului politic european și de asemenea poziția puterilor majore membre ale UE.

– Rolul asumat de UE la nivel global și calitatea sa de „putere normativă” sunt puse în discuție. Pe de o parte, așa cum spunea Strauss-Kahn: „lumea își pierde încrederea în UE”. Pe de alta, pare să se accentueze inerția și lentoarea UE; Uniunea doar reacționează la ceea ce se întâmplă în lume. Dacă înainte „*the European Commission could claim to being the world's biggest think tank*” („*its officials produced a steady flow of new ideas*”)²⁵, acum componenta birocratică a devenit dominantă, iar mesajul UE se erodează.

– Această evaluare trebuie completată cu analiza situației create în ultimii ani la nivelul „opiniei publice europene”. De la bun început, teoria integrării europene a susținut că nu va putea exista o politică europeană sustenabilă fără o corespondență într-un curent real în rândul publicului, bazat pe adevărul la ideile, valorile și opțiunile care constituie fundamentul construcției europene. Eșecul *Constituției Europene*, interesul slab sau participarea redusă la alegerile pentru parlamentul european arătau deja că ceva nu este în regulă. Eurobarometrul 73, dat publicității de Comisia Europeană pe 26 august 2010, evidențiază aceeași ambiguitate pe care o ilustrează procesul european. Dacă media europeană a încrederii în UE este destul de mult sub 50% - mai exact 42%, ceva mai mult de 50% - mai exact 53% - socotesc că apartenența la Uniune aduce beneficii. Ce ar trebui să ne spună asta? Că problema se află, de fapt, la nivelul elitei politice europene – având legătură cu capacitatea acestora de a dezvolta viziunea necesară în legătură cu viitorul Europei, de a pune în lucru soluția politică și mijloacele de natură să permită procesului european intrarea într-o nouă etapă. Aici se pune problema de a înțelege cu adevărat, cum spunea Giorgios

Papandreu, că „avem nevoie de mai multă Europă, nu mai puțină”, că trebuie „să mergem pe calea unei mai bune coordonări, accentuând integrarea”, respingând tentația „de a ne întoarce la politici mai naționaliste și mai egocentrice”²⁶.

De aproape un deceniu, de la adoptarea de către Consiliul European de la Laeken, din 15 decembrie 2001, a deciziei de instituire a Convenției privind viitorul Europei, UE se confruntă cu imperativul găsirii „cheii” capabile să deschidă etapa finalizării procesului integrării europene – în esență, a unificării politice a Europei. Semnificația dezbaterilor Convenției europene a dobândit cu adevărat consistență în momentul în care Germania a evocat ipoteza unei structuri federale pentru Europa și a posibilității elaborării unei Constituții europene. Ar trebui să spunem însă că el însuși – acest moment – venea după un deceniu de existență a UE, a cărei apariție, în 1992, încununa opțiunea vizionară și curajoasă cu privire la construcția europeană de la mijlocul anilor '80 (*Single Act*, 1986); venea, de asemenea, după exercițiul amar al incapacității de acțiune externă a Uniunii în legătură cu conflictul din Balcani și, cum spuneam, după acea tresărire de orgoliu de la Köln și apoi de la Helsinki, din '99, care vedea UE ca o *putere cu rol global* și asigura intrarea politicii externe comune, a politicii de securitate și apărare a UE în etapa realizării efective și a rezultatelor pe teren.

Criza financiară și economică – marea deprimare – cu care se confruntă lumea din 2008 încoace a zguduit din temelii nu doar sistemul financiar, bugetele și economia Europei; ea a amorlat și acutizat dificultățile și problemele care privesc construcția politică a UE. Dintr-o dată a apărut limpede că nu e vorba doar de adaptarea instituțiilor europene la cerințele unei Uniunii numărând 27 de membri sau în general de „reformarea instituțiilor europene” pentru a clarifica tehnic distribuția competențelor între nivelul european, cel național, regional sau local, aplicând principiul subsidiarității, a asigura echilibre, transparență și legitimitate sau pentru a elimina „deficitul democratic”. Criza a arătat că în discuție se află forma de organizare a UE: devine ea – sau trebuie să devină – o *federație de state* sau ne

menținem pe traseul unei *organizații multinaționale de state* – adăugând totuși că, pentru a sublinia că UE este mai mult decât o organizație internațională, membrii săi au adoptat termenul de „uniune”?

Putem vorbi, în acest context, de un *semieșec al unificării politice europene*: statele membre ale UE și-au menținut, de fapt, autonomia politicilor lor interne și externe, împărtășesc viziuni diferite asupra evoluțiilor mondiale, au obiective diferite etc. Iar asta într-un contrast evident cu ideile care i-au motivat pe Schuman, Monnet, De Gasperi și Adenauer – socoțiți „părinții fondatori” ai Europei –, cu filosofia politică asociată debutului integrării europene. Cum sublinia Peter Sutherland în mai 2010, cu prilejul reuniunii *Comisiei Trilaterale*, această unică întreprindere nu a fost, pur și simplu, „*an economic venture*”. După fondarea CECO, primul pas pe calea integrării a vizat „comunitatea de apărare” (chiar dacă ea a eșuat prin votul francez din 1954). *Declarația Schuman* de la 9 mai era explicită în legătură cu destinația avută în vedere: „the objective was a federal Europe”. Iar aceasta se sprijinea pe convingerea, de ordin moral și politic, potrivit căreia „conceptul suveranităților naționale absolute trebuie abrogat” într-un context european caracterizat de „*sharing sovereignty*”²⁷.

NB: trebuie subliniat odată mai mult că soluția întrevăzută nu însemna renunțarea la sau limitarea suveranității statelor, ci „împărțirea” și „împărțășirea” atributelor de suveranitate – un concept întemeiat pe anumite valori și pe o anumită viziune morală asupra drepturilor omului, inspirată de gândirea lui Jacques Maritain și Emmanuel Mounier.

Unde suntem acum? Este răspândită interpretarea că „*European «federalists» and others who believe that some sort of unification is vital have far lost (sublinierea mea) the debate over the EU's role*”²⁸. Opinia publică pare să fi decis să lase procesul democratic de decizie – și deci puterea – la nivelul familiar, intrat în obișnuință al *statului național*. *Tratatul de la Lisabona* – dincolo de orice discuție despre valoarea sa – are de fapt o valoare minimală: „*it was not a huge advance in European integration*”²⁹.

Desigur, rămâne în discuție și „soluția” sau „descrierea” *funcționalistă/neofuncționalistă* a

unei forme cu totul distincte de organizare, a unei creații, cum spuneam, *sui-generis*, foarte greu de pus într-o formulă clară, având în vedere „the multi-purpose, multi-dimensional, semi-supra-national, semi-intergovernmental character of the European Union”, care fac din Uniune „a partial and incomplete, yet potentially formidable strategic actor”³⁰. Cu alte cuvinte, o *construcție politică originală*, o „federalizare a statelor națiune” (Jacques Delors), un demers progresiv, dar controlat și până la urmă ținut în frâu/limitat de transfer al competențelor la nivelul Uniunii, capabil să combine două elemente diferite: unificarea Europei și realitatea statelor-națiune europene. Aceasta ar însemna o Europă care – dincolo de piața unică sau EMU și de elementele federative existente deja (Parlamentul European ales prin vot universal, rolul Comisiei Europene și primatul dreptului public european) – dezvoltă instituții politice și militare permanente, elaborează și pune în aplicare strategii comune de politică externă, de securitate și apărare și se dotează cu o forță de reacție rapidă. Mai mult, Peter Sutherland, fost comisar european, afirma că și el, și Leon Brittain au făcut pași reali în direcția coordonării politicilor fiscale – „a very substantial interference with national sovereignty, telling a government that they can't spend their money on the industry that they want to spend it on”³¹.

Experiența ultimelor două decenii și provocările crizei actuale par să spună însă că această soluție se dovedește un fel de cuadratură a cercului. Dacă punem față în față așteptările generate de-a lungul celor opt ani care s-au scurs după convocarea Convenției privind viitorul Europei de perspectiva reformării profunde a instituțiilor europene cu modul în care UE înfruntă/gestionează criza și depresiunea economică (sprijinindu-se pe „armele” oferite de *Tratatul de la Lisabona*), „euroscepticismul” va dobândi imediat noi adepți: am creat instituții și funcții fără a le da cu adevărat substanță; mai mult, atribute principale ale suveranității unei entități politice rămân în afara sferei de acțiune a instanțelor comunitare; și până la urmă, aproape nimic nu se poate face peste capul guvernelor naționale. Să mai notăm, pe de altă parte că, ineficiența procesului de decizie în UE a dus, mai degrabă, la soluția ad-hoc, spontană – impusă de

practica politică („modernă” într-un context „post-modern”) a conturării unui bloc de putere semi-permanent: *the EU-3*, cu Germania, Franța și Marea Britanie, care a devenit central în stabilirea deciziilor de politică externă. Chris Patten: „there is no European policy on big issues unless France, Germany and Britain are on side”. Uneori asta este bine, alteori e un obstacol și în orice caz nu a putut ține loc de obiective, de strategie sau de politică a UE. Avem de-a face, de asemenea, cu un „directorat” franco-german, cu impact asupra unei arii problematice mai largi. Iar implicațiile sunt de ordin fundamental. Astfel, situația creată la începutul anului 2011 în legătură cu neintrarea României și Bulgariei în Spațiul Schengen, ca urmare a luării de poziție franco-germane, trimite nu doar la o problemă instituțională la nivelul UE (având în vedere că urma avizul Parlamentului European etc.). Este vorba până la urmă de crearea unui statut diferit pentru țări diferite în cadrul Uniunii: anumite țări ar trebui „să cedeze” mai multă suveranitate decât altele și să accepte un tratament discriminatoriu, ceea ce ar afecta serios coeziunea europeană.

În aceste condiții nu este greu de înțeles de ce de câțiva ani buni s-au înmulțit evaluările/previzunile pesimiste care vorbesc despre posibila erodare a competitivității tehnologice și despre declinul economic – ceea ce nu înseamnă decât o reducere dramatică a ponderii Europei (UE) în economia mondială și, în general, în sistemul internațional în perspectiva anului 2020 sau mai departe în 2050: de altfel, 2010 s-a încheiat dar UE (vezi obiectivul inițial al Strategiei de la Lisabona) nu și-a îmbunătățit poziția – în raport cu SUA – în competiția pe care o presupune așezarea lumii în cadrele oferite de economia bazată pe cunoaștere, iar China a devenit deja a doua economie a lumii. Va rămâne, atunci, UE o „putere mică” (Asle Toje) în structura globală a sistemului mondial al secolului 21? Sau întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem are o formă și mai dură: va supraviețui UE până la mijlocul acestui veac? Răspunsul are evident de-a face cu înțelesul procesului integrării europene – cu căile pe care le vor putea identifica elitele politice și națiunile țărilor membre pentru dezvoltarea Uniunii Europene!

Cât de dificilă este/va fi această sarcină o poate arăta un exemplu extrem de sugestiv: la

începutul anului 1997, Unitatea de Studii Prospective de pe lângă Comisia Europeană a lansat, sub coordonarea lui Gilles Bertrand, un proiect numit „Scenarii Europa 2010”; ei bine, niciunul din cele cinci scenarii dezvoltate – pentru stimularea dezbaterilor privind viitorul integrării europene – nu a aproximat, de o manieră cât de cât satisfăcătoare, „Starea Uniunii Europene” în acest an!³²

Așa cum sublinia Asle Toje „*Many believe that the EU has moved so far towards unity that it is irreversible; at least it cannot pull very back. That is probably correct, but these are also signs that the EU has moved so far towards unity that it cannot go any further.*”³³ Ca să nu mai vorbim, din nou, despre faptul că impactul crizei ne face să nu mai știm dacă „*is probably correct*” că „*it (the EU) cannot pull very far back*”.

Bibliografie

1. Graham Avery, *Europe's Foreign Service: from Design to Delivery*, European Policy Centre: Policy Brief, nov. 2009.

2. Jose Manuel Barroso, *The EU and the Emerging World Order – Perceptions and Strategies*, Speech/04/499, 7th ECSA World Conference, Brussels, 30 nov. 2004.

3. Gilles Bertrand (coord.), *Scenarii: Europa în 2010. O Europă, cinci destine*, editura I.E.M., București, 2000.

4. Gavin Hewitt, *How sick is the Euro?*, 24-25 May 2010.

5. Ian Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, în „Journal of Common Market Studies”, vol.40, no.2, 2002.

6. Giles Merritt, *Shaping Europe's global role I: Why the EU badly needs a new political narrative*, în „Europe's World”, Autumn 2010.

7. Giorgios Papandreu, *Interviu*, în „Foreign Policy Romania”, sept/oct 2010.

8. A. Pliakos, *La souverainité internationale de l'Union Européenne: de la puissance étatique à la liberté collective*, 7ème Conference ECSA – World, European Commission, Brussels, 30 nov.-1 dec. 2004.

9. Helene Sjursen, *The EU as a «Normative Power»: how can this be?*, în „Journal of European Public Policy”, vol.13, no.2, March 2006.

10. Javier Solana, *Preface*, în Nicole Gnesotto (ed.), *EU Security and Defence Policy. The First Five Years (1999-2004)*, EU-ISS, Paris, 2004.

11. Constante Stelzenmüller, *Trans-atlantic Power Failures*, Brussels Forum, Paper Series, GMF, March 2008.

12. Asle Toje, „*In 2020 we will all see clearly*”: *The Transatlantic Bargain and South-Eastern Europe*, în

„Journal of East-European and Asian Studies”, vol.1, no.1, 2009.

13. Gilda Truică, *Dificultățile ratificării Constituției Europene. Un impas pentru proiectul politic european?*, Colecția de Studii IER, IER, no.12, august 2005.

14. *Cehii s-au făcut eurosceptici*, în „Business Magazin”, nr. 287 (25/2010).

15. *Transatlantic Trends. Key Findings 2010*, GMF, 2010.

16. *Valedictory Address by Peter Sutherland -9th May*, The Trilateral Commission, Plenary Meeting in Dublin/Ireland, 7-9 May 2010.

Note

¹ José Manuel Barroso, *The EU and the Emerging World Order-Perceptions and Strategies*, Speech/04/499, 7th ECSA World Conference, Brussels, 30 nov. 2004, p.2.

² Vezi Helene Sjursen, *The EU as a «Normative Power»: How can this be?*, în „Journal of European Public Policy”, vol. 13, no.2, March 2006, p. 239,244; Constante Stelzenmüller, *Trans-atlantic Power Failures*, Brussels Forum, Paper Series, GMF, March 2008, p.15.

³ José Manuel Barroso, *op.cit.*, p.3.

⁴ Vezi Gilda Truică, *Dificultățile ratificării Constituției Europene. Un impas pentru proiectul politic european?*, Colecția de Studii IER, IER, no.12, august 2005, p.10-11.

⁵ Giles Merritt, *Why the EU badly needs a new political narrative*, în „Europe's World”, Autumn 2010, p.6.

⁶ Giles Merritt, *op.cit.*, p.9.

⁷ Vezi *Cehii s-au făcut eurosceptici*, în „Business Magazin”, nr. 287 (25/2010), p. 48.

⁸ Javier Solana, *Preface*, în Nicole Gnesotto (ed.), *EU Security and Defence Policy. The First Five Years (1999-2004)*, EU-ISS, Paris, 2004, p.6.

⁹ Vezi Giles Merritt, *op.cit.*, p.10. Ca să punem lucrurile în termeni cât se poate de concreți, m-aș referi la motivația afirmată explicit de Irlanda (vezi declarația recentă – din noiembrie 2010 a unui membru al guvernului: Batt O'Keeffe) în legătură cu ezitarea de a accepta asistența financiară a UE: „Suveranitatea acestei țări a fost câștigată cu greu și guvernul nu are de gând să o cedeze”. Or asistența UE ar implica constrângeri asupra politicilor fiscale irlandeze – ceea ce creează inclusiv „probleme electorale”.

¹⁰ Ca să înțelegem mai bine cum stau lucrurile în privința jocului actual de putere, să notăm că premierul chinez, aflat recent în vizită la Atena (în cadrul unui turneu european), anunța că țara sa va cumpăra obligațiuni emise de Grecia și intenționează în general să sprijine UE.

¹¹ Giles Merritt, *op.cit.*, p.10

¹² Vezi cercetarea anuală de opinie publică realizată în cadrul *Transatlantic Trends* (în 2010 între 1-29 iunie): *Transatlantic Trends. Key Findings 2010*, GMF, 2010, p.12

¹³ Vezi *Transatlantic Trends. Key Findings 2010*, p.13.

- ¹⁴ *Ibidem.*, p.13-14
- ¹⁵ *Ibidem.*, p.13-14
- ¹⁶ Gavin Hewitt, *How sick is the Euro?*, 24-25 May 2010 (comentarii pe blog).
- ¹⁷ Vezi Giles Merritt, *op.cit.*, p.7.
- ¹⁸ Vezi A. Pliakos, *La souveraineté internationale de l'Union Européenne: de la puissance étatique à la liberté collective*, 7ème Conference ECSA – World, European Commission, Brussels, 30 nov.-1 dec. 2004, p.1.
- ¹⁹ A. Pliakos, *op.cit.*, p.3-4, 5.
- ²⁰ Vezi A. Pliakos, *op. cit.*, p.6-7. De asemenea, textul Declarației de la Berlin, care vorbește de prezervarea identității statelor membre și despre împărțirea competențelor (sarcinilor) „between the EU, the Member States and their regional or local authorities”.
- ²¹ Vezi Graham Avery, *Europe's Foreign Service: from Design to Delivery*, European Policy Centre: Policy Brief, nov. 2009, p.2.
- ²² Asle Toje, «In 2020 we will all see clearly»: *The Transatlantic Bargain and South-Eastern Europe*, în „Journal of East-European and Asian Studies”, vol.1, no.1, 2009.
- ²³ Javier Solana, *op.cit.*, p.6.
- ²⁴ Vezi Ian Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, în „Journal of Common Market Studies”, vol.40, no.2, 2002, p.240-242, 244-245.
- ²⁵ Vezi Giles Merritt, *op.cit.*, p.9.
- ²⁶ Giorgios Papandreu, *Interviu*, în „Foreign Policy Romania”, sept/oct 2010, p.15.
- ²⁷ *Valedictory Address by Peter Sutherland -9th May*, The Trilateral Commission, Plenary Meeting in Dublin/Ireland, 7-9 May 2010, p.1-2,4.
- ²⁸ Vezi Giles Merritt, *op.cit.*, p.7.
- ²⁹ Peter Sutherland, *op.cit.*, p.2.
- ³⁰ Vezi Asle Toje, *op.cit.*, p.142.
- ³¹ Peter Sutherland, *op.cit.*, p.4.
- ³² Vezi Gilles Bertrand (coord.), *Scenarii: Europa în 2010. O Europă, cinci destine*, editura I.E.M., București, 2000.
- ³³ Vezi Asle Toje, *op. cit.*, p.142.

ABSTRACT

In spite of the spectacular evolutions of the European Union after the Cold War, in the political, juridical and economic field, there are a lot of vulnerabilities which cast a doubt on the perspective that EU would really survive this century and fulfill its long term goal of creating a common identity for the member nations while ensuring a permanent and functional institutional armature. The world economic crisis since 2008 and the uncertainty about the political structure of EU – federation, confederation, supranational state or multi-level governance entity – increased euro-scepticism and created legitimate worry among European experts and public opinion.

Keywords: Europe, security, society, constitution, defence economy.

Prof. univ. dr. Vasile Secăreș este cadru didactic al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative. În anul 1990 a fondat Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA), instituție al cărei prim rector a fost, între 1991 și 2004. Este specializat în Teorii ale Relațiilor Internaționale și studii asupra războiului și păcii.

The European Neighborhood Policy Review: Elements for a Critical Assessment

George Niculescu

The European Neighbourhood Policy (ENP) has been developed by the European Union (EU) since 2004 to avoid the emergence of new dividing lines between an enlarged EU and its neighbours, and instead strengthen the prosperity, stability and security of all. The ENP framework has been proposed so far to 16 of EU's closest neighbours¹ covering the Eastern and Southern borders of the Union, from Belarus in the North-East southwards through the Black Sea, and further southwards and westwards through the Eastern and Southern shores of the Mediterranean Sea all the way down the Atlantic coast of Morocco. European prosperity and security are tightly intertwined with those of ENP partners turning the EU neighbourhood into an area with strategic significance (*"[...] (ENP) countries whose hopes and futures make a direct and significant difference for us"*, EU document COM (2011)303 of 25/05/2011).

Over the last years, the geopolitical area covered by the ENP has been characterized by dynamic change generated by the attraction of European integration combined with individual neighbours' claims that "we go national", or "Europe is great but other actors are greater, and less demanding". The ongoing turmoil has overlapped with an array of protracted conflicts, sometimes climaxing into crisis (see Lebanon in 2006, Georgia in 2008, Gaza in 2008-2009, Libya in 2011) which Europe has urgently been called to help manage. The sweeping anti-governmental revolts of the 2011 Arab spring, in particular in

Egypt, Libya, Syria, and Tunisia, and the continuation of repression in Belarus have once again highlighted the practical utility of the underlying idea of the ENP: partners should share the commitment to the universal values of human rights, democracy and the rule of law of their EU neighbours, while the EU institutions should offer assistance and mutually beneficial cooperation to their Eastern and Southern neighbours.

On 25 May 2011, the European Commission released a number of new policy documents including a revised ENP in the shape of a Joint Communication of the Commission and the High Representative (HR) for Foreign Affairs and Security Policy on "A New Response to a Changing Neighbourhood" (COM(2011)303), as well as progress reports on the implementation of the ENP in 2010, including on Eastern Partnership, and individual country reports (http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm). The purpose of the current brief analysis is to look critically at few elements of the revised ENP as a modest contribution to further detailed assessments by the civil society.

The EU is highly commendable for having found resources to boost its ENP budget with 1.242 billion EUR, in times of major financial difficulties in the Euro zone, bringing the total amount invested in programs for its neighbours at almost 7 billion EUR until 2013. This is a clear signal that the EU doesn't intend to re-focus its ENP budget from the Eastern Partnership countries to the partners in the Mediterranean struggling to

embark on a democratic path, as many analysts might have had suspected.

The inclusion of the principle of conditionality of EU's support to its neighbours is rectifying a major flaw of the policy in the past. It will reward mainly those countries who, irrespective of the region they belong to, will implement more and faster internal reforms to build *deep and sustainable democracy*. Reformist countries will actually benefit most from the surge of the ENP budget. This is a very positive change, which would hardly prevent the EU to sometimes "buy cooperation" from less democratic partners. From a pragmatic perspective, the lack of cooperation on highly sensitive European issues, such as illegal immigration, combating organized crime, terrorism, transit to Afghanistan, might be more damaging for European interests than the lack of democratic development. For example, the lack of cooperation with the Gaddafi regime has led EU's Schengen arrangements on the verge of a temporary collapse.

Civil societies from both reformist and non-reformist EU neighbours should make the most from the *partnership with societies*, launched by the revised ENP policy. This would include more accessible European support through a dedicated Civil Society Facility, support for establishing a European Endowment for Democracy to help political parties, non-registered NGOs, trade unions and other social partners, and promoting media freedom, free access to information, and reinforcing human rights dialogues. Three elements seem crucial for the successful implementation of the *partnership with societies*: the transparency for the civil societies of EU's work with partner governments, a highly criticized flaw of the ENP in the past; consistency with other relevant EU instruments; as well as coordination with other donors of civil society assistance, be they EU member and non-member states, or other international organizations.

Intensifying political and security cooperation with partners is another feature of the revised ENP. It would entail: enhanced involvement in solving protracted conflicts; making common use

of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and other EU instruments; promoting joint action in international fora on key security issues. However, the new EU vision on enhanced involvement in solving protracted conflicts is highly disappointing, mainly since it doesn't support a more pro-active role of the EU in this area. With the exception of the Russo-Georgian war of 2008, where in fact the French presidency of the EU at the time actually played the key role, and, to a certain extent, a couple of conflicts in the Middle East, the EU role was mainly passive, or, at best, supportive. Given the recognition of the importance of the challenges posed by these conflicts against members, the EU should play a leading role in searching viable solutions. On the one hand, the relevant knowledge of EU institutions should be enhanced, and a more creative thinking on the use of available instruments should be developed. On the other hand, the new European External Action Service should be more involved in building up common positions of EU member states *vis a vis* the resolution of protracted conflicts. One may hardly talk of a genuine CFSP in the absence of a more assertive role of the EU in solving protracted conflicts in its neighbourhood. Cooperation with other interested actors, such as the US, Russia, Turkey, or the Arab states is critical. The EU can and should tackle these conflicts more effectively, and not only in the post-conflict phase. Bringing conflicts to the post-conflict phase is at least equally essential to the Union!

Still under the same security pillar of the revised policy, the EU should play a more significant role in backing partner countries' efforts to reform their justice and security sectors. This should be the case both in situations where the EU is already engaged operationally on the ground, and where it is not. For the latter case, the ENP Action Plans could offer a good framework for deploying EU-sponsored advisory and training teams to assist Partners' reforms efforts, in particular in areas outside the defence sector, such as police, border and coast guards, customs, counter-terrorist and critical infrastructure protection units (including for energy and cyber security missions), and justice systems.

Wherever relevant, an exchange of experience and seamless coordination with NATO in supporting Partner reform efforts would be absolutely necessary.

As Alina Inayeh noticed in a short article published as "Transatlantic Take" on 26 May 2011 ("Europe Starts to Get Serious About Its Neighbours"), the revised ENP is "weak on regional² cooperation. In a region scarred by old conflicts, regional cooperation can build bridges where bilateral relations cannot. Cooperation across regional boundaries between civil society organisations, local governments, media and trade unions can help address issues that national governments shy away from [...]". For example, the Black Sea Synergy was mentioned any single time, although its relevance for the Eastern Partnership is well established. The two regional partnerships within the ENP (Eastern Partnership and Partnership for Democracy and Shared Prosperity in the Southern Mediterranean) are supposed to advance sub-regional cooperation but, so far, they did little, if anything, to do so. This approach should change in the near future if the EU is to capitalize on the benefits of sub-regional cooperation through increasing the synergies of its own policies with sub-regional initiatives. The Black Sea Economic Cooperation, and the PFP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes are examples of sub-regional assets which could be engaged with the Eastern Partnership.

Implementation will be the cornerstone for ENP's strength over the next years. Will it add

substantial value to members' and partners' efforts to build a more stable, secure and prosperous neighbourhood to the EU, without drawing new dividing lines? Will it achieve the planned objectives, in particular progress towards deep democracy, support for sustainable economic and social development, and building effective regional partnerships? Will it be worth the large amounts of resources invested? Will it respond to its stakeholders' needs in a most comprehensive and flexible way? Will it mutually reinforce other EU instruments to address the challenges stemming from the EU neighbourhood? Will it be implemented coherently and consistently with the relevant policies and actions of other international actors? The EU Commission and the HR for Foreign Affairs and Security Policy would naturally assure as that it will. While deeming this revised policy as a step in the right direction, we should hope that they are right. However, it is only the reality test that will prove the actual strength of the revised ENP over the years.

Note

¹ Algeria, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Egypt, Georgia, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Republic of Moldova, Morocco, the Occupied Palestinian Territories, Syria, Tunisia and Ukraine.

² To be consistent with the EU language, all references in the quote to "region" and "regional" should be read as "sub-region" and "sub-regional".

³ Algeria, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Egypt, Georgia, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Republic of Moldova, Morocco, the Occupied Palestinian Territories, Syria, Tunisia and Ukraine.

ABSTRACT

The European Neighbourhood Policy (ENP) has been developed by the European Union (EU) since 2004 to avoid the emergence of new dividing lines between an enlarged EU and its neighbours, and instead strengthen the prosperity, stability and security of all. The ENP framework has been proposed so far to 16 of EU's closest neighbours³ covering the Eastern and Southern borders of the Union, from Belarus in the North-East southwards through the Black Sea, and further southwards and westwards through the Eastern and Southern shores of the Mediterranean Sea all the way down the Atlantic coast of Morocco. European prosperity and security are tightly intertwined with those of ENP partners turning the EU neighbourhood into an area with strategic significance.

Keywords: Europe, neighbors, society, security, identity, synergy.

George Niculescu is the CSEEA Director of Programs, Brussels. He has a long experience of working within the NATO structures.

RECENZII

Martin Hollis și Steve Smith *Explaining and Understanding International Relations*,

Oxford University Press Inc., New York, 1990, 226 pg. ISBN 0-19-827589-7

Ne aflăm în fața unei cărți fundamentale din domeniul relațiilor internaționale, prin aceea că pune câteva întrebări fundamentale asupra felului în care ar trebui să înțelegem conceptele, ideile și legăturile cauză-efect. Autorii acestei lucrări încearcă să poziționeze disciplina Relațiilor Internaționale în cadrul a ceea ce se numește filosofia științei, sau mai exact filosofia științelor sociale. Acest demers a fost precedat de apariția, în 1973 a cărții *Theory and Explanation in International Politics* scrisă de Charles Reynolds. Pornind de la două instrumente care pot fi folosite în abordarea realității internaționale, respectiv abordarea istorică și cea științifică, cei doi autori construiesc un dialog care să permită înțelegerea acestui domeniu. În mod fundamental sunt analizate modelele holiste și cele individualiste folosite de această disciplină. Cartea este structurată în nouă capitole și completată cu recomandări bibliografice, iar cei doi autori își asumă o responsabilitate comună pentru acest demers. Capitolele au fost scrise fie separat: Martin Hollis – capitolele 3,4 și 8, iar Steve Smith – capitolele 1,2, și 5; fie sub forma unor contribuții comune: capitolele 6 și 7; fie ca un dialog – capitolul 9. Lucrarea este structurată în două părți. Prima parte pornește de la problema nivelului de analiză în timp ce capitolul 1 prezintă diferențele dintre teoriile care se bazează pe explicare și cele care urmăresc înțelegerea Relațiilor Internaționale, iar capitolul 2 detaliază principalele curente teoretice: realismul, idealismul și behaviorismul. Următoarele două capitole prezintă componenta filosofică a celor două abordări din Relațiile Internaționale, cea care caută să explice –

capitolul 3 și cea care urmărește să înțeleagă – capitolul 4. Ambele pornesc de la întrebarea: ce implică folosirea metodelor din științele naturale, respectiv ce implică folosirea unei metode bazată de înțelegerea din interior.

Științele sociale s-au fundamentat pe baza a două modele intelectuale. Primul este cel al științelor naturale, iar cel de-al doilea este cel al istoriei ideilor și al scrierii istoriei din interior. Mai exact, aveam de-a face fie cu modelul unui observator ce se află în exterior și dorește să explice evenimentele considerând ființele umane ca parte a naturii, fie cu modelul unui cercetător aflat în interiorul evenimentelor, ce dorește să le prezinte astfel încât să fie înțelese ca părți diferite de ceea ce se poate regăsi în științele naturale. De aici provin și cele două tipuri de abordări: una care explică și alta care înțelege. Modelul explicativ subliniază necesitatea identificării cauzelor evenimentelor, respectiv un fapt este explicat prin referire la un altul. Pentru modelul care caută să înțeleagă evenimentul, perspectiva actorului asupra evenimentului este fundamentală, un punct de pornire și în același timp cel mai important instrument pentru analizarea unei situații. Acestuia i se adaugă: modul în care actorii definesc problemele și alternativele pentru rezolvarea lor; ce scopuri au și cum vor să le atingă. Din acest punct se poate diferenția între teorii holiste – cele care se referă la forțe sistemice și structuri externe și teorii care consideră actorii sursa ultimă a teoriilor care urmăresc explicarea unui eveniment.

Cea de-a doua parte a lucrării cercetează nivelurile de analiză: sistemul internațional, statul,

birocrația și individul, identificând pentru fiecare o dimensiune explicativă și una legată de înțelegere. Capitolul 5 investighează posibilitatea dezvoltării unei teorii a relațiilor internaționale la nivelul sistemului internațional, cu un accent deosebit pus pe lucrarea lui Kenneth Waltz, *Teoria politicii internaționale*. Capitolul 6 prezintă o alternativă la abordarea din perspectiva sistemului internațional prin folosirea teoriei jocurilor în care statele sunt considerate unități ce urmăresc să-și maximizeze utilitatea, iar în capitolul 7 este analizat rolul birocrației, al modului în care este alcătuit un stat, fiind folosită abordarea lui Graham Allison, a politicii birocrația. Capitolul 8 continuă și mai mult analiza urmărind alcătuirea internă a statului, folosind nivelul individual de analiză și încercând să afle dacă indivizii sunt exponenți ai modelului raționalității actorilor, a-

sumpție regăsită în teoria microeconomică și în ce a teoriei jocurilor. În capitol 9, (ultimul) are loc un dialog între cei doi autori prin care se încearcă obținerea unor concluzii și a unei imagini de ansamblu în privința instrumentelor existente în Relațiile Internaționale. Deși nu este obținut un mod parcimonios de raportare la Relațiile Internaționale, acest capitol oferă în schimb deschiderea și flexibilitatea necesare unei dezbateri care să răspundă evenimentelor ce au loc în această disciplină.

Lectura acestei lucrări este călduros recomandată celor interesați de fundamentele teoretice pe care se construiește disciplina Relațiilor Internaționale. Este de fapt un „must read”.

Drd. Mihaela Adriana Pădureanu, SNSPA

Thierry de Montbrial, *Acțiunea și sistemul lumii*,

cuvânt înainte Eugen Simion, trad. Gheorghe Dolgu și Aida Sarchizian,
Academia Română. Fundația pentru Știință și artă, București, 2003

În linia marii tradiții franceze, enciclopedismul lui Thierry de Montbrial exprimă ambiția de a cunoaște interdisciplinar un subiect. Pentru el relațiile internaționale nu reprezintă decât punctul focal al unei reflecții mai ample și mai profunde despre natura umană în acțiunile sale. Născut în 1943, absolvent de Politehnică și discipol al lui Raymond Aron, Thierry de Montbrial creează în 1979 IFRI: *L'Institut français des relations internationales*. Anul în care Waltz proclama în cartea sa de căpătâi stabilitatea bipolară și dispariția pasiunilor ideologice iar revoluția lui Khomenini din Iran oferea provocări serioase tezei gânditorului american.

Elaborată undeva între 1991 și 2000, *Acțiunea și sistemul lumii* conține nostalgia de a nu fi scris el însuși *Paix et guerre* a lui Raymond Aron precum și dorința de a o continua pe aceasta într-un format mai suplu și adus la zi. Chiar dacă o critică explicită și dură la adresa opusului aronian, de Montbrial tinde să arate implicit neajunsurile din *Paix et guerre* tocmai în modul cum se depărtează de unele din ideile maestrului.

Pentru Aron relațiile internaționale trebuie studiate pe două axe carteziane: 1) nivelul național-internațional și 2) relația duală pace și război. Cu toate acestea Aron nu trece dincolo de punctele de vedere deja consacrate și preferă o reflecție în amplitudine asupra modurilor posibile în care cele două axe mai sus menționate interacționează. Montbrial pornește de la însuși miezul relațiilor internaționale: statul. Pentru el adevăratul punct de pornire în construcția unei teorii este găsirea <elementului chimic>, a cărămizii sistemului internațional. De aceea el

dezvoltă un concept aflat în stare embrionară la Aron: cel de unitate activă. [pp.1-12]

Pentru Montbrial o unitate activă este un grup uman ai cărui membri individuali legați prin :

- 1) sistem stabil de practici, referințe și/sau credință- altfel spus printr-o cultură a organizației;
- 2) printr-o organizație activă care cuprinde întreg grupul și îi oferă scopuri, atât în interior cât și în exterior.

Se precizează că un individ poate să aparțină concomitent mai multor unități active: state, firme, syndicate, biserici șamd. [p.13; 35] Autorul nu consideră totuși Uniunea Europeană sau umanitatea drept unități active întrucât nu corespund criteriile mai sus menționate.[p.6] Uniunea Europeană mai ales nu este un stat unic național cât o încierchinare de popoare diferite fără o cultură omogenă. Concluzie discutabilă care relativizează înseși criteriile sale de definire a unei unități active. Am putea spune în această cheie că nici măcar statele naționale nu sunt cu adevărat omogene iar globalizarea creează un mediu cosmopolit tot mai greu de definit. Iarăși, Uniunea Europeană, în ciuda tuturor asperităților prin care a trecut și a imperfecțiunilor sale se bucură de o stabilitate prosperă superioare unor state etnic omogene (vezi Somalia).

Următoarea condiție a stabilității unei unități active (ca elementele sale componente să nu îi conteste legitimitatea [p.12]) pare să contrazică ideea că Uniunea Europeană nu este o unitate activă: până acum Uniune Europeană a știut nu numai să își instituționalizeze și aplatizeze fricțiunile interioare dar și să încerce a exporta stabilitate.

Odată spuse toate aceste ne dăm seama că nu suntem decât la începutul drumului: nu am definit încă conceptul cardinal al științei politice – puterea! Fascinant și ambiguu, puterea este o miză de achiziție pentru decidenți și una de definire pentru analiști. O încercare de a ierarhiza sau de a stabili puterea unei unități active (în speță a unui stat) se dovedește foarte grea. (Uniunea Sovietică avea o populație superioară celei a SUA iar arsenalul său era cel puțin paritar cu cel american și totuși implozia s-a realizat; Japonia părea să întrecă SUA în anii '90 pentru că până la urmă economia sa să intre în dificultate; America însăși, în ciuda formidabilei sale mașini de război a fost sau este prinsă în conflicte asimetrice interminabile șamd). În anii '50, Martin Wight, încercând să rezolve problema preferă să enumere marile puteri decât să încerce o definire a lor în abstracto...

Ca o modalitate de a rezolva dilema Raymond Aron distinge între putere (puissance) care arată mai mult o stare sau un prestigiu și forță ce denotă capacitate de a face ceva anume. Aceasta din urmă, forța se bazează pe trei tipuri de resurse: umane, morale și materiale.¹ Preluând triada de mai sus, Montbrial introduce doi termeni care adâncesc problematica: potențialul și portofoliul. Portofoliul reprezintă ansamblul de resurse pe care o unitate activă le posedă (fie că vorbim de o bancă, o societate pe acțiune, trupă paramilitară ori națiune). Potențialul în schimb este definit ca „totalitatea reamenajărilor virtual realizabile-compatibile cu restricțiile-ale portofoliului de resurse ale acelei unități.” [p.44] Cu alte cuvinte puterea unei unități active trebuie judecată în funcție de modul cum conducerea știe să utilizeze resursele disponibile pentru a atinge un scop anume. Hannibal a reușit să îi înfrângă de multe ori pe romani sau Napoleon pe vecini folosind resursele inferioare mai bine decât oponenți. Forța talibanilor din Afganistanul actual este o funcție nu a numărului lor ci a voinței de a rezista.

Pentru ca alocarea resurselor să se realizeze cât mai chibzuit este nevoie de o strategie pe măsură. Strategia este definită drept „știința sau arta acțiunii umane finalizate, voluntare și dificile. Ea urmărește să confere un caracter conștient și calculat deciziilor prin care se dorește promovarea unei politici.” [p.117] Acțiunea umană trebuie să fie:

- finalizată, întrucât tinde către obiective precise;
- voluntară, întrucât este vorba de voința unității care acționează și
- dificilă, întrucât cere un efort deosebit și o mobilizare substanțială de resurse.

Exprimare cam didacticistă și tautologică întrucât pare de la sine înțeles că orice strategie conștientizează obstacolele pe care trebuie să le depășească și asumă o serie de constrângeri și riscuri.

În altă ordine de idei definiția se vrea mai degrabă un slogan decât un enunț științific deoarece termenul <finalizat> nu depinde în totalitate de planificator. Așa cum Montbrial însuși arată în altă loc: „Strategia este definită ca arta dialecticii voințelor care folosesc resursele pentru a-și rezolva conflictele.” [p.132] Deci cum orice luptă cere cel puțin două părți rezultatul, mai ales dacă urmăm dictele clausewitziene sunt tributare norocului.² Așa că prezența termenului <finalizat> din prima definiție este o sugestie la adresa strategului care este sfătuit ca atunci când concepe un plan să se asigure că îl poate duce la capăt.

Mediul în care unitățile active se mișcă astăzi tot mai accentuat este globalizarea. Pentru de Montbrial globalizarea reprezintă „fenomenul prin care unitățile active de orice natură au din de în ce mai mult tendința să își elaboreze strategiile și obiectivele în funcție de teatre de operațiuni din ce în ce mai îndepărtate geografic.” [p.259] În răspăr cu Școala Analelor care originează globalizarea în secolul XVI sau cu Anthony Giddens care îi fixează începutul în secolul XVIII, Theierry de Montbrial găsește că aceasta a început în secolele XI-XIII, în plină efervescentă cruciată. Afirmatie exotică, însă fără aprofundare și fără un suport cantitativist (spre exemplu frecvența schimburilor comerciale, drumurile caravanelor). Consecințele acesteia sunt destul de pesimiste, în lectura lui Montbrial: polarizarea bogățiilor și precarizarea situației muncitorilor ori clasei mijlocii din multe comunități sunt provocări cărora lumea secolului XXI trebuie să le răspundă.

Clasicismul nu este o epocă din trecut ci un exercițiu ciclic de seriozitate. Dacă acceptăm o

asemenea definiție atunci lucrarea lui Thierry de Montbrial are toate calificativele unui opus clasic din galeria unor autori ca: Hans Morgenthau, Raymond Aron, Quincy Wright, Hervé Coutau-Begarie, John Vasquez sau Jack Levy. Pariul său de a-l continua pe Aron este în mare parte îndeplinit dar portofoliul (pentru a folosi un termen favorizat de autor) noțiunilor folosite nu este pe deplin utilizat iar lucrarea tinde să aibă un caracter per total eclectic.

Din păcate în spațiul românesc receptarea a fost cu totul marginală deși poate că „Acțiunea și sistemul lumii” oferă poate mai mult decât lucrările unor autori americani ultratitrați. Dovada stă și în faptul că prefață o realizează criticul literar Eugen Simion și nu un specialist în domeniul de nișă al relațiilor internaționale.

Pe alocuri comună dar în altele novatoare și strălucită lucrarea lui Thierry de Montbrial este

o aventură pe care atât începătorul cât și specialistul încercat nu o vor găsi fără răsplată.

Note

¹ Raymond ARON, *Peace and war. A Theory of international relations*, Covent Garden, New York, 1966, pp.46-49

La Aron resursele sunt definite astfel: 1) resurse geografice (așezare, mărimea teritoriului, forma granițelor vecini șamd); 2) materialele disponibile (resurse subso-lice); 3) capacitatea colectivă de acțiune (factorul politic, comandamentul militar, expertiza, moralul populației). P.54

² „Războiul este domeniul incertitudinii; trei sferturi din lucrurile pe care se întemeiază acțiunea în război sunt acoperite de ceața unei incertitudini mai mult sau mai puțin mari. Războiul este domeniul hazardului. În nici o altă activitate umană nu trebuie să se lase acestui străin atât spațiu de acțiune pentru că nici una nu este, în toate laturile ei, într-un contact atât de permanent cu el. Hazardul sporește incertitudinea tuturor împrejurărilor și perturbază mersul evenimentelor” Carl von CLAUSEWITZ, *Despre război*, Antet, Prahova, p.27 și passim.

Drd. Silviu Petre

Florin Diaconu, *Război clasic-limitat, război total*,

Editura Universității București, 2006, 244 pagini

Cei mai utilizați termeni din existența noastră sunt totodată și cei mai ambigui: putere, moralitate, democrație, libertate, război/pace, terorism șamd. Câmpul lor semantic arată mai degrabă neputința ajungerii la un acord decât unicitatea semnificației. În teza sa de doctorat, Florin Diaconu își propune să repare acest neajuns limpezind parametri unui fenomen dramatic și peren, concomitent fiecărei epoci. Totodată pentru autor este și ocazia unei profesii de credință față de doctrina realistă- conflictul este inherent naturii umane și trebuie să îl acceptăm pentru a ne putea tăbăci în fața provocărilor politice. De asemenea, afirmația discutabilă că forța este cel mai eficient mijloc pentru a pune capăt unor angoase în câmpul geostrategiei însoțește și modulează argumentul întregii cărți.

Pe filiera clausewitziană, care a mai făcut "victime" printre autori gen Edward N. Luttwak, lucrarea cuprinde trei părți: enumerarea și criticarea definițiilor anterioare; definirea proprie a termenilor de război limitat și război total și exemplificarea teoriei printr-o serie de evenimente istorice.

O mare problemă a definițiilor este că sunt formulate imprecis și impurificate de termeni lirici. Astfel, pentru Quincy Wright războiul este: "*un contact violent între entități distincte dar similare. În acest sens, o coliziune între două stele, o luptă între un leu și un tigr, o bătălie între două triburi primitive, ca și ostilitățile între două națiuni moderne ar fi, toate, război*" [p.31] O asemenea definiție relativizează până la extrem fenomenul războiului subsumându-l în mod abuziv fen-

menelor fizice din natură. Ajungând să însemne orice nu mai înseamnă nimic.

Alte definiții, mai ales tributare economiei (fie marxiste fie unor autori precum John A.Hobson sau Joseph Schumpeter, Hans Morgenthau, Wright însuși) așează deosebirea de război clasic-război total pe o axă cronologică afirmând că războiul total este produsul modern al industrializării. Morgenthau, de pildă oferă cinci criterii-explicații pentru a corela războiul total de maturizarea epocii modernității: a) populații complet motivate ideologic/propagandistic; b) mobilizarea sau implicare întregii populații în efortul de război; c) războiul total este dus contra întregii populații inamice; d) mecanizarea-cauză și corolar a posibilității înrolării întregii populații naționale; e) miza totală: războiul total escaladează până la dezideratul cuceririi întregii lumi. [pp.45-47]

O definiție mai apropiată de tema războiului absolut al lui Clausewitz este cea a lui Raymond Aron care, în timpul Războiului Rece definea războiul total drept : "*un război purtat cu toate armele existente până la obținerea victoriei totale*" în care "*un stat poate fi distrus, o populație poate fi exterminată*". [p.53]

Trecând toate aceste definiții și accepțiuni printr-o bogată paletă de cazuri-test istorice, autorul ajunge la o definiție proprie. Pentru Diaconu o definiție a războiului trebuie să urmărească doi parametri, să împace două nivele de analiză: cel tactico-strategic și cel politic. Pentru mulți dintre autorii de mai sus, tributari lui Clausewitz reflecția asupra conflictului trebuie s-

a concentrat doar asupra violenței palpabile. Pentru alții, precum Robert Gilpin, războiul, mai ales în forma sa maximă- război hegemonic contribuie la re-ordonarea actorilor în sistem. Drept consecință, Florin Diaconu listează inițial o serie de cerințe pentru ca un eveniment să fie catalogat drept război: **a)** dominantă situației să fie un conflict între cel puțin doi actori politici; **b)** mărimea și structura actorilor implicați poate fi extrem de variată; **c)** cel puțin unul dintre actorii implicați are de la început interese de natură politică; **d)** măcar unii dintre actorii implicați sunt capabili să mobilizeze resursele; **e)** conflict este neapărat violent dacă nu chiar extrem de violent; **f)** conflictul implică forța militară, fie și accidental; **g)** nivelul de violență poate varia de la caz la caz; **h)** obiectivele actorilor în conflict pot fi extrem de variate. Trecând la general către specific un război total este unul în care:

- cel puțin unul dintre actori, de la început sau treptat are ca obiectiv final distrugerea totală a adversarului/ afectarea statutului ontic al acestuia/ sau măcar afectarea foarte gravă. [p.63-64]

- în planul sistemului internațional un război total duce la dispariția sau avariarea gravă a unui actor sau a mai multora (vezi conflictul dintre Roma și Cartagina).

Prin oglindire un război clasic limitat este unul în care:

- toți actorii implicați nu au obiective politico-militare de natură să producă pagube ireparabile adversarului [p.64]

- în planul sistemului internațional toți actorii își conservă existența. [pp.64-67]

Așadar ortodoxia clausewitziană a conceptului de război este restabilă. Războiul nu mai este judecat în funcție de parametri modernității și ai tehnologiei folosite ci în funcție de intensitatea sa. Deși violența, asemenea unei presiuni fizice sau reacții chimice tinde către maximul imaginabil, politica este elementul rațional al ecuației care înșeuează câinii războiului. Din păcate generalul prusac nu beneficiază de un spațiu mai amplu [doar paginile 111-116] chiar dacă spiritul său se simte pe parcursul întregii lucrări.

Exemplele care să dovedească diapozițiile teoretice nu lipsesc: exterminarea oponentilor nu începe odată cu industrializare crimei sub

forma lagărelor ci se găsește în Antichitate când regii asirieni își jupuiau de vii dușmanii; Cezar ordona nimicirea unor cetăți galice sau oștile lui Tamerlan transformau Ispahanul în ruine și fum. Ca alternanță mai puțin intensă, războiul limitat s-a desfășurat ca atare fie grație limitelor tehnice fie religie sau dreptului internațional. În Evul Mediu, stadiul arsenalelor limita implicit posibilitatea unor masacre pe o scară foarte largă. Victimele apăreau mai degrabă colateral ca urmare a bolilor ivite pe câmpul de luptă.

Secolele XIX-XX au avut aspectul oximoronic de a permite posibilitatea anihilării dușmanului cu ajutorul tehnicii și a restrângerii violenței prin norme. Revoluția tehnologică promite (dar nu se ține mereu de cuvânt) să îmbine eficiența cu limitarea pagubelor colaterale via lovituri chirurgicale.

Cel puțin câteva critici se pot aduce lucrării: **A.** Autorul simplifică teoriile unor autori precum Quincy Wright sau Raymond Aron pentru a-și promova propria poziție. Definiția dată de Wright războiului, mai sus citată, este doar una dintre accepțiunile pe care autorul în cauză le dă [vezi Quincy Wright, *A study of war*, Chicago University Press, London, 1942/1964, p.5]. Aflat la întretăierea dintre studiile realiste și cele juridice, Quincy Wright arată că războiul este o stare mentală acceptată și una juridică [*ibidem*, p.10-18 și *passim*]. Prima parte se referă la faptul că actorii implicați sunt conștienți că împart o adversitate ce presupune un anume fel de comportament. O asemenea precizare este făcută pentru a arăta ca războiul înseamnă mai mult decât simpla succesiune a operațiunilor militare. Exemplificând putem spune că Primul război mondial se revarsă dincolo de intervalul 1914-1918. El începe odată cu escaladarea pe plan diplomatică a ostilităților și se termină abia odată cu Tratatul de la Versailles și recunoașterea noilor granițe statale.

Cea de a doua parte a definiției, cea legalistă este o moștenire groțiană și este valabilă pentru perioadă modernă, a secolelor XIX-XX. Astăzi, când conflictele tind să fie asimetrice și să cuprindă entități non-statale, trebuie elaborate alte definiții.

B. O zăbovire asupra efectelor Războiului Rece asupra teoriilor clasice despre război este

cel mult marginală. Războiul improbabil/ pacea imposibilă a rivalității sovieto-americane a însemnat suprapunerea a două plafoane strategice: unul, cel de negândit al utilizării armelor atomice; celălalt, al folosirii armamentului convențional ca formă a adversarilor de a-și impune propriul interes fără a recurge la spectrul nuclear. Și aici se naște o întrebare: SUA și URSS, în anii '70, eventual după Vietnam, se aflau într-o stare de pace sau una de război? Și dacă vorbim despre război, care este fizionomia acestuia: limitată ori totală? Cadrul teoretic desenat aici nu ne mai răspunde.

C. Deși clausewitzian, autorul nu definește politica. Poate părea de o importanță marginală într-o teză care se concentrează aproape exclusiv..... Sunt dese situațiile în care intersecția dintre factorii civil și militar sunt cruciali în succes. Să luăm ca exemplu Afganistanul de astăzi: ce ar însemna o victorie a Occidentului? Lichidarea pungilor Al Quaeda și talibane? Câștigarea simpatiei populației afgane? Eradicarea culturilor de opiu și înlocuirea lor cu altele care să asigure hrana? Impunerea unui guvern central la Kabul care să fie eficient și necorupt? Departate de a fi niște mofturi teoretice, asemenea considerații frământă tâmpelile decidenților dintr-un război cronofag.

Cât despre relațiile civil-militar și modul cum acestea variază în ecuația conflictului poate deveni premisa unui nou studiu al autorului.

D. Autorul afirmă că războiul împotriva terorismului este o altă formă de război total, fără a explica de ce nici aici și nici într-un volum ulterior. [vezi Florin Diaconu, *Secolul războiului total. Războaie totale și războaie clasice-limitate în secolul al XX-lea: caracteristici, surse, cauze, instrumente și metode*, Institutul Diplomatic Român, București, 2007, pp.251-261] Afirmarea este în răspăr cu ambele accepțiuni ale unui război total: atât cea care cere mobilizarea totală a populației cât și cea oferită de Diaconu însuși: conflict dus cu maxima brutalitate. Forțele coaliției nici nu au reintrodus serviciul militar obligatoriu și nici nu au abandonat principiile dreptului umanitar de la care se reclamă (în ciuda imperfecțiunii aplicării acestuia).

Lucrare de anvergură, *Război clasic-limitat, război total* se fundamentează pe o bibliografie foarte serioasă afișând o minuțiozitate a detaliului invidiabilă. Cartea poate servi drept ghid atât celor care caută o sinteză de istorie militară cât și inițiatorilor cărora le poate oferi o trambulină către meditații filozofico-strategice.

Drd. Silviu Petre, SNSPA

VIATA ȘTIINȚIFICĂ ÎN CADRUL ISPAIM

Prima reuniune a Rețelei experților în domeniul relațiilor internaționale și al studiilor de securitate

Pe 30 martie 2011 a avut loc la Cercul Militar Național din București prima reuniune a experților în domeniul relațiilor internaționale și al studiilor de securitate. Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a avut inițiativa creării acestei rețele de think-tankuri în scopul formării unei comunități în care experții să pună în comun experiența, să dialogheze și să edifice o cultură de securitate comună. Profesor universitar dr. Mihail E. Ionescu a propus ca această rețea de experți să își formeze un web-site, să publice un newsletter periodic și să aibă o bază de date rezultate de pe urma conferințelor. Temele de interes menționate au fost: dislocarea trupelor în teatre de operații, evoluții la Marea Neagră și resetarea relațiilor SUA-Rusia, inclusiv consecințele asupra securității statelor central-est-europene și deci și a României.

Excelența sa dl. Adrian Cioroianu, fost ministru al Afacerilor Externe și profesor la facultatea de istorie a Universității București a sprijinit ideea bazei de date și a web-site-ului, sugerând organizarea sub egida Ministerului Apărării Naționale, sau a Ministerului Afacerilor Externe, sala de reuniune putând fi pusă la dispoziție de Facultatea de Istorie. De asemenea, domnia sa a afirmat că dispune de acces la o editură ce poate publica volumele rezultate de pe urma seminariilor. Temele de interes au fost: politica de securitate și cea de vecinătate a UE, securitatea energetică, dimensiunea eurasiatică a securității (Rusia, India, China), situația Turciei.

Domnul Dudu Ionescu, fost ministru al Afacerilor Interne, a vorbit de necesitatea punerii împreună a eforturilor experților de a îmbogăți zes-

tea cunoștințelor de specialitate dar și de risipa resurselor și lipsa de continuitate a acestor eforturi din motive ce țin de birocrăție și politizare a domeniului studiilor de securitate. Domnia sa a plecat de la întrebarea legitimă „ce inamic potențial are România și ce tip de provocări la adresa securității se prefigurează că vor apărea?” spre a se modela corespunzător aparatul statal al securității naționale și mai ales forțele armate. A mai propus să se creeze un glosar de termeni din domeniul securității care să fie accesibil experților și altor categorii de persoane interesate, de asemenea a cerut ca subiectul în sine al securității să devină mai atractiv pentru marele public. Ideea redactării unei liste de experți din diverse domenii a fost susținută și de Adrian Moraru, reprezentant al unui ONG pe probleme sociale.

În continuare, dl. Dorin Matei, redactor șef al revistei Magazin Istoric a deplâns slăbiciunea culturii de securitate din România, inclusiv la nivelul elitelor politice și faptul că certificarea experților în relații internaționale și securitate se face mai ales de către mass media, mai vizibil pentru marele public decât certificarea prin universități și instituții academice.

Dl. general Onișor, decanul Facultății de Informații din cadrul Academiei Naționale de Informații a afirmat că doar printr-un învățământ universitar de calitate se poate forma o cultură de securitate viabilă iar parteneriatul dintre instituțiile de educație, mass media și think tankuri ar putea produce rezultate pozitive pe termen lung.

Dl Liviu Mureșan, directorul Eurisk, consideră că doar prin conectarea la baze de date

valoroase din interiorul și din afara țării experții români pot face față competiției cu cei din alte state, cum ar fi China, stat ce ar putea depăși SUA la capitolul știință și tehnologie chiar din anul 2012. Rețeaua de think tankuri creată la inițiativa Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară ar trebui să se poată conecta la bazele de date ale Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului Apărării Naționale, Ministerului Educației și Cercetării, Ministerului Economiei și Președinției României. De asemenea a deplâns rolul palid al Parlamentului României în furnizarea de expertiză în ciuda investițiilor masive în tehnologia pusă la dispoziția acestuia în deceniul trecut. În plus, nici Academia României nu este defel prezentă și vizibilă în domeniul studiilor de securitate națională, fiind „insularizată” față de societate. În general, bugetul alocat cercetării cu accent pe domeniul relații internaționale și studii de securitate trebuie să crească urgent.

Dl. profesor universitar dr. Constantin Degeratu a afirmat categoric că studiile de securitate sunt parte a științelor politice și trebuie alocați bani mai mulți de la buget spre a stimula cercetarea în acest domeniu vital pentru orice stat și popor. Elitele politice trebuie să explice populației mai credibil de ce sunt trimiși soldați români în misiuni în afara țării, cu riscul de a își pierde viața, în condițiile în care epoca actuală este una mai ales post-modernă și „post-eroică”. În caz contrar, publicul va contesta rolul armatei și statele vor avea dificultăți în a își păstra legitimitatea în ochii cetățenilor lor.

Conferențiar dr. Florin Diaconu de la Institutul Diplomatic Român a propus organizarea unei conferințe intitulată „10 ani după 11 septembrie” în luna septembrie a anului 2011. De asemenea, IDR și-a anunțat disponibilitatea de a publica un volum cuprinzând luările de cuvânt din timpul conferinței.

În calitate de invitat special, Excelența sa dl Geoffrey Robertson, celebru jurist internațional britanic-australian și fost președinte al Tribunalului Penal pentru Sierra Leone, s-a referit la tensiunea inherentă dintre realitățile militar-strategice și specificul dreptului internațional. Deși multe state din lume au semnat statutul Curții

Penale Internaționale în continuare mulți suspecți de crime contra umanității și genocid reușesc încă să scape justiției internaționale. Cu toate acestea, Tribunalul Penal pentru Ex-Iugoslavia are în custodie aproape toți suspecții pentru care a emis mandate de arestare. Referitor la conflictul din Libia, degenerat în război civil, Robertson consideră că rezoluțiile 1970 și mai ales 1973 ar putea fi interpretate ca autorizând înarmarea rebelilor anti-Qaddafi, cu condiția ca aceștia să nu comită și ei crime contra umanității. A mai afirmat că uciderea lui Qaddafi prin raiduri aeriene ale statelor participante la coaliție ar putea fi, dacă nu legală, cel puțin legitimă cu condiția să i se dea un ultimatum pentru părăsirea puterii. Prin uciderea lui ar putea fi salvate viețile a sute sau mii de civili inocenți, iar Qaddafi este un terorist cunoscut, un ins fără scrupule. În dreptul clasic al războiului era absolut legal și legitim ca în timp de război să se încerce uciderea liderului statului adversar, dar nu prin mijloace „perfide”. De amintit că însuși Qaddafi a ordonat uciderea unor opozanți libieni din Marea Britanie în trecut. Nu există amnistie pentru criminalii contra umanității. S-a mai subliniat că Marea Britanie avea relații bune cu Libia după 2003, când colonelul Qaddafi acceptase să renunțe la armele de distrugere în masă și să se suspende suspjecții pentru atentatul de la Lockerbie. Dar în 2011 Marea Britanie a ales să strice aceste relații din motive legate de „intervenția umanitară” în sprijinul civililor libieni amenințați de regimul lui Qaddafi. Robertson a afirmat că există riscul scindării Libiei în două state: Tripolitania și Cirenaica, după modelul Sudanului.

Oaspetele a mai spus că Iranul rămâne amenințarea numărul unu pentru Occident, deoarece e condus de lideri fără scrupule (mulți din ei ucigași ai unor prizonieri politici în anii 1979-1980), dorește înarmarea nucleară iar religia islamică șiiită e una de tip milenarist. Iranienii cred în revenirea celui de-al doisprezecelea imam, zis „cel ascuns”. De aceea pentru unii extremiști religioși, teama de un dezastru nuclear e mai mică decât dorința de a resuscita imamul ascuns. În acest fel, e posibil ca politica externă a Iranului să nu fie neapărat una „rațională” în felul în care Occidentul înțelege acest termen.

SECURITY IN ASIA / 3

Dr. Qiang Shen – USA-China's Relations: Tactics and Strategies of the Obama's Administration / 5

Dr. Șerban Filip Cioculescu – Ruso-Chinese Relations before and after the Cold War: political, military, economic issues / 13

Cristina Maglaviceanu – The Meeting of Two Giants. Jawaharlal Nehru's Policies towards People's Republic of China / 26

Eddy Mulya – Religious Terrorism in a Globalized World. The Case of Indonesia / 39

SECURITY IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE / 49

Oana Maria Ștefan – Phases in the Process of Kosovo's Independence and its Impact on the Contemporary International Community / 51

Dr. Georgeta Chirleşan – Case Study: Tasks, Sub-systems and Actors in the Process of Implementing Romania's Security Strategy in the Context of the Security Environment of Central and South-Eastern Europe / 60

Dr. Mihaela Stănciulescu – The Religious Criterium in the Emergence and the Ending of Former Yugoslavian Space Conflicts / 74

THE FUTURE OF THE EUROPEAN UNION / 89

Prof. Dr. Vasile Secăreș – EU at Crossroads. Will the Union survive in the next decade? / 91

George Niculescu – The European Neighborhood Policy Review: Elements for a Critical Assessment / 104

BOOK REVIEWS / 107

Review of the book *Explaining and Understanding International Relations* by Martin Hollis, Steve Smith – Mihaela Pădureanu / 109

Review of the book *The action and the system of the world* by Thierry de Montbrial – Silviu Petre / 111

Review of the book *Classical-limited war, total war* by Florin Diaconu – Silviu Petre / 114

SCIENTIFIC LIFE WITHIN THE IPSDMH / 117

The first reunion of the network of experts in international relations, the National Military Club, 30 March 2011 / 119